

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**BANDIRMA İLÇESİNE BAĞLI ORHANIYE KÖYÜNDE
YAŞAYAN KIRIM TATARLARININ AĞZI**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Şule ATEŞ

BURSA / 2014

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**BANDIRMA İLÇESİNE BAĞLI ORHANIYE KÖYÜNDE
YAŞAYAN KIRIM TATARLARININ AĞZI**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Şule ATEŞ

**Danışman:
Prof. Dr. Hatice ŞAHİN**

BURSA / 2014

TEZ ONAY SAYFASI
T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda 701141009 numaralı Şule ATEŞ'in hazırladığı "BANDIRMA İLÇESİNE BAĞLI ORHANIYE KÖYÜNDE YAŞAYAN KIRIM TATARLARININ AĞZI" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, .../...../ 20.... günü ..... / .....saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının ..... (başarılı/başarısız) olduğuna ..... (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)
Prof. Dr. Hatice ŞAHİN
Uludağ Üniversitesi

Üye
Doç. Dr. Hülya TAŞ
Uludağ Üniversitesi

Üye
Yrd. Dç. Dr. Sezai SEVİM
Uludağ Üniversitesi

Üye
Prof. Dr. Kerime ÜSTÜNOVA
Uludağ Üniversitesi

Üye
Doç. Dr. Hasan Basri ÖCALAN
Uludağ Üniversitesi

...../...../ 20.....

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Şule ATEŞ
Üniversite : ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : xii +157
Mezuniyet Tarihi : .... / .... / 2014
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Hatice ŞAHİN

BANDIRMA İLÇESİNE BAĞLI ORHANIYE KÖYÜNDE YAŞAYAN KIRIM TATARLARININ AĞZI

Bu tezde Orhaniye köyünde konuşulan Kırım Tatar ağzı incelenmiştir. Kaynak kişilerle yapılan mülakatlar görüntü ve ses kaydına alınmıştır. Bu kayıtlar yazıya geçirilerek metinler kısmı oluşturulmuştur. Orhaniye köyünde konuşulan Kırım Tatar ağzının ses ve şekil özellikleri, günümüz Türkçesi ve Eski Türkçe ile mukayese edilerek incelenmiştir. Tez inceleme, metinler ve sözlük olmak üzere üç bölümden oluşmuştur. Sözlükte madde başlarının karşılığında verilen anlamlar, derlenen metinlerde kullanılan anlamlardır.

Anahtar Sözcükler:

Kırım , göç, Oğuz grubu dilleri, Kırım Tatarcası, dil özellikleri

ABSTRACT

Name and Surname : Şule ATEŞ
University : Uludağ University
Institution : Social Science Institution
Field : Turkish Language and Literature
Degree Awarded : Master / PhD
Page Number : xii + 157
Degree Date : .... / .... / 2014
Supervisor (s) : Prof. Dr. Hatice ŞAHİN

THE ACCENT OF THE CRIMEAN TATARS LIVING ORHANIYE VILLAGE

In this thesis, the accent of the Crimean Tatars who live in Orhaniye village is analysed. The interviews which were made by the people are recorded visually and auditory. By writing out these records the texts typed. The characteristics of the tone and the figure of the Crimean Tatars living in Orhaniye village is analysed through comparing with both the ancient Turkish and the present Turkish. The thesis consists of three parts; they are phonetics and morphology, texts and the dictionary. The definitions in the dictionary are the meaning of the words in the composed text.

Keywords:

Crimean, migration, Oguz language, Crimean Tatar language, language features

ÖNSÖZ

Bandırma ilçesi Orhaniye köyünde yaşayan Kırım Tatarlarının ağızıyla ilgili yaptığımız bu çalışmamızda Türkiye'ye gelip burayı vatan sayan ancak gönüllerinde Kırım'ın hasretini taşıyan, geçmişini araştıran, farkında olunmayı bekleyen Orhaniyeliler ile tanışma fırsatı bulduk. Ağız özelliklerinin yanı sıra gelenek ve göreneklerini de büyük ölçüde koruyan Orhaniyelilerin evlerine misafir olduk ve onları tanımaktan memnuniyet duyduk.

Derlememiz esnasında sadece evlerini, sofralarını değil gönüllerini de açan Orhaniyelilere, Orhaniye köyüne ve Bandırma Kırım Tatarları Derneğine ulaşmamızı sağlayan Bursa Kırım Tatarları Derneği Başkanı Adnan SÜYEN'e; köyle ve kaynak kişilerle irtibatımızı sağlayan Bandırma Kırım Tatarları Derneği Başkanı Edin ÖZBEK'e, anlaşılmayan sözcükleri çözümlenmemize yardımcı olan İsmail OKBAY'a teşekkür ediyorum.

Lisansüstü eğitime devam etmem ve şu an burada olmama vesile olan kıymetli hocam Prof. Dr. Bahattin KAHRAMAN'a ve saha çalışması anlamında beni bilgilendiren hocam Doç. Dr. Hülya TAŞ'a teşekkür ederim.

Bu çalışmayı hazırlarken fikirlerinden büyük ölçüde istifade ettiğim, karşılaştığım zorlukları aşmam için beni yüreklendiren, çalışmamızın sorumluluğunu üstlenen ve çalışmamızı yönlendiren değerli hocam Prof. Dr. Hatice ŞAHİN'e şükranlarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix
KULLANILAN İŞARETLER	x
TABLolar	xi
ŞEKİLLER	xii
GİRİŞ	1
1. KIPÇAKLAR.....	1
2. KIPÇAK TÜRKÇESİ VE KIRIM TATAR TÜRKÇESİ	2
3. TATAR ADI	3
4. ANAYURT KIRIM VE ANAYURTTAN GÖÇ.....	4
5. BANDIRMA.....	6
6. ORHANİYE.....	8
7. KULLANILAN YÖNTEM.....	10

BİRİNCİ BÖLÜM

İNCELEME

1. SES BİLGİSİ (FONETİK).....	11
1.1. ÜNLÜLER.....	11
1.2. ÜNSÜZLER.....	17
1.3. SES UYUMLARI	28

1.3.1. Kalınlık – İncelik Uyumu:	28
1.3.2. Düzlük – Yuvarlık (Dudak) Uyumu	29
1.3.3. Ünsüz Uyumu	30
1.4. SES OLAYLARI	31
1.4.1. Ünlü Değişmeleri	31
1.4.2. Ünlü Düşmesi.....	34
1.4.3. Ünlü Türemesi.....	35
1.4.4. Ünlü Kaynaşması	35
1.4.5. Ünsüz Değişmeleri.....	36
1.4.6. Ünsüz Düşmesi	39
1.4.7. Hece Düşmesi	40
1.4.8. Ünsüz İkizleşmesi	40
1.4.9. Ünsüz Tekleşmesi	40
1.4.10. Ünsüz Türemesi	40
2. ŞEKİL BİLGİSİ (MORFOLOJİ)	41
2.1. KÖK	41
2.2. EK	42
2.2.1. Yapım Ekleri	42
2.2.1.1. Addan Ad Yapma Ekleri.....	43
2.2.1.2. Fiilden Ad Yapma Ekleri	46
2.2.1.3. İsimden Fiil Yapma Ekleri.....	48
2.2.1.4. Fiilden Fiil Yapma Ekleri	49
2.2.2. İşletme Ekleri	50
2.2.1.2. Ad İşletimi.....	50
2.2.1.2.1. Çokluk Eki: +IAr.....	50
2.2.1.2.2. İyelik Eki.....	51
2.2.1.2.3. Aitlik Eki: +ki	52
2.2.1.2.4. Durum Ekleri.....	52
2.2.1.2.4.1. İlgi Durumu Eki (Genetive): +nıñ.....	52
2.2.1.2.4.2. Belirtme Durumu Eki (Accusative): +nI.....	53
2.2.1.2.4.3. Yönelme Durumu Eki (Dative): +GA.....	53
2.2.1.2.4.4. Bulunma Durumu Eki (Locative): +DA	54

2.2.1.2.4.5. Ayrılma Durumu Eki (Ablative): +DAn.....	54
2.2.1.2.5. Vasıta Eki (Instrumental): +mAn	54
2.2.1.2.6. Eşitlik Eki (Equative): +cA, +DAy.....	55
2.2.1.2.7. Adlarda Soru: +mI	55
2.2.1.2.8. Adlarda Bildirme (Ekfiil).....	55
2. 3. SIFAT.....	57
2. 4. ZAMİR.....	59
2. 5. ZARF	66
2. 6. FİİL	68
2.6.1. BİLDİRME KİPLERİ.....	69
2.6.2. TASARLAMA KİPLERİ	72
2.6.3. FİİLLERİN BİRLEŞİK ÇEKİMİ	73
2.6.4. TASVİR FİİLLERİ.....	74
2.6.5. MASTAR EKLERİ.....	74
2.6.7. SIFAT-FİİL.....	75
2.6.8. ZARF-FİİL.....	76
2.7. EDAT.....	77
2.8. BAĞLAÇ	78
2.9. ÜNLEM	79
SONUÇ.....	81

İKİNCİ BÖLÜM

METİNLER

METİNLER.....	84
----------------------	-----------

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SÖZLÜK

SÖZLÜK.....	120
KAYNAKÇA	140
FOTOĞRAFLAR.....	143
ÖZGEÇMİŞ.....	157

KISALTMALAR

vb.	: ve benzerleri
vs.	: vesaire
A	: a,e
I	: ı, i, u, ü
U	: u, ü

KULLANILAN İŞARETLER

- ě : e-i arası bir ünlüdür.
ĩ : ı-i arası bir ünlüdür.
ň : o-ö arası bir ünlüdür.
ŭ : u-o arası bir ünlüdür.
ā : h düşmesi nedeniyle uzun söylenen vurgulu a ünlüsüdür.
ē : h düşmesi nedeniyle uzun söylenen vurgulu e ünlüsüdür.
ū : h düşmesi nedeniyle uzun söylenen vurgulu u ünlüsüdür.
ō : h düşmesi nedeniyle uzun söylenen vurgulu o ünlüsüdür.
ī : h düşmesi nedeniyle uzun söylenen vurgulu i ünlüsüdür.
ŋ : Sedalı, sürekli, akıcı bir art damak ünsüzüdür
Ø : Eksiz olmayı gösterir.
+ : İsimle bağlanmayı gösterir.
- : Fiille bağlanmayı gösterir.

TABLÖLAR

Tablo 1	51
Tablo 2	59
Tablo 3	60
Tablo 4	60
Tablo 5	60
Tablo 6	61
Tablo 7	61
Tablo 8	61
Tablo 9	62
Tablo 10	63
Tablo 11	63
Tablo 12	63
Tablo 13	64
Tablo 14	64
Tablo 15	65
Tablo 16	69
Tablo 17	69
Tablo 18	70
Tablo 19	70
Tablo 20	71
Tablo 21	71
Tablo 22	72
Tablo 23	72

ŞEKİLLER

- Şekil 1:** Orhaniye Kırım Tatarları'nın Türkiye ye geliş yolu 6
- Şekil 2:** Bandırma'nın köyleri ilçeye uzaklıkları ve nüfuslar..... 7

GİRİŞ

Ağız çalışmaları, Türkçe üzerine yapılan araştırmalar içinde, ayrı ve önemli bir konu başlığı olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüze kadar, gerek Türkiye dışındaki Türk lehçeleri, gerekse Anadolu ve Rumeli ağızlarını mercek altına alan birçok araştırma yapılmış, bunlardan bir kısmı da yayımlanmıştır.

Bu bağlamda, Anadolu'da halen konuşulan ağızlar iki ayrı bakış açısıyla incelenebilir: 1-Türkiye Türkçesi ağızları, 2-Anadolu'ya sonradan göç etmiş çeşitli Türk boylarına ait toplulukların ağızları. İkinci gruba giren ağızlar, konuşan halkın mensup olduğu Türk boyuna göre çeşitlilik gösterir. Söz konusu boylar arasında Tatarlar da vardır. Farklı zamanlarda ve türlü sebeplerle Anadolu'ya yerleşen Tatarlar, başka başka bölgelerde dağınık halde yaşamaktadırlar. Balıkesir, Tatar yerleşiminin olduğu illerimiz arasındadır.

Bu bilgilerden yola çıkarak, tez çalışmamızı, halen Kırım Tatar Türkçesi konuşurlarının yaşadığı Balıkesir iline bağlı Bandırma ilçesi Orhaniye Köyü Kırım Tatar Ağızı üzerine yapmayı uygun bulduk.

1. KIPÇAKLAR

Selenga ırmağının güneyinde, Mogon Şine Usu vadisinde, G. Ramstedt tarafından bulunan ve onun adlandırmasıyla Şine Usu kitabesi olarak bilinen taş levhadaki ifade, *Kıpçak* kavim adının ilk tespiti olarak kabul edilmektedir.¹

Kıpçaklara, Bizans kaynaklarında Koman veya Kuman, İslam kaynaklarında Kıpçak veya Kıpçak, bölgelerine ise Dest-i Kıpçak (Kıpçak Bozkırı) denmiştir.²

Türkçe Sözlükte; XI-XV yüzyıllarda Hazar ve Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlarda yaşamış, günümüzde Mısır ve Suriye'de yaşayan bir Türk boyu, Kuman açıklamasıyla madde başı yapılmıştır.

Nemeth'e göre; Kun ve Kuman sarımtarak manasına gelen "ku" ve "kuba" sözünden neşet etmektedir. Kuman sözü, Türk'ten Türkmen gibi "Kun" ve "man" unsurlarından neşet etmiş olabilir.³

Kıpçaklar, VII. – IX yüzyılda Orta Asya'dan çıkmış ve sonrasında da hareketlilik içinde olmuşlardır. Avrasya diye tanımlayacağımız bir coğrafyanın yanı sıra Mısır, Suriye gibi Orta Doğu ülkelerine de yayılmışlardır. Kendi adlarıyla bir devlet kurmamışlar ancak içinde buldukları devletlerde üst düzeylere yükselmiş ve devletlerin önemli güçlerini oluşturmuşlardır. Kıpçakların asıl vatanı olan Deşt-i Kıpçak bölgesinde sadece *Codex*

¹ Mustafa ÖNER, Bugünkü Kıpçak Türkçesi, Türk Dil Kurumu Yayınları: 703, s. XVI, Ankara, 1998.

² Doç. Dr. Ali AKAR, Türk Dili Tarihi, s. 222, Ötüken Yayınevi, Ankara 2005.

³ Yrd. Doç.Dr. Mustafa SAFRAN, Türk Kültürünü AraştırmaEnstitüsü Yayınları: 137, s. 8, Ankara, 1993.

Cumanicus adlı bir eser verilirken Kıpçakların yaşadığı diğer bölgelerde verilen eserler sayıca çoktur. Doğal coğrafyasının dışında geniş alanlara yayılan Kıpçaklar, Kıpçak dilinin bu geniş coğrafyada konuşulmasını ve bu dille eser verilmesini sağlamışlardır.

2. KIPÇAK TÜRKÇESİ VE KIRIM TATAR TÜRKÇESİ

Kıpçak Türkçesi, Orta dönem Türkçesinin Batı grubuna girer. Kıpçaklar, kendilerinden önce Doğu Karadenize göç eden kavimleri de bünyelerinde toplayarak Batı Türkçesinin kuzey kanadını teşkil eder.⁴

Bugün konuşulan veya XX. asır başlarından itibaren yazı dili olarak kullanılan Türk lehçelerini sınıflandırmak üzere, genellikle kabul edilmiş üçlü etnik tasnifte (Oğuz, Karluk, Kıpçak) Kıpçak lehçeleri geniş bir grup teşkil eder. Coğrafi tasnifte Kuzey- Batı Türkçesi veya bazen sadece Batı Türkçesi; fakat çoğunlukla da Kuzey Türkçesi şeklinde adlandırılan bu grup, tarihi ve kavmi adlandırmalarda, hep Kıpçak grubu olarak kabul edilmiştir. İşte bu Kıpçak Grubuna dahil olan Türk lehçeleri şunlardır:⁵

I. Karadeniz – Hazar Bölgesi

1. Karaim (Karay)
2. Kırım Tatar
3. Karaçay – Balkır
4. Kumuk

II. İdil – Ural Bölgesi

1. Tatar
2. Başkurt

III. Aral – Hazar Bölgesi

1. Kazak
2. Karakalpak
3. Nogay
4. Kırgız

Kırım Tatar Türkçesinin, Kıpçak Türkçesinin bir kolu olduğu görülmektedir. Türkologların yaptığı sınıflamada ise; Ramstedt ve Johanson daha çok coğrafi etkenleri göz önünde tutarak Batı ve Kuzey-Batı grubunda Kırım Tatarcasına yer vermişlerdir. Dil özelliklerine göre ise Samoyloviç, taw grubu; Talat Tekin tawlı grup içerisinde Kırım Tatar Türkçesine yer vermiştir.

---

⁴ Yrd. Doç.Dr. Mustafa SAFRAN, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 137, s. 43, Ankara, 1993.

⁵ Mustafa ÖNER, Bugünkü Kıpçak Türkçesi, Türk Dil Kurumu Yayınları: 703, s. XXII, Ankara, 1998.

Kırım Tatar Türkçesi, Kuzey ve Güney Kırım Tatarcası olarak ikiye ayrılmıştır. Orta bölgede hem kuzey hem de güney şivesinin özelliklerini taşıyan bir şiveyi konuşan halk vardır ki, bu da üçüncü bir kol olarak kabul edilmiştir. Kırım Tatar Türkçesi; Yalı Boyu Ağzı, Bozkır- Çöl Ağzı, Bahçesaray Ağzı olarak üç ağza ayrılmıştır.⁶

Yalı boyu (güney) ağzı:

Kırım'ın güneyinde, Karadeniz kıyısında yer alan, Baydar'dan Üsküt'e kadar olan bölgedeki halkın ağzıdır. Osmanlı ile olan sıkı ilişkiler nedeniyle Anadolu Türkçesinin bir kolu gibidir.

Bozkır- çöl (kuzey) ağzı:

Kırım'ın kuzeyinde ve kuzeydeki ön alanlarda, Nogayların oturdukları bölgeyi ve bozkır kısmını kapsayan bölümdür. Nogayların ve Bozkır Tatarlarının konuştuğu ağız, Kıpçak özellikleri taşır.

Bahçesaray (orta bölge) ağzı:

Bahçesaray, Simferopol, Karasubazar, Feodasiya ve Kerç gibi şehirler ile Kırım'ın dağlık kısmında oturan insanların konuştuğu ağzıdır". Hem Kıpçakça hem Oğuzca dil özelliklerini taşır.

3. TATAR ADI

Karadeniz'in kuzey sahillerinden başlayıp İdil nehri ile Urallar arasında devam eden geniş düzlüklerin oluşturduğu alanda; İskitler, Sarmatlar, Hunlar, Avarlar, Hazarlar, Peçenekler, Uzlar, Kumanlar ve Bulgarlar gibi Türk topluluklarının yaşadığı ve egemen olduğu (MÖ VI/IV. yy'dan başlayan) uzun bir tarihsel sürecin ardından, özellikle XIII. yy.'ın ilk çeyreğinde oluşan Altın Ordu devleti zamanında Tatar adıyla ünlenen Türk kavmi meydana gelmiştir.⁷

Tatar adının geçtiği en eski yazılı belge, Türk tarihimizin de ilk yazılı belgesi olan Orhun abideleridir: “ *Otuz Tatar Tokuz Oguz begleri bodunu bu sabımın edgütü eşid katıgdı tınla*”⁸ (Otuz Tatar Dokuz Oğuz beyleri, milleti bu sözümü iyice işit, adamakıllı dinle)

Eski Çin kaynaklarında da T'a/t'a veya Da/d'an; Da/Da diye görülen bu ad, XIII. asırdaki bir Çin tarihçisi Mın/gun tarafından, Türklerin *Ak Tatarlar*, Moğolların *Kara Tatarlar* ve Mançuların *Su Tatarları* diye adlandırılmasında da kullanılmıştır.⁹

⁶ Hülya SAVRAN, Kırım Tatar Türkçesi, Karesi Yayınları, s. 5, Balıkesir, 2008.

⁷ Prof. Dr. Mustafa ÖNER, Türk Lehçeleri Grameri, Tatar Türkçesi, s. 681, Akçay Yay, Ankara, 2007.

⁸ Prof. Dr. Muharrem ERGİN, Orhun Abideleri, Kültigin Abidesi Güney yüzü, Boğaziçi Yay, İstanbul, 2005.

⁹ Prof. Dr. Mustafa ÖNER, Türk Lehçeleri Grameri, Tatar Türkçesi, s. 681, Akçay Yay, Ankara, 2007.

Tatar adı, Dede Korkut hikâyelerinde de geçmektedir. Bu kaynakların dışında Kabusnâme’de Tatarların dokuz Türk kavminden biri olarak gösterildiği, Divânü Lügati’t-Türk’te Türk kavimleri arasında sayıldığı, Tarih-i Fahreddin Mübarekşah’taki Türk kavimlerine ait listede Tatar adının da bulunduğu görülmektedir. Tatar adı, çeşitli kaynaklarda “ dağ kişisi, tatar, barbar, vahşi, okçu halk, put (ongun), defter, su Moğolu, yabancı” gibi anlamlarla açıklanmıştır.¹⁰

“Kırım Tatarları” tabiri ile Kırım’daki Türk halkı anlatılır. Bu halk, Kırım Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’nin kurulduğu dönemlerde “Türk Tatar” adıyla birlikte “Tatar”, “Kırım Tatar Nogayları” gibi adlarla da anılmıştır. Kırım’ın bozkır kısmında “Nogay” diye adlandırılan Kıpçak diline bağlı zümreler “Tatar ” adını benimserken, güneydeki yalı boyundakiler ise kendilerini “Kırım Türkü” diye adlandırmıştır. Osmanlı ve Rus kaynaklarında “Tatar” adıyla anılan bu halk, 1944’teki sürgün yıllarına kadar “Kırım Tatar” adını kullanmıştır.¹¹

Sürgün sonrasında Tatar adı hiç kullanılmamıştır. 80’li yıllara kadar Tatarlar yok sayılmış ancak 80’lerden sonra Tatar adı *etnik* bir grubu temsil etmeye başlamıştır. II. Dünya Savaşı’nda sürgün edilen diğer halklara 1950’li yıllarda birçok hak verilmesine rağmen Tatarlara verilmemiştir. Kültürek alandaki haklarını Tatar sözcüğünden uzak durarak elde etmişlerdir.

4. ANAYURT KIRIM VE ANAYURTTAN GÖÇ

Kırım, Karadeniz’in kuzeyinde, Kırım yarımadasında yer alan Ukrayna sınırları içerisinde özerk bir cumhuriyettir. Yarımadaanın merkezindeki Akmescit başkenttir. Kırım’ın yüzölçümü 26.945 km², nüfusu 2.632.400 (2011 yılına göre)’dür.¹² Kırım Hanlığını oluşturan Kırım Tatarları şu an etnik azınlık olarak Kırım’da yaşamaktadır.

Altın Ordu Devleti’nin mirasçısı olan Kırım Hanlığı ile Osmanlı İmparatorluğu’nun XV. yüzyılın son çeyreğinde ittifaka girmesini müteakip Kırım’dan gerek askeriye gerekse ilmiye sınıfından ferdi olarak Osmanlı topraklarına pek çok gelen olmuştur. Kırım’dan Osmanlı İmparatorluğuna asıl kitle hicreti dediğimiz ve son derece dramatik neticeleri olan muazzam sosyal olgu muhakkak ki Kırım Hanlığı’nın yıkılmasına takaddüm eden yıllarda başlayan bir süreçtir. Kırım’ın kaderine damgasını vuran 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı esnasında Rusya ordusu 1771 yılında Kırım’a girmeyi başarır. 1783’e kadarki yaklaşık on

¹⁰ Doç. Dr. Ahmet BURAN / Arş. Gör. Ercan ALKAYA, Çağdaş Türk Lehçeleri, s. 211, Türkiye ve Türk Dünyası İktisadî ve Sosyal Araştırmalar Vakfı, Elazığ, 1999.

¹¹ Hülya SAVRAN, Kırım Tatar Türkçesi, s.3, Karesi Yay, Balıkesir, 2003.

¹² <http://www.turkiyekulturportali.gov.tr/Sayfalar/Tarih/GunumuzdekiTurkDevletveTopluluklari/OzerkTurkCumhuriyeti/KirimCumhuriyeti.aspx?isp=1>.

yıllık süre içinde Kırım, Rus müdahalelerine doğrudan bağlı ve gayet kanlı bir iç savaşın içine girmiştir. Kırım'dan Türkiye'ye kitle göçleri, esas olarak 1783'te Kırım Hanlığı'nın ortadan kaldırılarak Rusya İmparatorluğu'nun Kırım'ı ilhakına müteakip gerçekleşmiştir. En büyük göç ise 1853-1856 Kırım Harbi'ne müteakip on yıl içinde olmuştur. Kırım Tatarlarının doğrudan Kırım'dan Türkiye'ye göçlerinden başka, fark edilmeyen ikinci bir göçleri daha vardır. XIX. Yüzyılın ortalarına kadarki ve özellikle de 1860'lardaki göçlerle gelen Kırım Tatar muhacirleri Osmanlı topraklarının muhtelif bölgelerine, Osmanlı Rumeli'sine iskân edilmişlerdir. Rumeli'ye yerleştirilen Kırım Tatarlarının çoğu 93 Harbi'ni yani 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nı yaşayarak daha vatanlarından geledi 20 sene bile olmadan ikinci bir hicrete yani Rumeli'den Anadolu'ya göç etmişlerdir.¹³

Tüm Slavlaştırma politikalarına ve zulümlerine rağmen Kırım'da kalan Kırım Tatarları da vardır. Rusya'nın Kırım'dan Kırım Tatarlarını çıkarmak istemesinin nedeni Kırım Tatarlarının Altın Ordu devletinin mirasçısı olmaları ve Rusların Kırım Tatarlarına karşı geçmişten kin duymalarıdır. Ayrıca Kırım Tatarlarını Osmanlı'nın bir kolu olarak düşünmektedirler. 1941 Alman işgalinden sonra 1943 Rus işgalinde onları Almanlarla işbirliği yapmakla suçlamışlardır. Kırım Tatarları kendilerinin olmayan bir savaşta suçlu ilan edilmişlerdir. Rus yöneticiler 1800'lü yıllardan itibaren Kırım Tatarlarını Kırım'dan çıkarmak için fırsat kollamış ancak uygun zaman ve imkân olmadığından bu Stalin devrindeki 18 Mayıs 1944'te dehşet verici bir sürgünle gerçekleşmiştir.

İkinci Dünya Harbi'nin en şiddetli günlerinde Kırım'dan büyük zorluklarla on binlerce Kırım Tatarı Avrupa'nın değişik ülkelerinde gönderilmişlerdir. Vatansız insanlar olarak yaşamlarını devam ettirmeye mecbur olmuşlardır. 1940'larda Avrupa'nın değişik ülkelerine serpilmiş "Göçmen Kampları"nda geçici olarak yaşayan binlerce Kırım Tatarına harbin sonlarına doğru Birleşmiş Milletler Göçmen Teşkilatı yardımı ile diledikleri ülkeye daimi göç etme ve yerleşme hakkı tanınmıştır. Yüzlerce Kırım Tatar ailesi Türkiye'yi seçmiştir. Bu seçimin nedenini ise şu olayla açıklamak doğru olacaktır:

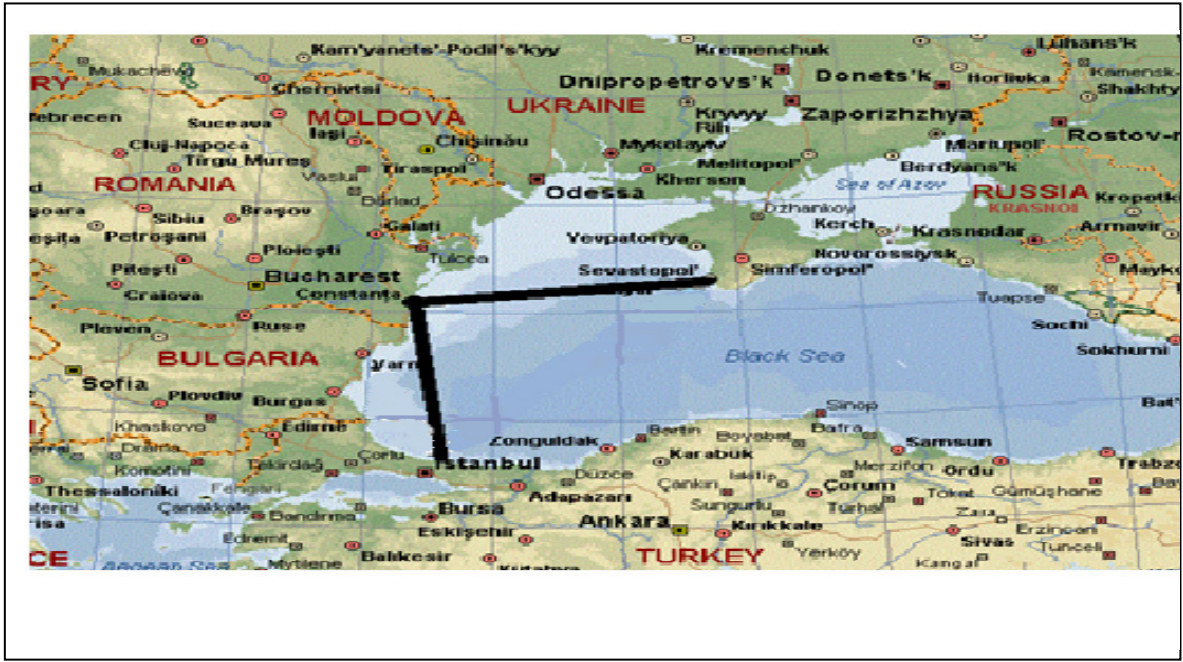
*Ailenin en yaşlısı, matriarkı, olma sıfatıyla yaşlı Kırım Tatar annesi bütün aile efradını toplamış ve ülke seçme kararını şöyle açıklamıştı: UNRO'nun bizlere istediğimiz memlekete yerleşme hakkı tanıdığını biliyorum. Benim fikrimce ailemiz için en uygun ülke Türkiye'dir. Türkiye'ye yerleşirsek, ne dilimizi, ne dinimizi, ne de kültürümüzü kaybederiz. Ben büyüğünüz olarak Türkiye'ye göç etmemizi istiyorum. Beni Türkiye'ye götürün, ezan sesini duyayım ve bir kahve ağacı altında son kahvemi içeyim. Beni gömdükten sonra eğer Türkiye'nin vaziyetini beğenmezseniz, istediğiniz memlekete göç edebilirsiniz... Bu sözler üzerine aile fertleri göçmen kamplarında yaşayan vatandaşlarının % 90'ına katılarak dil, din ve kültürlerini daha sağlam bir temele bağlama gayesiyle Türkiye'yi kendilerine vatan olarak seçer ve 1947-1950 yılları arasında gruplar halinde Türkiye'ye göç eder.*¹⁴

¹³ Doç, Dr. Hakan KIRIMLI, Kırım'dan Türkiye'ye Kırım Tatar Göçleri, Bilkent Üniversitesi.

¹⁴ Mübeyyin Batu ALTAN, Uluslararası Tatar Türkçesi Şöleni Bildirileri, s.39, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları No. 177, Eskişehir, 2010.

Görüldüğü gibi gerek Osmanlı Devleti döneminde gerekse Türkiye Cumhuriyeti döneminde Anadolu, Kırım Tatarlarına kucak açmıştır. Türkiye'nin göç için seçilme nedenini de bu Türk büyükannesi çok güzel anlatmıştır. Kırım Tatarlarının tek dertleri vatanlarını kaybetmiş olsalar da dillerini, dinlerini ve kimliklerini kaybetmemektir.

Küçük Kaynarca Antlaşması ile Osmanlı himayesinden çıkan Kırım'da artan baskı siyaseti sonucunda, Kırım Türkleri daha ziyade Romanya üzerinden çeşitli zamanlarda Türkiye'ye göç etmişlerdir. Tezime konu olan Kırım Tatarları da anayurttan ayrılarak bu yolla Orhaniye köyüne yerleşmişlerdir:

Şekil 1: Orhaniye Kırım Tatarları'nın Türkiye ye geliş yolu

5. BANDIRMA

Bandırma ilçesi Balıkesir iline bağlıdır. Marmara denizinin güneyinde yer alan önemli bir liman kentidir. İlçeye bağlı 2 belde ve 33 köy bulunmaktadır. 2011 T.C Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu adrese dayalı Nüfus Kayıt Sistemi veri tabanına göre ilçe nüfusu 138.206'dır. Nüfusun 119.750'si ilçe merkezinde, 18.456'i ise belde ve köylerde yaşamaktadır.

Edincik beldesi, Bursa-Çanakkale yolu üzerinde bulunmakta olup Bandırma'ya 12 km uzaklıktadır. Nüfusu 5000'in üzerindedir.

Bandırma'nın köyleri ilçeye uzaklıkları ve nüfuslar şöyledir:¹⁵

KÖYÜN ADI	BANDIRMA'YA UZAKLIĞI(km)	2000 YILI NÜFUSU	BAĞLI OLDUĞU YER
Akçapınar Köyü	11	672	Merkez
Bereketli Köyü	17	718	Merkez
Bey Köyü	24	203	Edincik
Bezirci Köyü	20	368	Edincik
Çakıl Köyü	23	365	Merkez
Çarık Köyü	22	234	Edincik
Çepni Köyü	14	321	Edincik
Çinge Köyü	14	73	Edincik
Dedeobası Köyü	34	534	Merkez
Doğa Köyü	27	851	Aksakal
Doğanpınar Köyü	17	389	Edincik
Doğruca Köyü	10	1125	Merkez
Dutliman Köyü	11	104	Merkez
Emre Köyü	23	254	Merkez
Ergili Köyü	32	582	Aksakal
Erikli Köyü	15	571	Merkez
Eski Ziraatli Köyü	15	253	Merkez
Gölyaka Köyü	44	312	Edincik
Hıdır Köyü	22	129	Edincik
Karaçalılık Köyü	34	198	Aksakal
Kirazlı Köyü	25	192	Aksakal
Kuşcenneti Köyü	18	865	Aksakal
Külefli Köyü	10	491	Edincik
Mahbubeler Köyü	22	283	Merkez
Misakça Köyü	34	588	Edincik
Orhaniye Köyü	25	337	Edincik

¹⁵ <http://www.bandirma/bld.gov.tr>.

Ömerli Köyü	10	502	Merkez
Şirinçavuş Köyü	32	249	Edincik
Yeni Sığırcı	13	251	Merkez
Yeni Yenice Köyü	24	966	Merkez
Yeni Ziraatli Köyü	16	200	Merkez
Yenice Köyü	17	685	Merkez
Yeşil Çomlu Köyü	18	702	Aksakal

Şekil 2: Bandırma'nın köyleri ilçeye uzaklıkları ve nüfuslar.

6. ORHANIYE

Balıkesir iline 116 km, Bandırma ilçesine 25 km uzaklıktadır. Bandırma'nın güneybatısında yer almaktadır. Rakım 100'dür. Köy 100 haneden oluşmakta olup nüfus 337'dir.

Bursa-Çanakkale yolundan ayrıldıktan sonra rüzgar güllerinin sağındaki yeşillikler arasındaki yoldan köye ulaşılmaktadır.

1783 yılında Rusya, Kırım'ı ilhak eder. Rusya'nın amacı sıcak denizlere inmektir. 1800'lü yıllarda Slavlaştırma politikası başlatılır. Bu yıllardan itibaren Kırım'dan göçler başlar. İlk olarak yalı boyu olarak bilinen sahil şeridindeki ekonomik ve kültürel seviyesi yüksek olan aileler Kırım'dan ayrılır. Bu tarihten itibaren sürekli göç yaşanmıştır. Kırım Tatarları baskılar karşısında çaresiz kalmış ve göçe zorlanmışlardır. Kırım doğumlu gözüken son kişinin doğum tarihinin 1858 olması bize göç tarihiyle ilgili fikir vermektedir. Orhaniye köyüne yerleşen Kırım Tatarlarının ilk göçleri 1850'li yılların sonu, 1860'lı yılların başında anayurttan çıkışla başlar. Anayurttan çıkan ilk gruplar Osmanlı devletinin himayesinde bulunan Romanya'nın Dobruca bölgesinde Karadeniz'e kıyısı olan en büyük liman kenti olan Köstence'ye yerleşirler. Osmanşih köyü anayurttan sonraki yerleştikleri ilk yerdir. 1878 muhaciri olarak Romanya'dan Türkiye'ye gemilerle gelmişlerdir. Yolculuk için zorlanmadıklarını dile getirmekte ve rahat bir yolculukla buraya geldiklerini ifade etmektedirler. Köye ilk gelen kişinin Hacı Mehmet Muhammed olduğu rivayet edilmektedir.

Bölgeye ilk geldiğinde çevre köylerin kendilerine yer göstermemelerine kırlmış olduklarını anladığım Orhaniye köylüleri Poyralı denilen bir mevkiye konuşlanmışlardır. Köy, Poyralı olarak da anılmaktadır. Şu an Poyralı mevkinde ise üzüm bağları bulunmaktadır. Köy yerleşimine 1,5 km uzaklıktadır.

Romanya, Orhaniye köyü sakinlerinin hatırlarında ve hatıralarında tüm canlılığı ve güzelliğiyle yaşamaktadır. Baskı ya da zorlama görmediklerini, huzurlu bir şekilde 15-20 yıl orada bulduklarını anlatmaktadırlar. Kırım ise karanlık ve bilinmezlikle kaplıdır onlar için ne bir hatıraları vardır ne de yaşanmışlıkları. Kırım Tatarı olduklarının bilincinde

olan, kimliklerine, dillerine sahip çıkmak isteyen Orhaniye köylüleri kitaplardan öğrendikleri Kırım'a çeşitli geziler düzenlemekte ve oraya dair belki de hatıralar canlandırmak istemektedirler. Kırım'a gittiklerinde kullanageldikleri birçok adın onlara Kırım'dan miras kaldığını fark etmişlerdir. Soyadları; Kırım'ın şehir ve köylerinin adları ya da Kırım gelenek ve kültürüne ait adlardır. Örneğin: Akyar, Sivastopol'un eski adıdır ve köydeki bir ailenin soyadıdır. Atın kültürel değeri olduğu Tatarlarda taylı soyadlar oldukça çoktur: Aktay, Karatay, Öztay gibi.

Kültürlerini, dillerini ve kimliklerini koruyan Orhaniye köylüleri Bandırma'nın tek Tatar köyü olduklarını ifade ederken "Men Tatarman" yani ben Tatar'ım demektedirler. Kendilerinin Tatar olduklarını ifade etseler de daha gelişmiş bir duygu olarak Türk hissetmektedirler. Vatanlarını ise geçmişlerini, yaşanmışlıklarını inkar etmeden Türkiye olarak ifade etmektedirler.

Kendi aralarında sürekli ve kendiliğinden Tatarca konuşmaktadırlar. Hatta Muradiye (Şen) ÖZBEK adlı kaynak kişi torunlarıyla Türkçe konuşmanın zorluğunu "artlarım ağrıyor" şeklinde dile getirmektedir. Köyün %100'ü Tatarca konuşulanları anlamaktadır; ancak gençlerin ve çocukların oluşturduğu %20'lik kısım Tatarca konuşmakta zorlanmaktadır. Bunun nedeninin okul çağındaki çocukların okul başarılarının etkilenmemesi için Türkiye Türkçesine önem verilmesidir.

Tatarların avlu ve ev yapıları, Türklerin ev ve bahçe yapılarından farklıdır. Avlu, yapıların ortasında kalacak şekilde yapılmıştır. Evler ise *sundurma* denilen balkon benzeri dış *girişe* ve *ayat* denilen giriş odasına sahiptir. Ayatın sağında ve solunda *işker* adı verilen odalar bulunmaktadır. Odaları ısıtmak için eskiden kullanılan *peşlere* ise şimdilerde rastlamak mümkün değildir.

Doğum, diş çıkarma (kurmaş), nişan, düğün, Hıdırellez (xıdırillez) gibi gelenekleri sürmektedir.

UNESCO'nun 2008 yılında "Kaybolma Tehlikesinde Olan Diller" listesine eklediği Kırım Tatarcası için dil bilincine ulaşmış kaynak kişilerden Aykut ÖZBEK; köylerinde de çeşitli nedenlerle Tatarcadan vazgeçildiğini bununsa bir nevi intihar olduğunu ifade etmektedir.

Orhaniye Köyü'nde yaşayanlar Kırım Tatarı olduklarının farkındadır. Kültürlerini ve dillerini kendi içlerinde yaşatmaktadırlar.

7. KULLANILAN YÖNTEM

Çalışmamızın temelini oluşturan metinler, Orhaniye köyünde, farklı zamanlarda gerçekleştirdiğimiz alan araştırmasıyla elde edilmiştir. Alandan yaptığımız derlemeler sırasında görüşme metodu kullanılmıştır. Derlenen malzemeler, daha sonra tarafımızdan yazılı metne dönüştürülmüştür.

Söz konusu metinlerin tespiti tamamlandıktan sonra ise çalışmamızın ikinci kısmına geçilmiştir. Bu kısımda, Orhaniye Köyü Tatar Ağzı, ses ve şekil bilgisi bakımından incelenmiş, bu ağzın özgün özellikleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Metinlerde son yıllardaki ağız çalışmalarında kullanılan transkripsiyon sistemi tercih edilmiştir.

Sözlük bölümünde, metinlerde geçen ve çeşitli fonetik değişiklikler gösteren sözcüklerin yanında görüşmeler sırasında fark edilen metinlerde geçmeyen ancak Türkiye Türkçesinden farklı olduğu görülen sözcüklere de yer verilmiştir. Sözlükte karşısında “?” bulunan sözcüklerin Türkiye Türkçesindeki karşılığı tespit edilememiştir.

Genel tablolar görüşmeler sırasında oluşturulmuş, sonraki tablolarda ise metinde örnekleri bulunan kullanımlara yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İNCELEME

1. SES BİLGİSİ (FONETİK)

1.1. ÜNLÜLER

Hiçbir engele takılmadan çıkarılan seslere *ünlü* denir. Ünlüler söylenişleri sırasında dudakların, dilin ve dişin durumuna göre gruplandırılır. Ünlüler kendi başlarına söylenebilirler. Tek başlarına hece oluştururlar ve bir sözcükteki hece sayısı, içerisindeki ünlü sayısı ile eşittir.

Bir dilde seslerin çıkarılması sırasında soluğun tam kapanma türünden bir engele uğramadan ses tellerinin titreşmesi sonucu oluşan seslere *ünlü* denir. Ama ünlülerin çıkarılması sırasında soluğun tam bir engelle karşılaşmadığı anlamına gelmez. Ünlüler söylenişleri sırasında ağız boşluğunda açıklık, darlık, dudakların durumu, dilin önünün ve arkasının kabarak soluğun geçiş yolunda bir engel oluşturmasına göre belli sınıflara ayrılırlar.¹⁶

Standart Türkiye Türkçesini düşünecek olursak, 8 ünlü vardır. Türkçe vokal bakımından çok zengin bir dildir. Belli başlı dillerde umumiyetle 3-5 vokal bulunduğu halde Türkçede en aşağı sekiz vokal vardır.¹⁷ Burada en aşağı denilmesinin nedeni konuşma dilinde ve ağızlarda daha fazla ünlünün kullanılmasıdır. Orhaniye köyü Kırım Tatar ağzında 17 ünlü tespit edilmiştir. Tespit edilen ünlüler şu şekildedir.

/a/: Kalın, düz ve geniş bir sestir. Sözcüğün başında, içinde ve sonunda yer alır.

apaqay (3/2)

aruv (1/11)

aydavlu (5/11)

asabam (12/24)

---

¹⁶ Nurettin DEMİR/ Emine YILMAZ, Türk Dili El Kitabı, Grafiker Yayıncılık:15, s. 152, Ankara, 2005.

¹⁷ Prof. Dr. Muharrem ERGİN, Türk Dil Bilgisi, Bayrak Basım/Yayın/Tanıtım, s. 39, İstanbul, 2002.

para(12/50)
quda (1/5)
kazan (3/104)
bala (4/47)
tuvar (5/99)
balaban (9/6)
Tatar (11/9)

/e/: İnce, düz, orta genişlikte bir ünlüdür. Sözcüğün başında, içinde ve sonunda yer alır.

erten (1/100)
elbet (1/2)
endi (1/31)
apte (5/88)
alışke (1/89)
kişkene (1/103)
eşki (12/5)
seper (3/46)
tegerşik (5/97)
terek (12/3)

/ı/: Kalın, düz, dar ve kısa bir ünlüdür. Sözcüğün başında, içinde ve sonunda yer alır.

ırgat (3/10)
cımırta (4/31)
şıpalak (3/99)
kırmıska (4/14)
şınşı (5/68)
kız (11/44)
mışik (12/15)
karılgaş (14/3)

agır (5/37)
sarı (4/2)

/i/: İnce, düz, dar ve kısa bir ünlüdür. Sözcüğün başında, içinde ve sonunda yer alır.

istedi (1/8)
sini (1/28)
şelebi (2/26)
pesligen (5/19)
şipşilik (10/5)
kelin (7/3)
kiyev (12/37)
eski (10/3)
nişin (12/4)
şimdi (13/1)

/o/: Kalın, yuvarlak ve geniş bir ünlüdür. Türkçe kökenli sözcüklerin sadece ilk hecesinde bulunur.

on (1/7)
oña (1/21)
Şora (2/31)
şoşami (2/26)
xoraz (2/45)
şolak (3/99)
toy (7/16)
oklavaman (9/4)
şobantayak (10/7)
koyan (12/2)

/ö/: Orta kalınlıkta, yuvarlak ve geniş bir ünlüdür. Türkçe kökenli sözcüklerin sadece ilk hecesinde bulunur.

köterip (1/73)
şöyün (2/14)
özüm (2/44)
töşeki (3/105)
şöl (4/42)
örmekşe (5/77)
köy (8/1)
önüne (9/10)
görücü (12/40)
ötmek (14/15)

/u/: Kalın, yuvarlak ve dar bir ünlüdür. Sözcüğün başında, içinde ve sonunda yer alır.

uzun (1/21)
kursu (1/39)
mum (1/56)
uru (2/19)
gogucuk (2/27)
tokuz (5/55)
aruv (11/24)
suv (12/46)
zuvşu (13/17)
gogucuk (14/4)

/ü/: ince, yuvarlak ve dar bir ünlüdür. Sözcüğün başında içinde ve sonunda yer alır.

üsük (1/95)
müezzin (2/28)
külli (2/42)
üş (3/2)

tükler (3/28)
özü(3/30)
sürülü (4/5)
süne (5/38)
üy (7/14)
türbün (8/5)

/ë/: e-i arası bir ünlüdür. Sözcüğün başında ve içinde yer alır.

ëkiz (1/4)
ëyyi (1/15)
ëş (3/33)
dëy (3/62)
ëki (5/45)
şëy (7/14)
ëlli (11/1)
ëkëvmiz (12/28)

/ĩ/: ı-i arası bir ünlüdür. Sözcüğün içinde bulunur.

bĩř (5/85)
bĩřkaş (11/4)

/ö/: o-ö arası bir ünlüdür. İlk hecede bulunur.

körünmeydik (1/5)
öptü (1/6)
şibörek (4/4)

/ũ/: u-o arası bir ünlüdür. Sözcüğün başında ve içinde bulunur.

ũndan (7/2)
sũna (7/2)

ül (11/38)

/ā/: h düşmesi nedeniyle uzun söylenen vurgulu “a” ünlüsüdür.

kāve (1/10)

āygidi (5/34)

āvlu (6/19)

āyvan (9/1)

ārb(1/12)

āyırlı (1/14)

Muāmmmed (13/6)

qāveci (3/29)

Zilā (3/30)

padişā (3/51)

ālk (11/3)

/ē/: h düşmesi nedeniyle uzun söylenen vurgulu “e” ünlüsüdür.

ērkes (1/1)

ēm (1/25)

mücevēr (3/16)

pēlvan (2/27)

ērlāde (7/17)

ēpsi (9/10)

ēp (11/8)

ēdiye (13/16)

/ī/: h düşmesi nedeniyle uzun söylenen vurgulu “i” ünlüsüdür.

īşbīr (1/47)

Salīmen (3/10)

/ō/: h düşmesi nedeniyle uzun söylenen vurgulu “o” ünlüsüdür.

ōca (3/19)

bōşacı (3/2)

ōşlarınga (13/19)

/ū/: h düşmesi nedeniyle uzun söylenen vurgulu “u” ünlüsüdür.

Cumūriyetten (1/1)

mūtarday (13/20)

1.2. ÜNSÜZLER

Ses yolunda engele uğradığından, ünlü almadan söylenemeyen seslere *ünsüz* denir.

Akciğerden gelen havanın çıkışı sırasında telaffuz organlarında tıkanma, daralma, sürtünme gibi çeşitli engellerle karşılaşması sonucu oluşan seslere ünsüz denir. Her ünsüz, anlam ayırıcı fonem olarak, en azından bir özelliğiyle diğerlerinden ayrılır.¹⁸

Metinlerimizde tespit ettiğimiz ünsüzler şu şekildedir:

/b/: Sedalı, süreksiz bir ünsüz ve çift dudak ünsüzüdür. Sözcüğün başında, içinde ve sonunda yer alır.

şerbenti (1/22)

bonday (1/33)

balaban (2/10)

boran (2/20)

berber (2/26)

kaplambaka (2/28)

tüb (3/104)

beşik (3/105)

babası (4/8)

bostorgayın (5/7)

şoban (5/29)

---

¹⁸ Nurettin DEMİR-Emine YILMAZ, Türk Dili El Kitabı, Grafiker Yayıncılık:15, s. 155, Ankara, 2005.

boday (7/1)
basarsın (9/3)

/c/: Sedalı, süreksiz bir ünsüz ve diş-damak ünsüzüdür. Sözcüğün başında ve içinde bulunur.

coytulur (4/1)
ocak (4/8)
cevabın (5/67)
cabu (7/8)

Türkçe kökenli sözcüklerin sonunda kullanılmayan /c/ sesi, sözcük başında ise y>c değişimi neticesinde kullanılmaktadır.¹⁹

cengi (1/34)
cılan (2/26)
colun (5/41)
cürüşün (5/44)
cok (5/114)
caş (5/117)
caşlar (7/1)
cerde (7/5)
cımırta (11/18)
cerge (12/49)
celler (13/8)
cengil (11/20)

/d/: Sedalı, süreksiz bir ünsüz ve diş ünsüzüdür. Sözcüğün başında ve içinde bulunur.

endi (1/31)
delikanlılar (1/98)
dediy (3/61)

---

¹⁹ Doç. Dr. Zuhâl YÜKSEL, Türk Lehçeleri Grameri, Akçağ Yayınları, s.819, Ankara, 2007.

arqadaş (3/78)
devler (4/22)
sandal (4/29)
danası (4/48)
aydavlu (4/11)
kadipe (5/19)
devletin (5/27)
dalpesim (5/47)
keday (5/121)
darıl- (6/21)
deryanın (8/5)
Dobrucadan (10/2)
de- (11/20)

/g/: Sedalı, süreksiz bir ünsüz ve ön damak ünsüzüdür. Sözcüğün başında, içinde ve eklerin başında yer alır.

gogucuk (2/27)
tükanga (1/7)
bostorgay(5/6)
pesligen (5/19)
garip (5/22)
süygülüm (5/117)
qudagiy (7/16)
maqtalmagan (11/44)
goncesi(11/45)
tuvganım(11/31)
bayga (12/7)

/j/: Sedalı, süreksiz, sızıcı bir ünsüz ve dış-damak ünsüzüdür. Sözcüğün içinde ve sonunda yer alır.

xarıjlık (1/62)
tırıaj (1/62)

pışını (1/106)

/k/: Sedalı, süreksiz bir ünsüz ve ön damak ünsüzüdür. Sözcüğün başında, içinde ve sonunda yer alır.

katlama (1/17)

kelinlik (1/32)

kaynana (1/55)

kökkoşkarday (1/76)

akkamış (1/80)

Kazak (2/34)

kile (2/42)

kok/ (3/23)

kün (3/60)

kapıska (4/13)

kalav (4/18)

kaptan (5/55)

keşe (6/2)

kelin (7/3)

kişkene (7/5)

kobete (9/1)

Kıpşak (11/9)

sekkiz(11/11)

kot (11/27)

terek (12/3)

/q/: Sedasız, süreksiz bir ünsüz ve art damak ünsüzüdür. Sözcüğün başında, içinde ve sonunda yer alır.

qart (1/1)

qudagıy (1/51)

qabıqıman (1/91)

aqam (2/5)

qapeske (2/36)

arqadaşlarımını (3/78)

Quran (4/15)
şıqar (4/31)
qaşan (4/38)
qatip (6/5)
apaqaylar (7/12)
şaqır- (9/11)
qışq (10/1)
Qırım (12/38)

/l/: Sedalı, süreksiz bir ünsüz ve diş-diş eti ünsüzüdür. Sözcüğün başında, içinde ve sonunda yer alır.

bakkal (1/11)
kelin (1/32)
kel- (1/67)
alışke (1/89)
kulaş (2/21)
cılan (2/26)
pakıl (2/41)
til (3/4)
cellatlık (3/71)
kılış (3/81)
topal (3/102)
cel (5/91)
lokma (9/9)
ilk (12/41)
cıllı (13/8)
balası (13/23)
legeleg (14/3)

/m/: Sedalı, süreksiz, akıcı bir ünsüz ve çift dudak ünsüzüdür. Sözcüğün başında, içinde ve sonunda yer alır.

marama (1/40)
cımırta (1/91)
kırmıska (2/27)

men (2/43)
murnun (3/46)
masal (3/50)
mamelek (3/61)
tirmen (4/33)
maᅇlayın (5/43)
müyüssiz (5/99)
may (11/36)
mışıklar (12/15)
ötmek (14/15)

/n/: Sedalı, sürekli bir ünsüz ve diş-diş eti ünsüzüdür. Sözcüğün başında, içinde ve sonunda yer alır.

nişan (1/27)
nasıl (1/32)
cennet (1/66)
pēlvān (2/27)
erten (2/37)
anav (3/3)
kelin (3/87)
cengi(5/34)
un (9/3)
navrez (11/12)
bent (11/30)
nepesi (12/32)
tirmen (14/17)

/ᅇ/: Sedalı, sürekli, akıcı bir ünsüz ve art damak ünsüzüdür. Sözcük başında bulunmaz.

kaynananıᅇ (1/54)
özün (2/54)
saᅇa (3/73)
maᅇa (3/90)
maᅇlayın (5/43)

oŋ (5/75)
caŋgız (5/85)
seniŋ (5/99)
özün (6/28)
saŋır (5/100)
beŋzermiz (10/5)
koyümüzün (11/1)
taŋ (11/43)
soŋ (12/48)
oŋa (13/16)

/p/: Sedasız, süreksiz bir ünsüz ve çift dudak ünsüzüdür. Sözcüğün başında, içinde ve sonunda yer alır.

parası (1/18)
pit- (1/100)
pırijni (1/106)
şipşe (2/36)
pakıl (2/41)
esvaplar (3/34)
pişir- (3/61)
peşin (3/67)
şıpalak (3/102)
kop (4/3)
penceresi (5/11)
aptem (5/88)
perde (7/5)
postacı (10/4)
papışım (12/33)

Türkiye Türkçesinde karşımıza /f/ li şekliyle çıkan sözcükler, bu metinlerde istisnasız olarak /p/li çıkmıştır.

tarapka (1/24)
paydası (4/38)
pidan (5/18)

pesligen (5/19)
pırına (9/7)
parkına (11/8)
pakat (11/9)
kapır (3/96)
akşamsepa (5/19)
seper (12/7)
şıplikler (14/3)

/r/: Sedalı, titrekle, akıcı bir ünsüz ve dış-dış eti ünsüzüdür. Sözcüğün başında, içinde ve sonunda yer alır.

bar (1/13)
raāt (1/47)
sıpra (1/50)
cımırta (1/91)
bodere (2/6)
aran (2/19)
berber (2/26)
xoraz (2/37)
nar (3/76)
sarı (4/2)
kermen (4/33)
agır (5/37)
kogerşin (5/87)
metre (7/4)
ikram (9/11)

/ř/: Sedalı, sürekli, titrekle, akıcı bir ünsüz ve dış-dış eti ünsüzüdür. Sözcüğün içinde ve sonunda bulunur.

bř (1/3)
lişa (1/19)
qışq (3/52)
ataşmız (9/10)
bşbşşzge (10/4)

yışmi (11/5)

bışaz (13/18)

/s/: Sedasız, sürekli, sızıcı bir ünsüz ve diş-diş eti ünsüzüdür. Sözcüğün başında, içinde ve sonunda yer alır.

sepet (1/17)

satuv (1/31)

sıpra (1/50)

seper (3/46)

sarı (4/2)

selam (5/109)

pesim (5/44)

sabbā (7/13)

sovan (9/4)

astında (12/16)

asabam (12/24)

nepes (12/32)

eski (14/2)

suv (14/16)

/ř/: Sedasız, sürekli, sızıcı bir ünsüz vediteti-ön damak ünsüzüdür. Sözcüğün başında, içinde ve sonunda yer alır.

nişan (1/16)

şerbenti (1/22)

şoşami (2/26)

şelebi (2/26)

şişe (3/27)

şeşe (4/42)

arış (5/13)

şınşı (5/69)

caş (5/85)

keşe (6/2)

şay (9/11)

şeer (11/32)

eşkiler (12/21)
papış (12/33)
zuvşu (13/17)
şuval (14/16)

/t/: Sedasız, süreksiz bir ünsüz ve diş-diş eti ünsüzüdür. Sözcüğün başında, içinde ve sonunda yer alır.

toksan (1/1)
tırj (1/62)
mart (1/90)
tavuk (1/106)
til (3/4)
teste (3/3)
ayt- (3/90)
tıpırtı (3/101)
tokat (3/107)
tapmaşa (4/1)
tirmen (4/33)
tirsek (5/25)
ot (5/57)
toy (7/16)
ötmeklerini (7/17)
türbün (8/5)
Tatar (10/4)
terek (12/3)

/v/: Sedalı, sürekli, sızıcı bir ünsüz ve diş-dudak ünsüzüdür. Sözcüğün başında, içinde ve sonunda yer alır.

tuvu (1/3)
satuv (1/31)
şevreler (1/38)
kiyev (1/62)
vapır (2/10)
canavar (3/28)

yavru (4/31)
şavle (5/3)
suvman (9/3)
civar (10/3)
avzu (11/9)
cavun (11/34)
cavluk (12/51)

/y/: Sedalı, sürekli, akıcı bir ünsüz ve diş eti-ön damak ünsüzüdür. Genellikle sözcüklerin başında y>c değişimi görüldüğü için metinlerde sözcük başında y ünsüzüne az sayıda rastlanmıştır. Sözcük içinde ve sonunda bulunur.

yüz (1/18)
Yavdini (3/14)
yasattıra (3/71)
yavrısı (4/31)
yeşil (8/5)
tüygen (1/22)
toy (1/27)
ay (1/72)
ciyren (1/83)
yarn (3/29)
yarım (3/72)
koyun (4/5)
aynenni (4/36)
üy (5/16)
qudagiy (7/6)
şay (9/11)
Poyralı (10/3)

/z/: Sedalı, sürekli, sızıcı bir diş-diş eti ünsüzüdür. Sözcüğün başında, içinde ve sonunda yer alır.

öz (1/53)
zaten (1/60)
Kazak (2/34)

otuz (2/42)
cağgız (5/85)
uzak (11/24)
kız (11/42)
azbar (12/16)
zuvşu (13/17)

1.3. SES UYUMLARI

Sondan eklemeli bir dil olan Türkçede eklerin köklere uyumudur. Bu uyum özellikle ünlüler arasında belirgin bir şekilde görülmektedir. Alt başlıklarda görüleceği gibi ekler kalınlık- incelik, düzlük- yuvarlaklık açısından kökteki ünlüye uyum gösterir. Ayrıca ünsüzlerin de birbirleriyle uyumu söz konusudur.

Eklemeli dillerin ve tabiatıyla Türkçe'nin bir özelliği olan ses uyumu, bağlı morfemlerin (eklerin) asıl morfemlere (köklere) uyması anındaki seslik (fonetik) bir olaydır.²⁰

Türkçe ünlü yapısının tarihinin araştırılmasında ünlülerin uyumu önemli anlam taşır. Ön Türkçede ünlülerin uyumunun varlığı hakkında birçok delil vardır. İlk hece dışındaki bütün ünlülerin niteliği ilk hece ünlüsünün niteliğiyle belirlenir.²¹

1.3.1. Kalınlık – İncelik Uyumu:

Türkçe sözcüklerde ilk hecede bulunan ünlünün kalın ya da ince olmasına göre şekillenen uyumdur. İlk hecede kalın ünlü varsa diğer hecelerde de kalın ünlü bulunur; ilk hecede ince ünlü varsa diğer hecelerde de ince ünlü bulunur.

Türkçeyi başka dillerden ayıran temel özelliklerden biridir.²²

Kalınlık-incelik uyumu bir sözcükte vokallerin kalınlık-incelik bakımından birbirine uygun olmasıdır. Türkçede bir sözcüğün vokallerin hepsi ya kalın, ya ince olabilir. Bir sözcükte hem kalın hem ince vokal bulunamaz. Yani bir kökün, bir ekin, kök ve eklerden yapılmış bir sözcüğün vokalleri kalınlık ve incelik bakımından tamamıyla bir uygunluk içinde bulunurlar.²³

Türkçenin başlangıçtan bugüne kadar olan evrelerini incelediğimizde bu uyumun kuvvetli bir şekilde var olduğunu görmekteyiz. İncelememizde de genel olarak kalınlık-incelik uyumu görülmektedir.

---

²⁰ Mustafa ÖNER, Bugünkü Kıpçak Türkçesi, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları:703,s. 22, Ankara, 1998.

²¹ B. A. SEREBRENNİKOV/ N. Z. GADJIEVA, Türk Yazı Dillerinin Karşılaştırmalı Tarihi Grameri, Türk Dil Kurumu Yayınlar: 1033, s. 36, Ankara, 2011.

²² Tahir Nejat GENCAN, Dilbilgisi, Türk Dil Kurumu Yayınları: 418, İstanbul, 1975.

²³ Prof. Dr. Muharrem ERGİN, Türk Dil Bilgisi, Bayrak Basım/Yayın/Tanıtım, s. 70, İstanbul, 2002.

başlarımızga (1/53)
balaban (2/16)
baryatırganda (3/7)
keşirgeydim (3/84)
küşücük (4/21)
kişkeneden (5/12)
ötürükten (6/10)
teşiklerden (7/5)
şaqıramız (9/11)
cattırma (11/40)

Alıntı sözcüklerde ve birleşik sözcüklerde bu uyum görülmemektedir.

esap etavunuz (1/2)
kısmetin (1/9)
dünyaga (1/13)
karagöz (2/15)
mübaşek (5/3)
ērâlde (7/17)
kıymetli (4/3)
mintaşı (4/21)
meyāne (4/11)
derya (5/39)

1.3.2. Düzlük – Yuvarlık (Dudak) Uyumu

Türkçede düz ünlülerden(a-e-ı-i) sonra düz; yuvarlak ünlülerden sonra ya düz geniş (a-e) ya da dar yuvarlak (u-ü) ünlüler gelir. Tanımdan da anlaşılacağı üzere Türkçede ilk hece dışında geniş yuvarlak ünlüler (o-ö) bulunmaz.

Düzlük-yuvarlaklık uyumu sözcüğün ilk hecesinde düz bir ünlü varsa, sonraki hecelerde de düz; yuvarlak ünlü varsa sonraki hecelerde dar-yuvarlak veya düz-geniş ünlülerin kullanılması şeklinde ortaya çıkar.²⁴

Bu uyum Türkçenin her devrinde her sahada sözcük bünyesine kuvvetle hâkim olan bir uyum değildir. Bu uyum ancak bugünkü Türkiye Türkçesinde kuvvetli bir şekilde kendini hissettirmektedir. Eski Anadolu Türkçesinde böyle bir uyum mevcut değildi. Batı Türkçesi ancak Osmanlıcanın sonundan sonra bu uyuma bağlı bulunan bir nizama sahip olmuştur.²⁵

Kalınlık-incelik uyumu kadar geçerliliği olmayan düzlük yuvarlaklık uyumu sözcüğün ilk iki hecesinde vardır. İstisnalar da görülmektedir. Genellikle ikinci heceden sonra düz ünlü bulunmasından dolayı düzlük- yuvarlaklık uyumu görülmez.

ömriñiz (1/21)

müyüssiz (5/99)

kolumızni (1/6)

1.3.3. Ünsüz Uyumu

Türkçede ünsüzler, ünsüzlerle uyum içerisindedir.

Kırım Türkçesinde bu uyum, tonlu ünsüz ve ünlünün yanında tonlu; tonsuz ünsüzün yanında ise, tonsuz veya tonsuz karşılığı olmayan ünsüzün bulunması durumudur.²⁶

Metinlerde bu uyuma genel olarak uyulmuştur; ancak tam bir uyum görülmemektedir.

tarapka (1/24)

atkanda (2/8)

kutugman (3/16)

ötürükten (6/10)

şipşi (10/5)

şelimsizge (11/13)

ayttım (12/7)

²⁴ Nurettin DEMİR/ Emine YILMAZ, Türk Dili El Kitabı, Grafiker Yayıncılık:15, s. 161, Ankara, 2005.

²⁵ Prof. Dr. Muharrem ERGİN, Türk Dil Bilgisi, Bayrak Basım/Yayın/Tanıtım, s. 72, İstanbul, 2002.

²⁶ Doç. Dr. Zuhâl YÜKSEL, Türk Lehçeleri Grameri, Akçağ Yayınları, s.823, Ankara, 2007.

tüşken (12/38)

beyitleri (13/15)

tirmende (14/17)

tışdan (11/6)

1.4. SES OLAYLARI

Dilde zaman içerisinde sesler çeşitli nedenlerle değişime uğrarlar. Düşme, türeme, kaynaşma gibi ses olayları bunlardan sadece birkaçıdır.

Bir dildeki sözcüklerin hepsi uzun hayatları boyunca ses bakımından hep aynı şekilde kalmazlar. Bazı sözcüklerde zamanla bir takım ses değişimleri olduğu göze çarpar. Ses değişimleri değişiklik ve gelişme şeklinde olmak üzere ikiye ayrılır. Ses değişikliği bir sözcükte bir sesin yerini umumiyetle kendisine yakın başka bir sese bırakmasıdır. Ses gelişmesi ise bir sözcükte bir sesin yerini, gelişme yoluyla kendisinden türemiş başka bir sese terk etmesidir.²⁷

1.4.1. Ünlü Değişimleri

o > a

Türkçede ikinci hecede /o/ bulunmaz. Alınma sözcüklerdeki ikinci hecede yer alan bazı /o/ sesleri /a/ olur.²⁸

horoz > xoraz (2/35)

a > e

gonca > gonce (11/45)

i > ě

Türkçede ilk hecede bulunan “i” ünlülerinin “e” olma temayülü vardır. Ancak bazı sözcüklerde bu değişiklik tam olmaz, i’ler ě’ye dönüşür.²⁹

²⁷ Prof. Dr. Muharrem ERGİN, Türk Dil Bilgisi, Bayrak Basım/Yayın/Tanıtım, s. 78, İstanbul, 2002.

²⁸ Doç. Dr. Zuhâl YÜKSEL, Türk Lehçeleri Grameri, Akçağ Yayınları, s.822, Ankara, 2007.

²⁹ Ferhat TAMİR, Barköl’den Kazak Türkçesi Metinleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 94, s. 31, Ankara, 1989.

ikiz > ěkiz (1/4)
ěki (5/45)

Metinlerimizde ilk hecede bulunmadığı halde i>e değişimine aşağıdaki örnekte rastladık.

derin > deren (2/23)

u > ı

Bu değişim düzleşme yönünde bir benzeşmenin tesiriyle ortaya çıkmıştır.

kabuk > qabıq (1/91)

yavru > yavrı (4/31)

yumurta > cımırta (1/91)

bunda > mında (10/3)

o > ı

sofra > sıpra (1/29)

e > i

/y/ nin daraltıcı etkisiyle bir değişim görölmüştür. Bunun yanında “e” nin “i”ye dönüşme eğilimi vardır.

İlk hecedeki “e” sesinin “i”sesine çevrilmesi Tatar, Başkurt, Hakas ve kısmen Çuvaş dilleri için belirgin özelliktir.³⁰

dede > dediy (3/61)

değirmen > tirmen (4/33)

u > o

İlk hecedeki “u” sesinin “o” sesine dönüşmesi Tatar, Başkurt, Kazak, Karakalpak, Nogay ve kısmen de Çuvaşça için belirgin bir özelliktir.³¹

---

³⁰ Prof. Dr. Günay KARAAĞAÇ, Türkçenin Dil Bilgisi, Akçağ Yayınları, s. 165, Ankara, 2012.

³¹ Prof. Dr. Günay KARAAĞAÇ, Türkçenin Dil Bilgisi, Akçağ Yayınları, s. 171, Ankara, 2012.

Bu değişim Tatarcaya mahsus bir özellik olup ilk hecede genişleme şeklinde görülür.³²

şu > şo (3/30)

bu > bo (9/11)

buğday > boday (metin dışı)

ö > o

Kırım Tatarcasında ilk hecedeki ö sesi o sesine çevrilmiştir.³³

kömür > komür (5/59)

ömür > omür (5/60)

e > ö

etmek³⁴ > ötmek (7/17)

e > a

Alıntı sözcüklerde görülen bir değişmedir. Bu durum, Türkçenin kalınlık – incelik uyumunun alıntı kelimelerde de etkili olma eğilimine bağlanabilir.

talep > talap (5/78)

o > u

Sözcük başında ve ilk hecede görülen bir darlaşma hadisesidir. Kuzey Türkçesinde geniş ölçüde geniş-yuvarlak ünlülerin daralması hadisesi görülür.³⁵

oyna- > uyna- (7/1)

oğul > ül (11/1)

doğ- > tuv- (1/2)

sonra > sūna (1/20)

---

³² Mustafa ÖNER, Bugünkü Kıpçak Türkçesi, Türk Dil Kurumu Yayınları: 703, s. 12, Ankara, 1998.

³³ Prof. Dr. Günay KARAAĞAÇ, Türkçenin Dil Bilgisi, Akçağ Yayınları, s. 170, Ankara, 2012.

³⁴ Tarama Sözlüğü III, E-İ, Türk Dil Kurumu, s. 1563, Ankara, 1967.

³⁵ Ferhat TAMİR, Barköl'den Kazak Türkçesi Metinleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 94, s. 30, Ankara, 1989.

ö > ü

Kırım Türkçesinde o > u 'ya göre daha az sözcükte görülen bir değişmedir. ³⁶

öd > öy-le > ögle > üyle (1/16)

ı > u

Eski Türkçede ilk hecede bulunan /o/ ve /u/ ünlüsünün etkisiyle meydana gelen ilerleyici benzeşme neticesinde, ikinci hecedeki /ı/ ünlüsü /u/ olmuştur. ³⁷

qoñşı > qomşu (9/11)

/v/ dudak ünsüzünün etkisiyle ilerleyici benzeşme neticesinde ı > u değişmesi görülür.

ağız > avuz (11/25)

1.4.2. Ünlü Düşmesi

İki heceli ikinci hecesinde dar ünlü bulunan sözcüklerden sonra ünlü ile başlayan bir ek gelirse ikinci hecedeki dar ünlü genellikle düşer. Bu sık görülen bir ünlü düşmesidir. Bunun yanında seyrek de olsa geniş ünlü düşebilir.

İkiden fazla heceli gramer birliklerinde sonunda konsonant olmayan orta hece vokalinin çok defa düştüğü görülür. ³⁸

Kırım Türkçesinde orta hecede yer alan açık hecedeki ünlüler zaman zaman düşer.

avzu (avuz+u) (11/25)

moynu (moyun+u) (3/76)

murnu (murun +u) (3/46)

beñzermiz (beñiz-e/) (10/5)

³⁶ Doç. Dr. Zuhâl YÜKSEL, Türk Lehçeleri Grameri, Akçağ Yayınları, s.822, Ankara, 2007.

³⁷ Doç. Dr. Zuhâl YÜKSEL, Türk Lehçeleri Grameri, Akçağ Yayınları, s.822, Ankara, 2007.

³⁸ Prof. Dr. Muharrem ERGİN, Türk Dil Bilgisi, Bayrak Basım/Yayın/Tanıtım, s. 51, İstanbul, 2002.

yukarıdaki sözcüklerde olduğu gibi çoğu organ adında vurgusuz orta hece düşer.

aklı (akıl+ı) (1/99)

Yavdi (Yahudi)(3/15)

cuqla- (yuqu-la-) (3/106)

ömrünüz (ömür+ü+ünüz) (1/21)

gibi gerek alıntı gerekse Türkçe sözcüklerde vurgusuz orta hecenin düştüğü tespit edilmiştir.

Orta hecede bulunan dar ünlülerin düşmesi alışık olduğumuz bir durumdur. Ancak metinlerde geniş ünlünün düştüğü de tespit edilmiştir.

berceksiñ (ber-ecek-sin) (1/18)

1.4.3. Ünlü Türemesi

Sonunda çift ünsüz bulunan alıntı sözcüklerde çift ünsüz arasında ünlü türemesi görülür.

sabr > sabır etkeydim (3/83)

1.4.4. Ünlü Kaynaşması

Ünlüyle biten ve ünlüyle başlayan iki sözcüğün birleşmesinde yan yana gelen ünlülerin kaynaşarak tek ünlü haline gelmiştir.

Birleşim halinde karşılaşılan iki sözcük arasında da, kökle ek arasında olduğu gibi, hecelerin birleşmesi hakkındaki kurallar yürür. Şu farkla ki burada bitişme kuralları ve benzeşme kanunları yürürlükte değildir. Ancak birleşen iki sözcük arasında oturma ve kısalma yönünde bazı gelişmeler olur. Bunlara kaynaşma deriz.³⁹

ebanay (ebe+ anay) (metin dışı)

---

³⁹ Tahsin BANGUOĞLU, Türkçenin Grameri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu: 528, s.76, Ankara, 1995.

şelebaqay (şeleba+aqay) (metin dışı)
nişliy (ne+ işliy) (5/87)
āydımız (ha + ediniz) (5/1)
arvetip (aruv + edip) (7/4)

1.4.5. Ünsüz Değişmeleri

Metinlerimizde Eski Türkçedeki #k ve #t ‘lerin korunduğu gözlenmiştir.

#k : #k

Sözcük başındaki “k” ünsüzü Eski Türkçede olduğu gibi korunmuştur.

kel- (1/5)

kün (8/6)

kir- (3/15)

kiyev (7/17)

keşe (4/1)

kelin (1/32)

kerek (11/33)

#t : #t

Sözcük başındaki “t” ünsüzü Eski Türkçede olduğu gibi korunmuştur.

tegirmen > tirmen (4/33)

tog- > tuv- (10/2)

tirizgek > tirsek (5/25)

til : til (11/7)

tokuz : tokuz (11/20)

tod- > toy- (11/22)

Bunların yanında bazı ünsüz değişimleri görülmektedir:

g > ğ > y

Genellikle tek heceli sözcüklerin sonunda görülen bu ses olayı çok hecelilerde de iç sesteki –g- > -y- şeklinde görülmektedir.

İç ses durumundaki –g- sesi Kıpçakçada ve onun varisi çağdaş yazı dillerinde ya erimiştir ya da ön damak yarı ünlüsü –y- ye dönüşmüştür. Bu değişiklik tarihsel Kıpçak yazı dilinden bugüne kadar düzensiz olarak görülür.⁴⁰

sıgır > sığır > sıyır (1/3)

tüg- >> tüy- (1/22)

örge- > öğre- > üyren- (1/84)

ögle > öğle > üyle (1/16)

teg- > teğ- > tiy- (5/18)

g > ğ > v

Tüm Türk dillerinde görülen bu değişim Kıpçakçanın bir kolu olan Kırım Tatarcasında da görülmektedir.

Yuvarlaklaşmanın ortaya çıkarmış olduğu bir hadisedir ve Batı Türkçesinden önce de yani Eski Türkçede de görülür.⁴¹

agız > ağız > avuz (11/25)

yag- > yağ- > cav- (11/34)

tog- > toğ- > tuv- (10/2)

ağırlık > avurluk (11/20)

y > c

Kıpçak grubu Türk şivelerinin en karakteristik özelliğidir. Metinlerde bu değişime sıklıkla rastlanmıştır. Bu da Orhaniye köyü ağzının *çöl ağzı* olduğunu gösterir.

Bu ses değişmesi, ebedî dilde çöl ağzında olduğu kadar yaygın değildir.⁴²

yiber- > ciber- (1/24)

yer > cer (5/72)

yenge > cengi (1/34)

yumurta > cımırta (1/91)

yılan > cılan (1/26)

yurt > curt (11/8)

⁴⁰ Prof. Dr. Günay KARAAĞAÇ, Türkçenin Dil Bilgisi, Akçağ Yayınları, s. 195, Ankara, 2012.

⁴¹ Prof. Dr. Muharrem ERGİN, Türk Dil Bilgisi, Bayrak Basım/Yayın/Tanıtım, s. 88, İstanbul, 2002.

⁴² Doç. Dr. Zuhâl YÜKSEL, Türk Lehçeleri Grameri, Akçağ Yayınları, s.823, Ankara, 2007.

yiğit > cigit (5/40)

yaş > caş (1/1)

yağ- > cav- (11/34)

yel > cel (13/8)

yengil > cengil (11/20)

yol > col (5/41)

yürü- > cürü- (5/44)

yok > cok (5/114)

v > y

evlen- > üylen- (2/38)

sev- > süy- (5/17)

evsiz > üysüz (5/9)

h > x

horoz > xoraz (2/45)

hamur > xamır (1/102)

hayırlı < xayırlı (5/4)

hıdırellez > xıdırellez (1/92)

ahret > axıret (12/26)

b > m

Sözcük başında meydana gelen b > m hadisesi, sonunda /n/ sesi olan bazı sözcüklerde görülür.⁴³

ben > men (10/4)

bana > maña (1/15)

burada >munta (9/1)

boyun > moyun (5/100)

boynuz > müyüz (5/99)

---

⁴³ Doç. Dr. Zuhâl YÜKSEL, Türk Lehçeleri Grameri, Akçağ Yayınları, s.824, Ankara, 2007.

f > p

Fatma > Patma (5/109)

kafa > qapa (3/72)

nefes > nepes (12/32)

kafes > qapes (2/36)

fesleğen > pesligen (5/19)

fırın > pırın (9/7)

fidan > pidan (5/18)

taraf > tarap (1/24)

fayda > paydası (4/38)

fark > park (11/8)

fakat > pakat (11/9)

kafir > kapır (3/96)

akşamsefa > akşamsepa (5/19)

sefer > seper (12/7)

çiflik > şiplik(14/3)

ç > ş

ç sesi alıntı ve yerli sözcüklerde kurallı olarak ş ünsüzüne dönüşür. Türkçe (8/3) ve Çerkez (13/22) sözcükleri istisna olarak bu ağızda yer alır.

çelebi > şelesi (2/26)

çiğbörek > şibörek (9/3)

çerez > şerez (9/9)

çay > şay (9/11)

çabuk > şabuk (11/13)

d# > t#

od > ot (11/20)

1.4.6. Ünsüz Düşmesi

h > Ø

kahveci > qāveci (3/29)

herkes > ērkes (1/1)

muhtar > mūtar (13/20)
Muhammed > Muāmmēd (13/20)
hayvan > āyvan (9/1)
haydiniz > āydiniz (5/1)
heves > āves (5/14)
Bahadır > Batır (2/31)

Diğer Ünsüz Düşmeleri:

abdest > abdes (1/65)
sonra > sūna (3/64)
doldur- > tutur- (3/76)
küçük +cük > küşücük (4/21)

1.4.7. Hece Düşmesi

Benzer ya da eş heceler yan yana gelirse hece düşmesi meydana gelir.

dakika > taka (12/40)
taşlayayım > taşlayım (3/52)

1.4.8. Ünsüz İkizleşmesi

sekiz > sekkiz (1/12)

1.4.9. Ünsüz Tekleşmesi

dükkan > tükan (1/7)

1.4.10. Ünsüz Türemesi

Bugün Türkiye Türkçesinde y sesi düşmüş olan ip sözcüğü Orhaniye Tatar ağzında cıp/cip şeklindedir.

ip > cip (2/21)

2. ŞEKİL BİLGİSİ (MORFOLOJİ)

Sözcüklerin daha küçük birimlere bölünemediği, tek başlarına anlamlı olan şekillere **kök** denir. Ancak anlamlı şekillerle birleşerek kullanılabilen görevli şekillere ise **ek** denilmektedir. Eklerden bazıları sözcük türetmeye bazıları ise sözcüğün cümledeki görevini belirlemeye yarar. Şekil bilgisi; sözcüklerin türeme, birleşme yollarını inceler.

Şekil bilgisi, bir dilin kök sözcüklerini, eklerini, köklerle eklerin birleşme yollarını, eklerin anlam ve görevlerini, türetme ve çekim özelliklerini ve şekille ilgili öteki konularını inceleyen gramer dalıdır. Şekil bilgisinin temel öğeleri sözcük kökleri ve eklerdir. Eklemeli diller, sözcük köklerini sabit tutup, birbirinden farklı görevleri bulunan yapım ve çekim eklerini, değişmeyen sabit köklere ekleyen dillerdir. Türk dili eklemeli dillerin tipik bir örneğini oluşturur.⁴⁴

Şekil yapısı bakımından ele alınınca sözcüklerin bünyesinde anlamlı veya görevli birtakım şekillerin bulunduğu göze çarpar. Sözcüklerin anlam yapısının parçaları olan bu şekiller ses bakımından tek sesli, tek heceli veya birden fazla heceli olabilirler. Sözcüklerin bünyesinde iki çeşit şekil vardır: anlamlı şekiller ve görevli şekiller.⁴⁵

Dilde anlam taşıyan, yapı ve ses açısından anlamlı daha küçük birimlere ayrılamayan öğelere biçim veya şekil denmektedir. Her iki terim de Batı dillerinde yaygın olan ve zaman zaman Türkçe kaynaklarda da kullanılan morfem teriminin karşılığı olarak kullanılır. Bu tanıma göre, tek bir kökten ibaret olan anlamlı sözcükler biçim olabileceği gibi köklere eklenerek onların anlamını değiştiren veya metnin içindeki diğer sözcüklerle ilişkilerini gösteren ekler de birer biçimdir.⁴⁶

2.1. KÖK

Kökler, sözcüklerin yapısında bulunan bütün ekler çıkarıldıktan sonra, anlamlı daha küçük parçalara bölünemeyen ve sözcüklerin temel anlamlarını oluşturan öğelerdir. Yani; kök, bir sözcüğün yapısında yer alan anlamlı en küçük dil birimidir.

Kökler dilin çok eski dönemlerinde yaratılmış olan şekil bilgisi birimleridir. Çağın gereklerine göre yeni kökler yaratılamaz. Yalnız, var olan köklerden var olan eklerin yardımıyla yeni sözcükler türetilebilir. Dilin söz varlığı da bu yolla genişletilip zenginleştirilir. Bu bakımdan Türkçedeki kök sözcüklerin sayıları bellidir ve değişmez.

---

⁴⁴ Prof. Dr. Zeynep KORKMAZ, Türkiye Türkçesi Grameri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları: 827, s. 5, Ankara, 2003.

⁴⁵ Prof. Dr. Muharrem ERGİN, Türk Dil Bilgisi, Bayrak Basım/Yayın/Tanıtım, s. 105, İstanbul, 2002.

⁴⁶ Nurettin DEMİR/ Emine YILMAZ, Türk Dili El Kitabı, Grafiker Yayıncılık:15, s. 168, Ankara, 2005.

Köklerden yeni sözcükler türetirken, kökler sözcüğün başında yer alır, ekler köklerden sonra gelir. Kökler hep tek biçimlidir. Ekler ise, kökün ses yapısına göre biçimlenir.⁴⁷

Ad Kökleri: Evrende var olan tüm varlık, nesne ve kavramları karşılayan sözcüklerdir.

Fiil Kökleri: Evrende var olan tüm varlıkların, nesnelere ve kavramların hareketleri, oluşları, kılışları ve yapılarıdır.

2.2. EK

Ek, sözcüğün yapısında bulunan, kendi başına anlamı bulunmayan ancak eklendiği kökle anlam kazanan görevli şekillerdir. Görevleri ya eklendikleri kökün anlamını değiştirmek ya da kökün anlamına yön vermektir.

Köklerden sözcük gövdeleri yapmak ve kök ve gövdeleri işlek hale getirmek, böylece köklerden dilde kullanılan bütün sözcükleri teşkil etmek görevi tabii, eklemeli dillerde ekler üzerine yüklenmiş bulunmaktadır. Eklemeli dillerde kök hep aynı kalır ve kökler daima eklerle genişletilip gövdeler haline getirildiği gibi bütün gramer fonksiyonları da yalnız ve yalnız eklerle ifade edilir. Onun için eklerin eklemeli dillerde çok ehemmiyetli bir yeri vardır. Türk dilinin, temel taşları dediğimiz kökler üzerine kurulan bütün çatısı baştan başa eklerden örülmüş bulunmaktadır. Türkçenin yapısını incelemek demek aşağı yukarı onun çok zengin olan ekler sistemini incelemek demektir.⁴⁸

Türkçede ekler sözcüğün sonuna gelir; yani Türkçedeki ekler, son ektir. İçinde hem yapım eki hem de çekim eki bulunan bir sözcükte önce kök, onun arkasında yapım eki veya ekleri, en sonda da çekim eki veya ekleri bulunur.

2.2.1. Yapım Ekleri

Yapım ekleri ad ya da fiil köklerine gelerek yeni ad veya fiil gövdeleri yapan eklerdir.

Türkçede kökler ile ekler arasındaki birleşme ölçüleri kurallı ve sistemli olduğu için adlara gelen ekler fiillere, fiillere gelen ekler adlara gelmez. Aralarında şekilce bazı benzerlikler görülse bile, bunlar görevce ayrı sınıflarda yer alan eklerdir.⁴⁹

---

⁴⁷ Prof. Dr. Zeynep KORKMAZ, Türkiye Türkçesi Grameri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları: 827, s. 11, Ankara, 2003.

⁴⁸ Prof. Dr. Muharrem ERGİN, Türk Dil Bilgisi, Bayrak Basım/Yayın/Tanıtım, s. 115, İstanbul, 2002.

⁴⁹ Prof. Dr. Zeynep KORKMAZ, Türkiye Türkçesi Grameri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları: 827, s. 21, Ankara, 2003.

Türk dilinin bütününde olduğu gibi metinlerimizde de yapım ekleri dört gruba ayrılmıştır:

Addan ad türeten ekler
Addan fiil türeten ekler
Fiilden ad türeten ekler
Fiilden fiil türeten ekler

2.2.1.1. Addan Ad Yapma Ekleri

Addan ad türeten ekler, ad kök ve gövdelerine getirilen eklerdir.

+Ar:

Asıl sayı özelliği taşıyan sayılara gelerek üleştirme sıfatları türetir.
bîrer katlama (1/30)

+CA:

Aslında eşitlik, benzerlik ve karşılaştırma görevinde bir ad çekimi eki olan +CA eki, kalıplaşma yoluyla sınıf değiştirerek zamanla bir yapım ekine de dönüşmüştür.⁵⁰

Kavim, ulus ve halk adlarına gelerek dil ve lehçe adları yapar. En yaygın işlevi budur.

Tatarca (8/1)

Türkçe (8/3)

Eşitlik eki olarak da kullanılır.

uzunca (1/20)

---

⁵⁰ Prof. Dr. Zeynep KORKMAZ, Türkiye Türkçesi Grameri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları: 827, s. 37, Ankara, 2003.

+cI / +şI :

Meslek adı yapar.

bekşi (1/11)

āyvancılık (14/6)

şipşi (10/5)

davulcu (1/67)

bōşocı (3/1)

qāveci (3/29)

+cIk / +şIk:

Adlara gelerek küçültme anlamı verir. –k ile biten ad ya da sıfatlara geldiğinde sözcüğün sonundaki –k’ler düşer.

şukurşuk (12/27)

küşücük (4/21)

+II:

Addan ad ve sıfat türeten işlek eklerden biridir.

üylü (10/1)

maylı (5/29)

armalı (1/17)

kıymetli (4/3)

tatlı (1/22)

xayırlı (5/5)

adlı (1/79)

+IIk:

Genellikle adlardan ve sıfatlardan adlar türetir. Asıl işlevi ‘bir şey için’ anlamı veren adlar türetmektir.

kelinlik (1/31)

raātılık (1/46)

xarıjlık (1/62)

Meslekle uğraşan kimseyi gösteren adlardan meslek adı ve uğraşı alanı gösteren adlar türetir.⁵¹

cellatlık (3/71)

xırsızlık (3/68)

şipşilik (10/5)

āyvancılık (14/6)

Zaman anlamında adlar türetir.

balalık (10/6)

Siyasi, milliyete bağı adlar türetir.

Tatarlık (10/5)

+z:

Birlikte doğma, bir arada olma anlamı veren topluluk işlevi vardır.

ėkiz (1/4)

+sIz:

Adlara gelerek sıfat olarak kullanılabilen adlar yapar. Yokluğu, eksikliği ifade eder.

cüreksiz (6/5)

kalaysız (1/24)

abdessiz (5/23)

kademsiz (5/102)

+y:

Küçültme eklerindedir. Akrabalık ve unvan adlarına gelerek sevgi, sempati ve hitap anlamları verir.

---

⁵¹ Prof. Dr. Zeynep KORKMAZ, Türkiye Türkçesi Grameri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları: 827, s. 56, Ankara, 2003.

aqay (1/6)
apaqay (3/2)
dediy (3/61)

+()ncl:

Asıl sayılara gelerek sıra sayı sıfatı yapar.

törtüncü (3/61)
ëkinci (3/60)
üşüncü (3/60)

+dAş:

Adlara gelerek ortaklık ve beraberlik bildiren adlar türetir.

arqadaş (3/99)

2.2.1.2. Fiilden Ad Yapma Ekleri

-k+ :

Hareketin yapıldığı yer adını gösterir.

kuşak (7/3)

Somut ve soyut adlar türetir.

tirsek (5/25)

tilek (5/78)

Araç gereç adları yapar.

catak (3/63)

pışak (14/13)

Fiilde belirtilen harekete uğramış durumu belirtir.

teşik (7/5)

töşek (7/6)

-IcI+ :

Devamlılık fonksiyonuna sahiptir.

kelin alıcı (14/10)

-I+ :

Fiilin gösterdiği işin ürünü veya sonucu olan somut adlar türetir.

sürü (5/11)

kapı (5/51)

-maşa+ :

Bu ekle türetilen sözcükler daha çok oyun, eğlence türünde adlardır.⁵²

tapmaşa (4/1)

-m+ :

Fiilde gösterilen işle ilgili miktar bildirir.

tilim (5/110)

-n+ :

Fiilin gösterdiği işin sonucu ya da ürünü olan ad türetir.

kelin (12/38)

-cAk+ :

Nesne adları yapar.

salıncak (1/94)

-GI+ :

Fiilde belirtilen iş veya hareketi gösteren ad türetir.

katgı (12/43)

-mAn+ :

---

⁵² Doç. Dr. Zuhâl YÜKSEL, Türk Lehçeleri Grameri, Akçağ Yayınları, s.835, Ankara, 2007.

Süreklilik işlevi taşıyan ekin değirmen sözcüğünü türettiğini görüyoruz.

tirmen (4/33)

köçmen (11/3)

-A+ :

keşe (6/2)

2.2.1.3. İsimden Fiil Yapma Ekleri

+A- :

n, l gibi akıcı ve d, p gibi patlayıcı, ş, z gibi sızıcı ünsüzlerle sonuçlanan tek heceli ad köklerinden geçişli ve geçişsiz fiiller türeten bir ektir.⁵³

tile- (5/78)

uyna- (7/1)

aşa- (7/14)

beñze- (10/5)

+IA- :

Eski Türkçeden itibaren tüm lehçelerde işlek şekilde kullanılan bir ektir. Yapma ve olma ifade eden fiiller türetir.

kötekle- (12/53)

kapakle- (9/7)

Kökte bildirilen nesneyi araç olarak kullanma yoluyla, o nesne ile yapılan işi gösteren, yapma ifade eden fiiller türetir.⁵⁴

mayla- (9/6)

kalayla- (1/28)

+IAAn- :

+IA- ekinin dönüşlülük ekiyle kaynaşması sonucunda +IAAn- addan fiil yapma eki oluşmuştur.

---

⁵³ Prof. Dr. Zeynep KORKMAZ, Türkiye Türkçesi Grameri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları: 827, s. 111, Ankara, 2003

⁵⁴ Doç. Dr. Zuhâl YÜKSEL, Türk Lehçeleri Grameri, Akçağ Yayınları, s.838, Ankara, 2007

üylen- (3/29)

kanatlan- (2/28)

+IAş- :

+IA- ekinde olduğu gibi burada da +IA- eki kökten ayrılarak -ş- ekiyle birleşmiştir.

toplaş- (3/99)

2.2.1.4. Fiilden Fiil Yapma Ekleri

-n- :

Bu ek Türkçede eskiden beri kullanılan çok işlek bir fiilden fiil yapma ekidir. Fonksiyonu kendi kendine yapma veya olma ifade eden fiiller yapmaktır. Karşıladıkları hareket o hareketi yapan veya olan nesnenin üzerine döndüğü için -n- eki ile yapılan bu fiillere dönüşlü fiiller ve -n- ekine de dönüşlülük eki denir. Dönüşlü fiillerin büyük bir kısmı olma ifade eder, yani geçişsizdir.⁵⁵

körün/ (1/5)

-l- :

Bu ek eklendiği köke başkası tarafından yapıma anlamı katmaktadır.

şıqarıl- (14/9)

-t- :

Olma ve yapma bildiren fiiller türetir.

kalaylat- (1/28)

otut- (9/10)

-set- :

Yapma ve yaptırma bildiren fiiller türetir.

kırset- (1/45)

-dır- :

---

⁵⁵ Prof. Dr. Muharrem ERGİN, Türk Dil Bilgisi, Bayrak Basım/Yayın/Tanıtım, s. 202, İstanbul, 2002.

Eski Türkçede –tur-, -tür-; nadiren de –dur-, -dür- olmak üzere yalnız yuvarlak şekliyle karşımıza çıkan bu ek, iki ayrı ettirgenlik ekinin kaynaşmasıyla oluşmuştur.

-t-‘ye göre daha belirgin bir yaptırma anlamı taşır; yine de, burada da, bazan, bir yaptırma anlamı tesbit etmek imkânsızdır.⁵⁶

üylendir- (2/38)

öttür-(3/83)

ayttır- (5/15)

-ş- :

İşteşlik ekidir, yapılan işin karşılıklı ya da birlikte yapıldığını bildirir.

cuyruş- (12/14)

2.2.2. İşletme Ekleri

Bu ekler eklendiği sözcüğün anlamını değiştirmez, sözcüğün cümle içindeki görevini belirler. Sözcükleri, söz öbeklerini, öğeleri biçim ve anlamca birbirine bağlar.

İşletme ekleri, adlar ile adlar veya adlar ile fiiller arasında geçici ilişkiler kuran eklerdir. Yapım ekleri kök ile gövdenin kendi sınırları içinde kaldığı halde, işletme ekleri, kök ve gövdelere bazı anlam bağlantıları katarak onları birbirleriyle ilişkiye geçiren, onlarla sözcük grupları ve cümlelerin öteki öğeleri arasında geçici anlam örgüsü kuran eklerdir. Sözcük gruplarından ve cümleden işletme ekleri çıkarıldığında, sözcükler arasındaki anlam bağları kopar ve cümlelerin yapısı bozulur. Bu nedenle işletme ekleri hem kök ve gövdelere işleklik kazandıran eklerdir hem de yapım eklerinden daha kapsamlıdır.⁵⁷

2.2.1.2. Ad İşletimi

2.2.1.2.1. Çokluk Eki: +lAr

Eski Türkçeden beri işlek çokluk ekimiz budur. Yalnız, +lAr ekinin Köktürkçedeki kullanılışı kendinden sonraki dönemlere göre daha seyrek. Eski Uygur Türkçesi yazmalarında genellikle sözcükten ayrı yazılan bu ekin, Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde de sık sık ayrı yazıldığını gösteren yazımlara rastlamaktayız. Eski Anadolu

⁵⁶ Prof. Dr. Mehmet AKALIN, Eski Türkçenin Grameri, Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 60, Ankara, 2007.

⁵⁷ Prof. Dr. Zeynep KORKMAZ, Türkiye Türkçesi Grameri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları: 827, s. 21, Ankara, 2003.

Türkçesinde adları çokluk haline getirmekten ziyade, ‘topluluk veya bir sınıfa ait olanların bütünü’ anlamında kategori göstermektedir.⁵⁸

Türkiye Türkçesinde olduğu gibi metinlerimizde de +lAr çokluk görevinde kullanıldığı gibi bütünü gösteren bir sınıf ifade edilirken de kullanılmıştır.

balalar (1/87)

kaşları (5/25)

qudagiyler (7/6)

Tatarlar (10/4)

mışıklar (12/15)

2.2.1.2.2. İyelik Eki

İyelik ekleri nesne ve kavramların bir başka nesne ya da kavrama ait olduğunu gösterirler. Kişi ve işaret zamiri gibi kimi zamirler dışında ad soylu bütün sözcüklere gelebilirler. İyelik ekleri cümle içerisinde, çokluk eklerinden sonra hal eklerinden önce gelir.⁵⁹

	TEKLİK	ÇOKLUK
1. Kişi	+(I)m	+(I)mIz
2. Kişi	+(I)ñ	+(I)ñIz
3. Kişi	+I, +(s)In	+lArI +lArı(n)

Tablo 1

qocam (1/6), özüm (1/44), āberim (1/8)

kısmetin (1/9), ablan (1/13)

cımırtası (4/31), Alaman ārbi (1/13), babası (1/15), parası (1/18)

başımız (1/2), zamanımızda (1/19), özümüz (1/57)

ömrüñiz (1/21), kızınız (1/16)

⁵⁸ Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN, Eski Anadolu Türkçesinde Ekler, Türk Dil Kurumu Yayınları, s.8, Ankara, 2011.

⁵⁹ Nurettin DEMİR-Emine YILMAZ, Türk Dili El Kitabı, Grafiker Yayıncılık:15, s. 183, Ankara, 2005.

başlarına (7/7), kulaklarında (1/38),

2.2.1.2.3. Aitlik Eki: +ki

Aitlik eki, bir nesneyi bağlı ve ait olduğu başka bir nesneye göre veya zaman ve mekân içindeki yerine işaret etmek suretiyle belirtir ve bu karakteriyle, aslında ikinci bir iyelik eki gibidir.⁶⁰

qudagiylərinki (1/42)

kızıyankin (1/29)

2.2.1.2.4. Durum Ekleri

Cümlelerin diğer unsurlarıyla ilişki içinde olan adlar, bu ilişkiyi sağlayabilmek için, ad durum eklerini alırlar. Durum ekleri adların fiillerle, adlarla, edatlarla ilişki kurmalarını sağlayan ve cümlelerin ana örgüsünü kuran bir gramer kategorisidir.⁶¹

2.2.1.2.4.1. İlgı Durumu Eki (Genetive): +nıñ

Ad soylu bir sözcüğün ad soylu başka bir sözcüğe bağlanmasını sağlar. Böylece belirtili ad tamlaması meydana getirir. İlgı hali eki birinci sözcüğün sonundadır, ikinci sözcük ise iyelik eki alır.

kaynananıñ (1/54)

peygamberimizniñ (1/83)

Anadolunuñ (2/23)

Zilānıñ (3/30)

Genellikle +nıñ şeklinde olan ek, istisna olarak ünlü ile biten birkaç yerde +In şeklinde görülmüştür.

Ünsüzle biten sözcüklerden sonra +Uñ şeklinde olması ve ancak ünlü ile biten sözcüklerden sonra +nUñ halinde görülmesi, Eski Anadolu Türkçesi ile Göktürk Yazıtları arasındaki köprüyü göstermektedir.⁶²

---

⁶⁰ Mustafa ÖNER, Bugünkü Kıpçak Türkçesi, Türk Dil Kurumu Yayınları: 703, s. 115, Ankara, 1998

⁶¹ Doç. Dr. Zuhâl YÜKSEL, Türk Lehçeleri Grameri, Akçağ Yayınları, s.845, Ankara, 2007

⁶² Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN, Eski Anadolu Türkçesinde Ekler, Türk Dil Kurumu Yayınları, s.25, Ankara, 2011

koyümüzüñ (11/3)

2.2.1.2.4.2. Belirtme Durumu Eki (Accusative): +nI

Eski Türkçede yalnızca zamirlere gelen bu ek, Orta Türkçe devresinde (Karahanlı, Kuman-Kıpçak, Harezmi, Bilinmeyen Orta Asya Lehçeleri, Çağatayca) adlara da gelmeye başlamıştır. Eski Anadolu Türkçesinde ve erken Azeri'de ise +nI'ya karşılık karakteristik belirtme eki + (y)I'dır. Ancak Eski Anadolu Türkçesinin ilk eserlerinden bazılarında da bu ekin kullanıldığı tespit edilmiştir.⁶³

sinini (1/25)

mayşıraknı (1/57)

xamırnı (1/89)

pırijni (1/106)

İstanbulnı (5/41)

beyitlerni (13/15)

Metinlerimizde +nI ekinin kullanıldığını tespit ettik. Türkiye Türkçesinin etkisiyle +nI ekinin yerine bazen +(y)I ekini kullandıkları da metinlerde görülmüştür.

kelini (1/35)

kiyevi (1/57)

kızı (1/51)

2.2.1.2.4.3. Yönelme Durumu Eki (Dative): +GA

Adı, fiile yaklaşma ve yönelme işlevi ile bağlar.

xamırğa (1/90)

bayırğa (1/99)

eşkilerge (12/5)

terekke (12/5)

boyğa (12/9)

õşlarınga (13/19)

toyğa (14/8)

---

⁶³ Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN, Eski Anadolu Türkçesinde Ekler, Türk Dil Kurumu Yayınları, s.33, Ankara, 2011.

Yönelme hali ekinin birinci ve ikinci tekil kişi iyelik ekinden sonra +A şeklinde kullanıldığı tespit edilmiştir.

Ūllarıma (3/62)

Ūlına (11/29)

2.2.1.2.4.4. Bulunma Durumu Eki (Locative): +DA

Fiilin gösterdiği oluşun geçtiği yeri bildirir. Burada yerden anlaşılması gereken oluşun geçtiği her türlü soyut ve somut kavramdır.⁶⁴

üyde (3/11)

suvda (4/2)

şölde (4/7)

cerde (5/36)

munta (9/1)

2.2.1.2.4.5. Ayrılma Durumu Eki (Ablative): +DAn

Ayrılma, uzaklaşma, çıkma anlamları katar. Bunun yanında adın yapıldığı maddeyi gösterme, yer-yön gösterme ve sebep- sonuç gösterme gibi işlevleri de görmektedir.

gümüştən (5/13)

Cumūriyetten (1/1)

Medineden (1/74)

komşumdan (2/36)

ötürükten (6/10)

tastan (12/30)

2.2.1.2.5. Vasıta Eki (Instrumental): +mAn

Adın belirttiği varlık veya nesnenin fiildeki harekette “aracı” olarak kullanıldığını yahut “birliktelik” bildirdiğini gösteren durumdur. Bu durum için Eski Türkçeden beri, dilin doğu ve batı kollarında +(I)n / +(U)n eki kullanılmıştır.⁶⁵

⁶⁴ Nurettin DEMİR/ Emine YILMAZ, Türk Dili El Kitabı, Grafiker Yayıncılık:15, s. 185, Ankara, 2005.

⁶⁵ Prof. Dr. Zeynep KORKMAZ, Türkiye Türkçesi Grameri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları: 827, s. 25, Ankara, 2003.

Metinlerimizde ise kurallı ve sistemli olarak +mAn şekliyle kullanılmıştır.

Salīmen (3/12)

maksatıman (12/43)

suvman (9/3)

nameman (11/10)

kızman (13/23)

şalgırlarman (14/12)

zairemmen (2/42)

komşumman (2/44)

aqamman (3/17)

2.2.1.2.6. Eşitlik Eki (Equative): +cA, +DAy

Bu ek eklendiği adla başka bir öge arasında eşitlik ilişkisi kurar. “gibi olma, kadar olma” anlamları da vardır. Eski Türkçede “teg” gibi benzetme edatını ekleşmiş olarak +DAy şekliyle görmekteyiz.

uzunca (1/20)

kapıday (5/51)

ayday (5/51)

kavaktay (5/54)

cımırtatay (11/19)

2.2.1.2.7. Adlarda Soru: +mI

Adlarda soru anlamı soru eki ya da soru edatı diye adlandırılan +mI eki ile verilir.

di mi (7/4)

kızı mı (1/36)

2.2.1.2.8. Adlarda Bildirme (Ekfiil)

Şimdiki Zaman:

Ek fiil ve zaman eki eridiği için kişi eki hem zaman hem de kişi ifadesi taşır.

I. Teklik Kişi : +man Men Tatarman (13/23), tuvuman (1/4), çaşındaman (1/1),
mevzunuman (14/1)

+ **(D)m** tuvumluyum (10/1), yaşındayım (10/1), üylüyüm (10/1)

II. Teklik Kişi : +sIn -----

III. Teklik Kişi : + Ø bar (1/15), coq (3/103), başka (1/22), şiydir(1/32)

I. Çokluk Kişi : +mIz Müslümanmız (11/9)

II. Çokluk Kişi : +sInIz -----

III. Çokluk Kişi : + (Dır)lAr -----

Görülen Geçmiş Zaman:

I. Teklik Kişi: edi+m -----

II. Teklik Kişi: edi+ŋ -----

III. Teklik Kişi: edi + Ø onda edi (1/11) , bar edi (1/14), bakkal edi (1/7),
zengin edi (1/20)

I. Çokluk Kişi: edi+k balaydık (1/7), öztük (1/8)

II. Çokluk Kişi: edi+ŋiz -----

III. Çokluk Kişi: edi+ler -----

Duyulan Geçmiş Zaman :

I. Teklik Kişi: eken+im -----

II. Teklik Kişi: eken+sIn -----

III. Teklik Kişi: eken + Ø bekşi tuvu eken (1/12), bar eken (12/2),
yok eken (12/2)

I. Çokluk Kişi: eken+miz -----

II. Çokluk Kişi: eken+siniz -----

III. Çokluk Kişi: eken+ler -----

2. 3. SIFAT

Varlıkları niteleyen ya da belirten sözcüklere sıfat denir. Anlam ve işlev bakımından sıfatın mutlaka bir adın önünde bulunması o adı nitelemesi ya da belirtmesi gerekir. Sıfatlar çokluk eki ve iyelik eki almazlar.

Sıfatlar görevleri bakımından ikiye ayrılır:

1. Niteleme Sıfatları
2. Belirtme Sıfatları

Niteleme Sıfatları:

Varlıkların özelliklerini, durumlarını, renklerini ortaya koyan sıfatlardır.

Nitelik sıfatları, canlı ve cansız varlıkların renk, şekil, biçim, tat, koku, huy, alışkanlık, yetenek, beceri gibi türlü dış ve iç özelliklerini bildiren sıfatlardır.⁶⁶

balaban vapır (2/10)

bōşacı apaqay (3/2)

sarı suv (4/2)

yeşil türbün (8/5)

qıpqırmızı kan (3/81) Pekiştirme anlamı vardır.

Belirtme Sıfatları:

Adları sayı, gösterme, soru veya belirsiz şekillerde ortaya koyan, belirten sıfatlardır.

Belirtme sıfatları nesnelere belirten sıfatlardır. Bu sıfatlar nesnenin bünyesinde olan bir vasfı göstermez, nesneyi şu ya da bu şekilde belirtirler. Nesneyi birkaç bakımdan belirtmek mümkündür. Nesnenin ya yerine işaret edilir, ya sayısı gösterilir, ya nesne soru şeklinde belirtilir veya belirsiz şekilde ifade edilir.⁶⁷

• **İşaret sıfatları:**

Adların önüne gelerek onları işaret eden bu sözcükler aslında zamirdir. Sıfatlar, herhangi bir işletim eki almadıkları için çoğul şekilleri yoktur. Metinlerde işaret sıfatı olarak kullanılan sözcükler:

⁶⁶ Prof. Dr. Zeynep KORKMAZ, Türkiye Türkçesi Grameri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları: 827, s. 361, Ankara, 2003.

⁶⁷ Prof. Dr. Muharrem ERGİN, Türk Dil Bilgisi, Bayrak Basım/Yayın/Tanıtım, s. 247, İstanbul, 2002.

bo	bo tür kuşlar (14/4)
şo	şo eşkilerni (12/8) şo terekin yapraklarını(12/5)
o	o zaman (1/52) o cerde (7/5)
anav	anav qāveci (3/26)
mınav	mınav apaqaynı (3/32)
miyaq	miyaq bette (1/34)

- **Sayı Sıfatları:**

Sayı sıfatları, varlıkların sayılarını bildiren belirtme sıfatlarıdır.

Temel Sayılar

Bunlar aslında sayıların adlarıdır. Fakat yoğun kavramları olmamak ve daha ziyade nesnelere miktarca belirtmek işleyişleri sebebiyle onları asıl sayı sıfatları adıyla anarız. Dilimizde sayılar sıfırdan sonsuza kadar bir onlu sistem içinde yer alırlar.⁶⁸

Bĩr (1)	Altı (6)	Yigirmi (20)	Yetmiş (70)
Ėki (2)	Yedi (7)	Otuz (30)	Seksen (80)
Üş (3)	Sekkiz (8)	Qırq (40)	Toksan (90)
Tört (4)	Tokuz (9)	Ėlli (50)	Yüz (100)
Beş (5)	On (10)	Atmış (60)	Biñ (1000)

bĩr caş (1/1)
beş on para (1/70)
altı caşlar (1/78)
yedi caşlar (1/79)
üş kız (3/2)
on Ėki cımırta (4/31)
tört tirmen (4/33)
biñ sekkiz yüz yetmiş sekkiz (11/11)

- **Belirsizlik Sıfatları:**

Varlıkları tam olarak değil de; aşağı yukarı belirten sözcüklerdir.⁶⁹

⁶⁸ Tahsin BANGUOĞLU, Türkçenin Grameri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu: 528, s.353, Ankara, 1995.

bşaz şeker (1/21)
bşkaş sene (11/4)
işbş iş (1/47)
ēr āne (13/16)

2. 4. ZAMİR

Zamirler, adların yerini tutan sözcüklerdir.

Zamirler her halleriyle adlara benzerler. Onlar gibi çoklulanırlar, ad çekimine uğrarlar ve ad takımlarına girerler.⁷⁰

Kişi Zamirleri:

Kişi adlarının yerine geçen zamirlerdir. Teklik ve okluk biçimleriyle altı adet kişi zamiri vardır. Adlardan farklı olarak birinci ve ikinci kişinin okluk şekli +IAr ile yapılmamıştır. Biz ve siz okluk şekli ile adlardan ayrılır.

Adlar gibi çekim, okluk, iyelik eki alabilen ve tamlama kurabilen zamirler de adlardan farklı olarak ekimlenirken kkte değişiklik olabilmektedir. “men ve sen” zamirleri ynelme halinde maņa ve saņa şeklinde karşımıza ıkar. Üüncü kişi zamirinin teklik ve çokluk şeklinde araya zamir n’si girdiği grlmektedir.

Yalın	İlgi	Belirtme	Ynelme	Bulunma	ıkma
<i>men</i>	<i>menim</i>	<i>meni</i>	<i>maņa</i>	<i>mende</i>	<i>menden</i>
<i>sen</i>	<i>seniņ</i>	<i>seni</i>	<i>saņa</i>	<i>sende</i>	<i>senden</i>
<i>o anav</i>	<i>onuņ</i>	<i>onu</i>	<i>Oņa anavğa</i>	<i>onda</i>	<i>undan</i>
<i>biz</i>	<i>bizim</i>	<i>bizni</i>	<i>bizge bizke</i>	<i>bizde</i>	<i>bizden</i>
<i>siz</i>	<i>siziņ</i>	<i>sizni</i>	<i>sizge</i>	<i>sizde</i>	<i>sizden</i>
<i>Onlar unlar</i>	<i>onların</i>	<i>onlarını</i>	<i>onlarga</i>	<i>onlarda</i>	<i>onlardan</i>

Tablo 2

⁶⁹ Tahir Nejat GENAN, Dilbilgisi, Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 167, İstanbul, 1975.

⁷⁰ Tahsin BANGUOĞLU, Türkçenin Grameri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu: 528, s.357, Ankara, 1995.

Yalın Durum

1. Tekil Kişi	men (1/19) (2/43) (3/4)
2. Tekil Kişi	sen (5/10) (3/77) (3/78)
3. Tekil Kişi	o (12/30) (1/8) (1/60) anav (3/68) (3/79)
1. Çoğul Kişi	biz (1/32) (1/57) (1/89)
2. Çoğul Kişi	siz ()
3. Çoğul Kişi	onlar (1/42) unlar (1/24) (1/87)

Tablo 3

İlgi Durumu

1. Tekil Kişi	menim (1/6) (3/11) (3/25)
2. Tekil Kişi	senin (5/98) (1/100) (3/13)
3. Tekil Kişi	onun (1/47) (3/13) (13/23) (1/47)
1. Çoğul Kişi	bizim (1/3) (1/7) (1/93) (12/43) (13/1)
2. Çoğul Kişi	sizin (5/12) (5/108)
3. Çoğul Kişi	onların

Tablo 4

Belirtme Durumu

1. Tekil Kişi	meni (1/1) (3/9) (12/7) (12/5) (12/9)
2. Tekil Kişi	seni (1/9) (3/29) (3/36) (12/9)
3. Tekil Kişi	onı (1/23) (7/2) (13/10)
1. Çoğul Kişi	bizni (3/24) (12/14)
2. Çoğul Kişi	sizni
3. Çoğul Kişi	onlarını

Tablo 5

Yönelme Durumu

1. Tekil Kişi	maña (1/15)
2. Tekil Kişi	saña (3/73) (3/13) (7/8) (9/4)
3. Tekil Kişi	oña (1/30) (3/69) (1/14) (12/13) (14/14) anavga (3/5) (3/81) (3/107)
1. Çoğul Kişi	bizge (11/8) (11/10) bizke(3/77) (12/6)
2. Çoğul Kişi	sizge (5/18)
3. Çoğul Kişi	onlarga

Tablo 6

Bulunma Durumu

1. Tekil Kişi	mende (1/26)
2. Tekil Kişi	sende (5/9)
3. Tekil Kişi	onda
1. Çoğul Kişi	bizde (11/6) (1/98)
2. Çoğul Kişi	sizde
3. Çoğul Kişi	onlarda

Tablo 7

Ayrılma Durumu

1. Tekil Kişi	menden (1/7) (1/15)
2. Tekil Kişi	senden (5/58)
3. Tekil Kişi	undan
1. Çoğul Kişi	bizden
2. Çoğul Kişi	sizden
3. Çoğul Kişi	onlardan

Tablo 8

İşaret Zamirleri:

Adların, nesnelere yerini gösterme yoluyla tutan sözcüklerdir.

İşaret zamirleri nesnelere bir yer içinde gösterir, onlara yerlerine göre işaret ederler. Yani bu zamirlerle belirtilen varlıklar şu ya da bu vasıfları değil, yerleri ile ifade edilmiş olurlar. Eski Anadolu Türkçesinde ve Osmanlı Türkçesinde bunda “burada”, şunda “şurada”, bundan “buradan”, andan “oradan” gibi adların yer adı olarak kullanılması da bu zamirlerin bu ifadeleri ile ilgilidir.⁷¹

Yalın	İlgi	Belirtme	Yönelme	Bulunma	Çıkma
bo bu	bunu bonun	munı bunı	mıña buna	mında burada munta	mından
şo şu	şunu	şunı	şuña	şunda	şundan
o	onu	onı onu	ona	onda orada	ondan undan
bonlar bunlar	bunları	bonlarını	mınlarga	munlarda	mınlardan
şonlar	şonları	şonlarını	şunlarga	şunlarda	şunlardan
unlar	onları	onlarını unlarını	onlarga onlara	onlarda	Unlardan

Tablo 9

⁷¹ Prof. Dr. Muharrem ERGİN, Türk Dil Bilgisi, Bayrak Basım/Yayın/Tanıtım, s. 273, İstanbul, 2002.

Yalın Durum

1. Tekil	bo (1/9) (12/55) (14/8) (1/59) bu (3/18) (9/11)
2. Tekil	šo (5/48) (12/8) (13/9) šu (13/9)
3. Tekil	o (1/61) (12/29) (12/30) (13/20) (3/72)
1. oğul	bonlar (1/37) bunlar (3/3)
2. oğul	Şonlar
3. oğul	unlar (12/15)

Tablo 10

İlgi Durumu

1. Tekil	bunuğ (11/8) bonun (3/70)
2. Tekil	Őunuđ
3. Tekil	Onuğ
1. oğul	bunlarığ (13/17)
2. oğul	Őonlarıđ
3. oğul	Onlarığ

Tablo 11

Belirtme Durumu

1. Tekil	muni (9/3) bunu (12/22) (12/19) (12/20)
2. Tekil	şunu
3. Tekil	onı (3/24) (1/23) (12/46) (13/10) (3/105) onu (8/4)
1. Çoğul	bonlarını (1/37) (12/17)
2. Çoğul	şonları (12/15) (12/17)
3. Çoğul	unlarını unları (3/4)

Tablo 12

Yönelme Durumu

1. Tekil	mıña (3/110) buna (12/43)
2. Tekil	Şuña
3. Tekil	ona (1/21) (1/30) (1/47) (1/35) (1/44) (13/16)
1. Çoğul	Mınlarga
2. Çoğul	Şunlarga
3. Çoğul	onlarga unlara (3/4)

Tablo 13

Bulunma Durumu

1. Tekil	mında (3/26) munta (9/1) burada (7/3)
2. Tekil	Şunda
3. Tekil	onda (1/11) orada (1/56)
1. Çoğul	Munlarda
2. Çoğul	Şunlarda
3. Çoğul	Onlarda

Tablo 14

Ayrılma Durumu

1. Tekil	Mından
2. Tekil	Şundan
3. Tekil	ondan (1/35) undan (13/16) (1/13) (1/44) (1/94) (3/25)
1. Çoğul	Mınlardan
2. Çoğul	Şunlardan
3. Çoğul	Unlardan

Tablo 15

Belirsizlik Zamirleri:

Kişileri ve nesnelere belirsiz bir şekilde temsil eden zamirlerdir.

ērkes (1/61)

ēpsi (7/8)

bīřevi (1/99)

Soru Zamirleri:

Adların, nesne ve kavramların yerini soru yoluyla tutan zamirlerdir.

Nesneleri soru şeklinde temsil eden, onların soru şeklindeki karşılıkları olan, onları soru halinde ifade eden, onları sormak için kullanılan zamirlerdir.⁷²

kim (3/64)

ka (12/18)

xaysınızga (5/64)

ne (1/64), (3/11)

Dönüştürülük Zamirleri:

Dönüştürülük zamirleri, kişi zamirlerinden daha güçlü bir anlam taşıyan, onları anlamca katmerli kılan pekiştirilmiş bir tür kişi zamirleridir. Bunlara dönüştürülük zamiri denmesinin sebebi zamirin, yapılan işin yapılarına dönüşümünü gösteren bir işlev yüklenmiş olmasındandır.⁷³ “öz” ve “kendi” sözcükleri dönüştürülük zamiri olarak kullanılır.

öz başlarımızga (1/53)

özüm (2/44)

özü (3/30)

özün (3/54)

kendi (8/3)

özümüz (1/57)

2. 5. ZARF

Zarflar, fiillerden, sıfatlardan, sıfatfiillerden ve zarf niteliğindeki sözcüklerden önce gelerek onları zaman, yer, yön, nitelik, azlık-çokluk bildirme, pekiştirme ve sorma gibi

---

⁷² Prof. Dr. Muharrem ERGİN, Türk Dil Bilgisi, Bayrak Basım/Yayın/Tanıtım, s. 273, İstanbul, 2002.

⁷³ Prof. Dr. Zeynep KORKMAZ, Türkiye Türkçesi Grameri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları: 827, s. 414, Ankara, 2003.

çeşitli yönlerden etkileyip değiştirerek anlamlarını daha belirgin duruma getiren sözlere dir.⁷⁴

Yer Yön Zarfları:

Metinlerde yer-yön zarfı tespit edilememiştir.

Zaman Zarfları:

Bir oluş ya da kılışın zaman içindeki yerini göstermeye yarayan zarflara zaman zarfı denir. Ne zaman? Ne vakit? gibi soruları karşılar.⁷⁵

erten (1/53)

ēr kün (1/7)

keşe (6/13)

sabbā (7/13)

erte (1/96)

akşam (1/49)

ēmen (12/18)

keşen sene (13/18)

keş (5/37)

Eski Anadolu Türkçesinde çok kullanılan imdi “şimdi” metinlerimizde endi şekliyle geçmiştir.

endi (1/49)

Eski Türkçede kullanılmış olan qaşan “ne zaman” zarfına metinlerimizde de rastladık.

qaşan (4/38)

Durum Zarfları:

Eylemin nasıl yapıldığını, ne durumda olduğunu belirtir.

---

⁷⁴ Prof. Dr. Zeynep KORKMAZ, Türkiye Türkçesi Grameri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları: 827, s. 451, Ankara, 2003.

⁷⁵ Tahsin BANGUOĞLU, Türkçenin Grameri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu: 528, s.374, Ankara, 1995.

zuvşu (13/17)

Azlık/ çokluk Zarfları:

Sıfatların, zarfların ya da fiillerin miktarını, ölçüsünü ve derecesini belirleyen zarflardır.

bek kop (1/19)

bek kıyın (5/116)

bek aruv (1/96)

şoq (1/14)

Soru Zarfları:

Yüklemleri ve belirteçleri soru yoluyla kısan ya da berkiten sözcüklerdir.⁷⁶

nişin (12/4)

qatip (6/5)

qaşan (3/38)

ne (1/63)

2. 6. FİİL

İş, kılış, oluş, durum ve hareket bildiren sözcüklere fiil denir.

Adlar, gramer açısından kendi başlarına birer bağımsız nitelik taşıyan canlı, cansız, somut, soyut varlık ve nesnelere karşıl原因an sözler oldukları halde, fiiller bağımsız değil, bağımlı söz türleridir. Çünkü bunlar tek başlarına kullanılamazlar. Karşıl原因adıkları iş ve hareketler, ancak adlarla olan ilişkileri ile ortaya çıkar.⁷⁷

Kişi Ekleri:

- **Zamir Kökenli Kişi Ekleri:**

⁷⁶ Tahir Nejat GENCAN, Dilbilgisi, Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 392, İstanbul, 1975.

⁷⁷ Prof. Dr. Zeynep KORKMAZ, Türkiye Türkçesi Grameri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları: 827, s. 527, Ankara, 2003.

-mAn

-sıñ

-

-mız

-sıñız

-lar

• İyelik Kökenli Kişi Ekleri:

-m

-n

-

-k

-ñız

-lar

2.6.1. BİLDİRME KİPLERİ

I. Tip Geçmiş Zaman: -DI

	TEKLİK	ÇOKLUK
1. KİŞİ	keştim (6/2) toyduım (2/44) bolduım (1/12)	alıştıık (1/6) süslenmedik (1/32)
2. KİŞİ	keştin (6/13)	-----
3. KİŞİ	ketti (1/8) unuttu (8/2) piti (10/7)	berdiler (5/57)

Tablo 16

II. Tip geçmiş Zaman: -GAn

	TEKLİK	ÇOKLUK
1. KİŞİ	tuvganman (1/2)	kelgenmiz (10/2)
2. KİŞİ	-----	-----
3. KİŞİ	bolgan (3/108) körgen (12/3)	degenler (12/14) cuyurganlar (12/18)

Tablo 17

I. Tip Şimdiki Zaman: -A--y

	TEKLİK	ÇOKLUK
1. KİŞİ	qarayman (6/10)	şıqaramız (1/31) süreymiz (9/8) edemiz (9/11)
2. KİŞİ	şaqırasıñ (6/27) kelmiysiñ (8/6)	-----
3. KİŞİ	bere (1/16) bola(1/29) şıqmay (5/55)	soraylar (1/15) keteler (1/15) qaytalar (1/61)

Tablo 18

II. Tip Şimdiki Zaman : -yatır

	TEKLİK	ÇOKLUK
1. KİŞİ	kelyatırman (5/81)	-----
2. KİŞİ	-----	-----
3. KİŞİ	kelyatır (2/32)	-----

	fethetyatır (2/33) uynayatır (3/35)	
--	--	--

Tablo 19

I. Tip Gelecek Zaman: -AcAk

	TEKLİK	ÇOKLUK
1. Kişi	sallayacakman (12/4)	-----
2. Kişi	berceksin (1/18)	-----
3. Kişi	şıqacak (1/3) kelecek (1/3) berecek (1/55) üylenecek (1/96) vercek (7/17)	-----

Tablo 20

II. Tip Gelecek Zaman: -r, -Ar

	TEKLİK	ÇOKLUK
1. Kişi	ketermen (5/98) cürmem (5/23) kirmem (5/23)	alırmız (1/32) yasarmız (1/92) benzermiz (10/5)
2. Kişi	baylarsın (1/36)	-----
3. Kişi	öper (1/59) tiyer (4/38) tabar (4/49) bolmaz (11/38) qaytmaz (1/51)	ketirirler (1/28) xarıjlarlar (1/87) civermezler (12/41)

Tablo 21

2.6.2. TASARLAMA KİPLERİ

Şart Kipi: -sA

	TEKLİK	ÇOKLUK
1. Kişi	bilsem (1/10) sönsem (5/59) aşsam (5/118)	-----
2. Kişi	sorsan (5/21) bersen (5/80) şınlamasan (5/72)	aşasaңыз (12/15)
3. Kişi	bolsa (2/45) berse (4/50) kıyınse (7/4) sallasa (12/3)	-----

Tablo 22

Emir Kipi: -AyIm; ; -sIn; -AyIk; -η, -ηIz; -sInlAr

	TEKLİK	ÇOKLUK
1. Kişi	aytayım (8/4) üyreteyim (3/4)	-----
2. Kişi	al (1/65)	gönderiη (1/71) tiymeηiz (5/96)
3. Kişi	kelsin (1/71)	-----

Tablo 23

2.6.3. FİİLLERİN BİRLEŞİK ÇEKİMİ

Hikâye:

Metinlerde konuyla ilgili tespit edilen örnekler:

I. Tip Şimdiki Zamanın Hikâyesi: -A --y edi

korünmeydik (1/5)

uynaydık (14/6)

uynay edik (10/7)

kaynay edi (2/14)

cüreydik (1/6)

kelip kete edik (1/7)

sorulmay edi (1/11)

süsley edik (1/57)

İstek Kipinin Hikâyesi: -gAydI

keşirgeydim (3/84)

üylengeydim (3/84)

sabır ekteydim (3/83)

Rivayet:

Metinlerde konuyla ilgili tespit edilen örnekler:

II. Tip Geçmiş Zamanın Rivayeti: -GAn eken

kelgen ekenmiz (10/2)

II. Tip Şimdiki Zamanın Rivayeti: -yadır eken

uynayadır eken (3/35)

Şart:

Metinlerde konuyla ilgili tespit edilen örnekler:

I. Tip Gelecek Zamanın Şartı: -AcAk bolsa

berecek bolsa (1/55)

2.6.4. TASVİR FİİLLERİ

Tezlik : -p taşla-

şıqarıp taşla- (7/8)

Sürerlilik : -e kel-

cete kel- (1/39)

2.6.5. MASTAR EKLERİ

İş, oluş, hareket bildirme yönleriyle fiil; bir kavramı karşılaması ve adlar gibi işletme eklerini almaları yönüyle ad görevi yaparlar.

-mA

satuv tizmege (1/31)

kol öptürmege (1/54)

ışmaga (2/28)

köçmege (2/29)

işmege (2/29)

cütkürme (12/43)

kelin üzülməsi (12/39)

-mAk

dua kılmak (1/73)

yapmak (12/43)

kurmaş şekmek (9/12)

canlandırmak (13/18)

kapamak (14/13)

-İş

ketiş o ketiş (3/22)

2.6 7. SIFAT-FİİL

İş, oluş ve hareket bildirme yönleriyle fiil; adların, kavramların özelliklerini belirlemeleri yönüyle sıfat olan sözcüklerdir.

Sıfat-fiiller, adından da anlaşılacağı üzere, sıfat gibi kullanılan fiil şekilleridir. Sıfat-fiiller bir yanlarıyla sıfat, bir yanları ile fiildirler. Fiil özellikleri dolayısıyla, kendilerinde var olan hareket ve zaman kavramlarını, ad oldukları sığata aktararak varlıkları ve nesnelere hareket ve zaman gösterme özellikleri ile geçici olarak vasıflandırılırlar.⁷⁸

-DİK

istedigin cerge (5/16)

suvun keldigi yerge (14/15)

-GAn

kimge ketgenim bilsem bari (1/9)

para tügen şerbenti başka, para tügen şal başka (1/22)

kursu şıqaranga bñ marama (1/40)

bizke bñ surü maceralar yapkan sen tuvu mı edin (3/77)

sensiz keşken künlerni (5/60)

kelin bolgan üy (7/12)

maqtalmağan kız (11/44)

qoqlanmagan gonce (11/45)

toyga katılğanlarga (12/39)

A/ycAk

tanışacamız (1/7)

---

⁷⁸ Prof. Dr. Zeynep KORKMAZ, Türkiye Türkçesi Grameri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları: 827, s. 909, Ankara, 2003.

berecek bolsa (1/55)
körecek davacısı (3/109)
itke dolanacağına (11/35)

mAz
konuşamaz halge (3/46)

2.6.8. ZARF-FİİL

İş, oluş ve hareket bildirme yönleriyle fiil; cümleyi zaman ve durum yönünden belirten sözcüklerdir. Bunlar aynı zamanda bağlaçlar gibi cümleleri bağlarlar.

Zarffiller, fiilin zarf işleyişine girmek üzere aldığı özel şekillerdir.⁷⁹ Fiillerin zarf görevi yapan yardımcılarıdır diyebiliriz.

-A, -y
cılay da cılay (6/15)
kıya kıya (1/80)
ala (3/17)
tura tura (5/38)
yüze yüze (6/20)
kala (1/92)
sata (3/5)
capıştıra capıştıra (3/57)
tura tura (5/38)
yüze yüze (6/20)

-(I)p
bolup (1/32)
dep (1/39)

---

⁷⁹ Tahsin BANGUOĞLU, Türkçenin Grameri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu: 528, s.427, Ankara, 1995.

uynap (14/11)
uynaşıp (12/12)
deyip (12/9)
kirip (3/90)
aytıp (3/45)
alıp (3/18)
şaptırıp (2/32)
maylap (1/102)

-mAdAn

aşamadan (1/100)
artmadan (11/23)
şaktırmadan (12/46)

-r

keser keser (12/42)

-KAndA

yaklaşkanda (12/52)
şıkanda (2/2)
soyganda (2/3)
pişkende (2/4)
tutkanda (2/6)
sıtkanda (2/7)
şalganda (2/5)
atkanda (2/8)
catkanda (2/11)
baryatırganda (3/7)
turakende (3/84)

-dikte

berildikten (1/16)

2.7. EDAT

Kendi başlarına anlamları olmadığı halde kavramlar arasında ilgi kuran ve o kavramla anlam kazanan sözcüklerdir. Bunlar sadece görevli sözcüklerdir.

Edatlar, anlamları olmayan, sadece gramer görevleri bulunan sözcüklerdir. Hiçbir nesne veya hareketi karşılamazlar. Fakat anlamlı sözcüklerle birlikte kullanılarak onları desteklemek suretiyle bir gramer görevi görürler.⁸⁰

+e köre

ona köre kazan asamız (1/30)

mi

koreler mi (1/1)

berceksin mi (1/18)

tek

..tek babam tuvu (1/3)

kadar

o zamana kadar (1/33)

+dan suna

ūndan sūna (1/44)

akşamdan sūna (3/53)

2.8. BAĞLAÇ

Bağlaçlar; sözcükleri, sözcük gruplarını, cümleleri şekil ve anlam yönünden birbirine bağlayan sözlerdir. Bunlar da edatlar gibi görevli sözcükler olup tek başlarına bir anlamları yoktur.

Türkçede eş değerli olan sözcük ve sözcük gruplarının bağlaçsız olarak yan yana getirilmesi; ad-fiil, sıfat-fiil ve özellikle zarf-fiil gibi çekimsiz fiillerin ve edatlardan bazılarının aynı zamanda bağlaç görevi yüklenmiş olmaları ve çok yerde bağlaç yerine vurgu ve duraklara başvurulmuş olması dolayısıyla, bazı gramerlerde ve bu konuyu işleyen bazı eserlerde, dilimizde aslında bağlaç bulunmadığı, bunların sonradan yabancı dillerin etkisiyle ortaya çıktığı yolunda kayıtlar yer almıştır. Hatta aynı görüşten hareket edilerek,

---

⁸⁰ Prof. Dr. Muharrem ERGİN, Türk Dil Bilgisi, Bayrak Basım/Yayın/Tanıtım, s. 348, İstanbul, 2002.

Türkçede bağlaçların Karahanlı devresinden itibaren kendisini belli ettiği biçimindeki yargılar da dikkat çekiyor.⁸¹

İncelediğimiz metinlerde şu şekilde bağlaç kullanımı tespit edilmiştir.

ēm... ēm

ēm baba parası tiliymiz ēm aylanıp armalı tiliymiz (1/25)

dA

bīř de kordon bola (1/26)

üstüne bīř de ornek yasamız (1/107)

bīř de kar bīř de boran (2/20)

xoraz da bolsa (2/45)

calbıray da (8/6)

ne... ne

ne uru bar ne aran (2/19)

ama

işine tavuk eti ama toyda... (1/106)

etmiy ama baracak (3/33)

yani

mamelek yani kaşamak (3/61)

2.9. ÜNLEM

Bir anda oluşan duyguyu, heyecanı, isteği, korkuyu vb. dile getiren sözcüklerdir. Bunlar duyguları canlı canlı dile getirirler. Anlamalı söz ve cümleler de vurgu ve tonlama ile ünlemleştirilebilirler.

Bir duyuşu, bir dileği canlı bir şekilde ve bazen tek başına anlatmaya yarayan ve bir kimseye seslenmeye yarayan sözcüklere ünlem adı verilir.⁸²

---

⁸¹ Prof. Dr. Zeynep KORKMAZ, Türkiye Türkçesi Grameri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları: 827, s. 909, Ankara, 2003.

Vay o bek aruv bola (1/96)
...**ana** senin taligin aşıldı (1/100)
Mınav apaqaynı alacakımızdır **ta** (3/32)
Kiyev şıqıp kete **ta** (7/13)
Vay annem (3/12)
Uy benim (3/33)
Onday mı **ayse** (metin dışı)
Ketiyyik **ayse** (metin dışı)

---

⁸² Tahsin BANGUOĞLU, Türkçenin Grameri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu: 528, s.396, Ankara, 1995.

SONUÇ

Kırım Tatarcası tarihsel ve coğrafi olarak Kuzey Türkçesinin bir lehçesidir. Kırım Hanlığı döneminde Osmanlı ile kurulan sıkı ilişkilerden dolayı Oğuz Türkçesinin etkisi, Kırım Tatarcasının ağızlarının oluşmasına neden olmuştur diyebiliriz. Kırım'ın liman şehirlerinin Osmanlı ile ticaret yapması nedeniyle kıyı şeridinde Anadolu ağzının etkisi görülmektedir. Orta kesimlerde ise Oğuz Türkçesinin dil özelliklerinin yanında Kuzey Türkçesinin dil özellikleri de görülmektedir. Kırım'ın kuzeyinde ise Kuzey Türkçesinin dil özellikleri kuvvetli şekilde hissedilmektedir.

1783 yılında Rusya'nın Kırım'ı işgal etmesi ve 1800'lü yıllarda başlayan Slavlaştırma politikası ile Kırımdan göçler başlamıştır. Yalıboyu olarak bilinen sahil şeridindeki ekonomik durumu diğer bölgelere göre daha iyi olan Kırım Tatarları farklı ülkelere göç etmişlerdir.

Orhaniye köylüleri, Kırım'dan 1858 yılından sonraki bir tarihte çıkmışlardır. Karadeniz'de bir liman kenti olan Köstence'nin Osmanşılı köyüne yerleşmişlerdir. 20 yıl kadar burada yaşamış, 1878 muhaciri olarak Türkiye'ye deniz yoluyla gelmişlerdir.

Orhaniye Kırım Tatar ağzında Kuzey Türkçesinin dil özelliklerine rastlanmıştır; ancak Oğuz Türkçesinin dil özellikleri de görülmektedir. Bu noktada Oğuz Türkçesinin dil özelliklerinin dilde ne zamandır kullanılıyor olduğu sorusu önemlidir. Kırım'ın kuzey kesimlerinde çöl ağzı kullanılmakta ve Kuzey Türkçesi dil özellikleri kuvvetli bir şekilde hissedilmektedir. Orta kesimde ise Kuzey Türkçesinin ve Oğuz Türkçesinin dil özellikleri birlikte görülmektedir. Kuzey Türkçesinin ve Oğuz Türkçesinin dil özelliklerini birlikte kullanan bu ağız için Oğuz Türkçesinin dil özelliklerinin Türkiye'ye göçten sonra ağza girdiği düşünülebilir. Bu nedenle Kırım'dan çıkmadan önce orta bölümde mi yoksa kuzey bölümde mi yaşadıkları önem taşımaktadır.

Görüşmelerimiz sırasında Kerş āsan adlı bir köylülerinden bahsetmeleri, Kırım'daki Kerç adlı il ve çevresindeki illerden göç etmiş oldukları izlenimini vermiştir. Kerç şehri Kuzey Türkçesinin ve Oğuz Türkçesinin etkisinin birliktelik gösterdiği orta bölgede bulunmaktadır. Orhaniye köyünde yaşayan Kırım Tatarlarının ağzında görülen Oğuz Türkçesinin etkisinin Türkiye'ye gelmeden önce de var olduğunu söyleyebiliriz.

Orhaniye Kırım Tatar ağzının özelliklerini, Kuzey Türkçesinin ve Oğuz Türkçesinin dil özellikleriyle değerlendirecek olursak :

Orhaniye Kırım Tatar Ağız Özelliklerinin Kuzey Türkçesiyle Örtüşen Noktaları:

1. Orhaniye Kırım Tatar ağızında kelime başındaki #k, #t ve #b'lerin korunduğu gözlenmiştir.
kel-, kelin , tile-, tirmen, bar-, bar örneklerinde olduğu gibi
2. İlk hecede u>o değişimi görülmektedir. bo, şo, boday örneklerinde olduğu gibi
3. Kuzey Türkçesine özgü ilk hecedeki o>u değişimine de rastlanmıştır. Uyna-, tuv-...
4. y>c değişimi sistemli bir şekilde görülmektedir. cengi, can, cel...
5. η, damak n'sinin kullanıldığı görülmektedir.
6. “h” düşmesinden dolayı asli olmayan uzun ünlüler görülmektedir.
7. Eski Türkçede kullanılan “qaçan” zarfı “qaşan” şekliyle kullanılmaktadır.
8. I.tip şimdiki zaman eki –A ve –y; II. Tip şimdiki zaman eki –yatur’dır.
9. Emir kipi 1. Kişi –AyIm şeklinde karşımıza çıkar.
10. Yönelme durumu eki –GA’dır. Ek başındaki g'lerin korunduğu görülmektedir.
11. Sıfat-fiil eki –Gan’dır.
12. Anav (o) ve mınav (bu) zamirleri kullanılmaktadır.
13. #b > #m değişimi men, moyun, moncuk gibi kelimelerde görülmektedir.
14. Sistemli bir şekilde f>p değişimi gözlenmektedir. Patma, pesligen, nepes...
15. Belirtme durumu eki +nI şekliyle kullanılmaktadır. KızınI, mayşıraknı, beyitlerni...
16. ç>ş değişimi görülmektedir. şuval, şay, şorap...
17. İstek kipinin hikâyesi –gAyDI şekliyle kullanılmıştır.

Orhaniye Kırım Tatar Ağız Özelliklerinin Oğuz Türkçesiyle Örtüşen Noktaları:

1. İşaret zamirleri Oğuz Türkçesinin etkisiyle bu, şu gibi şekillerde de kullanılmaktadır.
2. Yönelme durumu eki bazen +A olarak kullanılmış ek başındaki “g”nin düştüğü tespit edilmiştir.

3. Belirtme durumu eki çoğunlukla +nI olsa da bazen +I olarak da kullanılmıştır.
4. Kalınlık incelik uyumu ve ünsüz uyumu görülmektedir.
5. “kendi” sözcüğü dönüşlülük zamiri olarak kullanılmıştır.
6. “ğ” daha çok genç kaynak kişiler tarafından kullanılmıştır.
7. Sistemli bir şekilde ç>ş değişimi yapılırken Türkçe sözcüğünde “ç” kullanılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

METİNLER

1.

DERLENEN KİŞİ: MAKBULE ÖZEN

DOĞUM TARİHİ: 1922

DERLENEN YER: ORHANIYE KÖYÜ

KONU:

- a) Genel Sohbet, Evlenme Adetleri
- b) Ramazan Manileri
- c) Mart Dokuzu ve Yemekler

a)

- 1 Erkes soray. Bış qart koreler mi kateler meni? Toksan çaşındaman. Cumüriyetten bış çaş
- 2 balabanman, ėsap etavunuz. Cumüriyetteki karmakarışıklıkta tuvğanman. Elbet bış başımız
- 3 şıqacak bizim, bış başımız kelecək degen babam şıqarmagan nüpus kaāt. Tek babam tuvu,
- 4 ėrkes. Ėkiz ėkiz şıqargan ėrkes. Men ėkiz tuvuman bereket.
- 5 Eskiden kiyevge kōrünmeydik. Quda qudagıy kōrünmeydik birbirimizge. Kiyev keldi
- 6 kolumızını öptü alıştıq endik. Bakkal edi benim qocam Tāsin aqay. Tāsinaqay dep cüreydik.
- 7 On üş yaş balaban edi menden. Bizim tanışacāmız ėr kün tükanga kelip kete edik, balaydıq
- 8 işte. O askerge ketti, askerden kelgeşik öztük. İstedi babamdan. Kimge barganım āberim
- 9 yok. Kettik, üyledik. Alirāmi ayttı; kismetin koterildi bo üyden, babam seni berdi. Ziynettin
- 10 aqay beş kāve berdi, bış peşkir berdi. Allaxım kimge ketgenim bilsem bari. Eskiden moda
- 11 onda edi, kıızlardan sorulmay edi. Bir taā karadıq gene aruv. Bakkal Tāsin eken, bekşi tuvu

12 eken. On yedi yaşında üylendim, on sekiz yaşında anne boldum. BİR de Alaman Ārbi koptu,
13 aqaylar ketti Ārpke. Ūndan sūna bar ya bu Aysel ablan Alaman Ārbinden sūna dūnyaga
14 keldi. Torunun nişan toy bar edi. Oña kelgensiniz sandım. Şoq keleler Āyırılı bolsun dep
15 keteler. Ęyyi menden bolur mu? Babası anası bar. Maña da beriyik mi dep soraylar.
16 Karanız yarāsa, kızınız sūyse beriniz dedim.
16 Kız berildikten sūna BİR koy soyamız, nişan toy yapamız. ūylede ulyak yemek bere. Yüz
17 tane katlama pişiremiz. Yüz tane katlama bola BİR sepet. Kelinge BİR Ārmalı bilezik
18 berceksin mi, ūsūk berceksin mi, beş yüz lira bin lira baba parası berceksin mi. Bizim
19 zamanımızda bin lira yok. Bek kop bolsa yüz liŗa bar. Men elli liramam bardım. Otuz
beş,
20 qırq bola ama benim babam zengin edi biraz. Sūna o paranı bir şerbentige tikemiz,
uzunca
21 BİR maramaga ōmrūniz uzun bolsun dep. Oña BİR avuş biber koyamız, BİRaz şeker
koyamız
22 tatlı keşinsinler dep. Para tūygen şerbenti baŗka, para tūygen ŗal baŗka.
23 Kelinge entarilik, anaga entarilik, babaga kōmlek, kardeŗlerge ŗorapday iŗiyler. Onı
24 ciberimiz. Kalaysız bir sinige salamız. Kız tarapka aketimiz. Eeee ūnlar da kalaylarmız
bo
25 sinini diyeler. Bayā bayā masrap ettiremiz, ulbetke. Ęm baba parası tiliymiz, Ęm aylanıp
26 armalı tiliymiz Ęm BİR Ęki de bilezik tiliymiz. BİR de kordon bola, mende yok edi,
27 babam taktı. Nişan toy pĭtti.
28 Sinini kalaylattık, aketken kudalarga BİRer āvlu berdik. Ultarapkın alıp kızyana
ketirirler.
29 Kızıyanınkin alıp ūlyana ketirirler. Bizim kŋyde toylarda yirmi beş sopra kiŗi bola.
30 Kazanımız belli oña kŋre kazan asamız. Ęrkeske BİRer katlama.
31 Endi keldi toyga satuvga ketesin. Satuv tizmege ketemiz kızga resim ŗıqaramız.
Kelinlik
32 alırmız. Kelinlik nasıl ŗiydir, biz kelin bolup sūslenmedik. En Ęyi ŗiyden kelinlik alıp
keŗe
33 damatka kiyiniriz. O zaanlam kadar kelini, kŋstermemiz. BİR perde kururuz, bonday
34 pasmadan iŗinde beş tane altı tane kelinge cengi abla bolur, miyaq bette qudagiyler
bolur.
35 Ondan ŗıgaysın arabaya kŋyersin o kelini. Kıyev atı ŗıqarsın oña BİR kolekke, BİR renkli
36 ŗevre anav atın moynuna baylarsın. Abigin kızı mı ablanın kızı mı birev kıyev atı miner.
37 Bonlarını atar kapının iŗinden. Kelin kelyatır dep.
38 Amca, dayı birevi ŗıgar, atın baŗını ceter. Atın kulaklarında ŗevreler, qudalarga āvlu.

39 Atbaşı cetekgelgen o kapını bilecek ama endi qudagiyarga arabadan şıqılmasın dep kursu

40 şıqaralar. O zaman sandalye yok. Kursu şıqaranga bñ marama. Qudagiylerge bñ kobete, 41 qudalarga bñ kobete, kelin kobetesi, kiyev kobetesi on tane kobete salarmız.

42 Kelin kobetesi, o perde işi, kobetesi. Qudagiylerniki qartların kobetesi. Onlar kobete

43 aşarlar. Delikanlılar kızlarga berir, özleri aşamaz garipler. Ot catkanga marama, kobete

44 keskenge marama, araba başı cetkenge ěki āvlu oña erkekler kete. Ūndan sūna kapıñı

45 tutkanga bñ mendil. Kelgenlerni kırsetmiyler.

46 Akşam bola, bñ akşam xayır bola. Raātlık beremiz kaynanaga, minder salamız, yastık

47 salamız. Kaynana onuñ üstünde avunlay. Oña bñ marama cabarmız. Raāt raāt otura. İşbñ

48 iş yapmay. Raātlık yastığı diymiz oña.

49 Endi akşam bolur, bñ qudagiy katına kışe, bñ kelin katına kışe, bñ kelin sıprasına kışe.

50 O künü başkadan bñ toy taā bolur. ěki sıpra nikāga kelgen qart qudagiyler, kelinin canına

51 çağ kelinler. Endi qudagiyler üyüne qaytmaz. Tört beş araba qudagiy olay edi. Yüz tane

52 maraması bolgan kişinin yüzü kızarmay qayta. O zaman kavga dava bolmay, salavere

53 salavere. Kadınlar arasında öz başlarımızga bñ ahenk yapamız. Endi erten bola kelyatır

54 keling kol öptürmege. Kaynananıñ koluna kolek cabarmız. Tiyzelerge eltilerge, halaga bñer

55 kolek, tokuz on kolek bola. Kolda tokulgan. Kaynana keling ne berecek bolsa o kün bere.

56 Orada balaga betin aştıramız kelinin. Bñ mum, bñ qul, bñ kaşıkman aşarmız kelinin betini

57 Şimdi kelini de beñbeñ süsliy, kiyevi de. Biz özümüz süsley edik. Mayşıraknı bñ bala

58 tuta onuñ da ěki mendil koluna. Kelin kelyatırğanda kaynana koca bñ marama töşer cerge.

59 Kaynananıñ kolunu öper. Ūsük mi takcak bilezik mi takcak kelinge bāşışni o zaman berir.

60 Kaynata zaten baba parası berir. Ne berse berir o. Anā olaytip sūna ende marama cabınıp

61 qaytarlar. Marama capkan sūna ěrkes tabaka tak tak para atay. Bñ tabak para bolur. O

62 kiyevge xarıjlık, toy xarıjlıgı. Kiyev tıraj bolgan sūna kiyev kapanacak ende.

b)

- 63 Uyum uyur ne uyursun
64 Bo uykuda ne bulursun
65 Al abdesin kıl namazın
66 Cennet alayı bulursun.
67 Tört kere kelirdi davulcu kapımızga.
68 İşte keldi bayram ayı
69 Āzırlayın maramayı
70 Ucuna beş on parayı
71 Gönderin kelsin burayı
72 Şe Ramazan ayları tuvdu perman
73 Kol köterip dua kılmak canga derman
74 Ya Muāmmmed Medine'den Ya Şe Ramazan
75 Şe Ramazan ayta keldim Şulşu bayın eşiğine
76 Akkoşkarday kökkoşkarday bîr ũl tuvsun beşigine
77 Ya Muāmmmed Medine'den Ya Şe Ramazan
78 Peygamberimiznin bîr ũlu bar āsan adlı altı yaşlar
79 Bîr ũlu bar Soyun adlı yedi yaşlar
80 Akkamıştan kökkamıştan kıya kıya gemi yasar
81 Gemileri derya aşar
82 Ya Muāmmmed Medine'den Ya Şe Ramazan
83 Peygamberimiznin bîr atı bar ciyren derler
84 Caşlığında namazını üyren derler
85 Üyrenmezsen ceēnnemge süyren derler
86 Ya Muāmmmed Medine'den Ya Şe Ramazan
87 Balalar keleler cımırta berirsın, para berirsın; ũnlar da tükanga ketip xarıjlarlar.

c)

88 MART TOKUZU

89 Mart tokuzunda biz alişke pişiririz. Xamırını kesmemiz. Allā bereketimizni keser.

90 Xamırğa pışak tiyemez. Kazanı toturup mart tokuzu künü bereket şorbası dermiz.

91 Ēr balaga bñ cımırta, sogan qabıqıman cımırta kaynatırız, başka boya yok. Bo amel

92 cımırtası. Mart tokuzu künü amel yasarmız. Xıdırelleze bñ āpta kala yavur yüzü yasarmız.

93 Eee delikanlılar derenin ayagına oturur biz miyaqında otururuz. Bñ maniler aytamız. Cıp

94 õplarmız, salıncak atlarmız. Ũndan bñ āpta sūna xıdırellez bolur. Bolmay şimdi.

95 ŨSŨK ŐIGARMA

96 Akşamdan bñ şomlekke ũsũk toparlar kızlar. Kim erte ũylenecek? Vay o bek aruv bola.

97 Ēpsinin ũsũkni toparlar. Qulteregin tibine saklaylar. Delikanlılar qarap cureyler.

98 Delikanlılar tapalar, sındırlar; kızlarga şaka yapaylar. Ama bizde bñ dede bar, bizim ũyũn

99 astındaki qulterekke saklaylar. Şıqalar bayırğa bñ ěki beyit ayta, aklý ermegen balaga

100 tıgartalar ana senin taligin atıldı, yazın atıldı. Ertenmen aqaylar ũtmek atamadan bu pite.

101 KATLAMA

102 İnce xamır aşamız, maylap ũş tane xamırını ũst ũste salırız. Sūna bñ sıkarmız. Sūna

103 kişkene kişkene kesermiz. Bonday bonday. Mayda kızartırız ũstüne şeker sepip

104 aşaymız.

105 KOBETE

106 İnce ince aşarmız xamırını, maylarmız. İşine tavuk eti ama toyda kıyma bolur. Pırıjni aruv

107 etip pilavday pişiririz. İşine koyup ũstũn kapatırız. ũstüne bñ de ũrnek yasamız.

2.

DERLENEN KİŞİ: MAKBULE ÖZEN
DOĞUM TARİHİ: 1922
DERLENEN YER: ORHANIYE KÖYÜ
KONU: Taqmaq (Tekerleme)

1 KÖÇ TAKMAGI

- 2 Biz Qırımdan şıqkanda
- 3 Anam sıyır soyganda
- 4 Tatam göbe pişkende
- 5 Aqam orak şalganda
- 6 Men bodere tutkanda
- 7 Cımırtası sıtkanda
- 8 Qabıqın köterip atkanda
- 9 Biz Qırımdan şıkkanda
- 10 Balaban vapır tutkanda
- 11 İşine kirip catkanda
- 12 Başım köterip karagan edim
- 13 Tuvganlarım üzölüp kaldı
- 14 Şöyün kazanda kaz etim kaynay edi
- 15 Karagöz kuzularım malımda oynay edi
- 16 Mindik balaban papırğa
- 17 Cürdük üş kün üş keşe
- 18 Keldik Anadoluga
- 19 Ne uru bar ne aran
- 20 Bış de kar bış de boran
- 21 Qışq kulaş cip ciberdim
- 22 Tapmadım kuyunun suyun
- 23 Ötmeđi sayı, suvu deren eken Anadolunuñ

24 MASAL TAKMAGI

25 Aman aman ekende, zaman zaman ekenđe, karılgaç kadı ekenđe, opapişik ulema ekenđe,

26 bñr tilsiz kuş..., şoşami şelesi ekenđe, cılan cellat ekenđe, deve berber ekenđe, eşki tallal

27 ekenđe, kırmıska pēlvān ekenđe, legeleg imam ekenđe, gogucuk müezzin ekenđe,

28 torgaylar müezzin ekenđe, kaplambakalar kanatlangan uşmaga, deryadaki balıklar kira

29 tutkan köçmege, Akmescit'nin minaresi ēyilip kelgen suv işmege.

30 ŞORA BATIR TAKMAGI

31 Şora Batır Şora Batır

32 At şaptırıp kelyatır

33 Pazarcıknı fethetyatır altı Mirza

34 Beş Kazak alıp kelyatır

35 XORAZ TAKMAGI

36 Komşumdan kelgen bñr şipşe, saldım qapeske

37 Erten turup qaradım, şipşem xoraz

38 Üylendirmiy aqam dep mıgayabñraz

39 Üylendirdim xorazım, töşedim oda

40 Altmış yetmiş qudagiy, kırk elli quda

41 Xorazım maña pakıl etti, kapşığım teşti

42 Otuz kile zāiremman külli eşti

43 Men xorazga pakıl ettim; qayırdım, soydum

44 Beş on komşumman barabar özüm de toydum

45 Xoraz da bolsa yaradı bñr kerekke

46 Altmış okka may şıktı şiborekke

DERLENEN KİŞİ: MAKBULE ÖZEN
 DOĞUM TARİHİ: 1922
 DERLENEN YER: ORHANIYE KÖYÜ
 KONU: Masallar

1 AYAZİLER

- 2 Bîr bōşacı apaqay bar eken. Anav bōşacı apaqay, üş kızı bolgan bîrevnin üyüne kete. Qaray
- 3 kop tavuklarını bar eken. Bunlar konuşmay mı dēy, ayta. Anav ayaziler kop usta. Iğ
- 4 konuşmay, dēy. Kel men ũnları konuşturayım, ũnlara til ũyreteyim tep tutalar, kapeske
- 5 salalar, araba ketireler, alıp keteler köyge. Anavga til ũyretecek, yalan! Sata sava pite anav
- 6 tavuklar.
- 7 Ėkinci bîr kez taā bara. Baryatırganda kişkene kızı şeşmede teste toturay. Vay kelyatırsın mı
- 8 dēy. Kelyatırman dēy.
- 9 Qaray kişkene kız cılay. Ne cılaysın dēy. Testimni sındırdım. Annem meni kötekler dēy.
- 10 Anneniñ ne kabaāti bar? Annem ırğatımız Salīmen ũynaşay. Tamam dēy o zaman.
- 11 Üyde ayazilerini köreler, testi unutalar. Ne boldu benim tavuklarım konuşay mı diy.
- 12 Konuşay, konuşay. Vay annem Salīmen uynaşay dēy. Salīmen dep aytalar. Apaqay
- 13 ketirme ketirme ũ zaman senin bolsun dēy. Saña bolsun dēy. Zaten onun bolgan.
- 14 Bîr taā tuta bîr Yavdini. Yavdige bekala, bek aruv, bolur dep ũyrete. Til bilmey anav
- 15 yavdi. Alıp kete yavdini, kireler bîr saşapın tũkanına. Mınavnı köstere; bek aruv, bolar dēy.
- 16 Kutugman kutugman bileziklerini, altınlarını, mücevėrlerni köstere. Bolur be bolur dēy. Bîr
- 17 taā aqamman körünüz ēsapnı dep, ala koşa.
- 18 Yavdini kötekleyler, sokālar yok başka tili. Ana anav işte bu altınlarını alıp koşa ayazıla.
- 19 Ėnde köyge bara. Birevin balası ölgen, ōca yok. Őcaları ketgen kırtırmaga. Mınav men
- 20 ōcaman, men cıyayım, dēy. Ala balanı kire bîr tũkanga. Bîr esvap, bîr esvap... manipatura

- 21 totura. Param üyde kalgan da, mınav balam miyirde catıp tursun, dëy. Kundaktaki balanı.
- 22 Para alıp kele dep ketiş o ketiş.
- 23 Akşam qaraylar, anav bala kokgan sasıgan. Ėnde kater edemiz? Kostermiy tükancılar,
- 24 bizni kabaātli eterler dep komeler anav balanı. Anav onı da alıp kete ayazıla.
- 25 Ũndan sūna bīř köyge bara. Bīř qāvecinin apaqayı ölgen. Vay ablam edi benim
- 26 kelemedim, men mında bu keşe kalayım ende. Kala anav üyde. Bīř taā kalay. Anav qāveci
- 27 kete qāvede cata. Şo qāvecini kandırayım ende. Bīř şişe pekmez ala üstünge başınga caga.
- 28 Tavuk tükü tolu töşekni işine kire, tükler üstünge cabışa, bola bīř canavar. Bara qāvecige.
- 29 Qāveci tir tir titrey. Anav üyünde apaqayman üylen dëy. Üylenmezsen yarın kelip seni
- 30 öttürürmen dëy. Gene şo Zilānıñ özü, ayazılanın özü.
- 31 Bīř taā kele anav o kāveci anasına; ay anam, canım anam dëy. Canavar keldi, maga şey
- 32 dey ayttı. Mınav apaqaynı alacakmızdır ta. Üyüne kele, apaqaya aytıp qaray.
- 33 Uy benim ablam edi o, eniştemge barganım ne? Ėş de belli etmiy ama baracak. Bīř taā
- 34 bara. Üyleneler anav qāvecimen. Anav kāvecinin apaqaynı bīř surü esvaplar, antarileri bar
- 35 eken. Kiyip kiyip aynanıñ altında uynayatır eken:
- 36 Ax seni ayazıla ayazıla
- 37 Tavugum konuşa dep
- 38 Bīř kişigi kandırdım
- 39 Balam cıyıla dep
- 40 Bīř kişigi kandırdım
- 41 Bīř sarapnı kandırdım
- 42 Altın, gümüş aldın
- 43 Bīř yavdini öttürttün
- 44 Seni gidi ayazıla ayazıla
- 45 uynap uynap özün etken kabaātlerni aytıp uynayatır ekende kaynanası kele. Gene aytsana
- 46 diy. Bu seper kaynanasını tuta, duvardan duvara vura. Avzun murnun sındırıp konuşamaz
- 47 halge ketire.
- 48 Kāvecimen āret āretine erişe, muradına erip kala.

49 Kop masallar āret āretine kavuša dep pite!

50 MASAL

51 BİR padişān BİR kızI bar. Padişā ācİge ketcek bola. Anā ācilikke kete ende. Menim BİR tane

52 kızım bar, canı sıkılmasın tep qırq tane kız taşlayım ilan ete. Komik kızlardan qırq tane kız

53 taşlayın. Sakın akşamdan sūna pencerenin perdesin aşıp karamanız. Kündüz oynanız,

54 külünüz, kızımını eylendiriniz dēy. Anav padişā kete kabegē. Bašta özün kızI aşıp qaray.

55 Ta Şürü'den kadar BİR yerde BİR carık köre. Caga penerin bara, kiye bara. O da

56 eşkiyaların, anarşik bar ya şimdi, üyü eken. BİR cıp kutugu bar eken. O cıplarnı

57 mıyıklarna capıştıra capıştıra kete. Eşkiyalar turganda tartma mıyığımın, tartma mıyığımın

58 dep ayta.

59 Bİrevsinin tutaqı koba, Bİrevsinin tişi koba, maskara bola anav eşkiyalar. Ėnde kim etkenin

60 bilmiyler. Ėkinci kün BİR taā bara, üşünşü kün, tōrtünci kün...

61 Tōrtünci kün barganda BİR dediy mamelek pişireygen. Mamelek yani kaşamak. Kaşamak

62 pişiresin mi dediy dēy. Kimge dēy? Őllarına dēy. Eşkiyalarga dēy. Vay ketir maga dēy.

63 Bİrer kaşık ala ēpsinin cataklarına sala. Eşkiyalar erten curup qaraylar. Men ışkaman,

64 men ışkaman dēy. Onı kim ete, onı kim ete? Őndan sūna padişān kızını tutalar.

65 Padişā ācİdan keler, xayırın ete, mevlitin ete ende anav qırq eşkiyaların da şaqırayık

66 yemekke dēy. Öttürtecek ende.

67 Anav eşkiyaların şaqıralar üyleringe. Peşin tōbesine Bİrevi minsete, kİrgenin başın kaqıp

68 ala. BİR māl xırsızlık bolmay. Anav eşkiyların qırq tanesinin başın kaqıp ala. BİR tane

69 yarım kapa Mēmet bar eken. Oña BİR kılış ata, o ölmİy.

70 BİR taā padişā ilan ete. O cesetlerni o cerge toturunuz. Kaldırım yasanız dēy. Bonun

71 üstünde cürmegenin başı cellatlık. İnsanların cesetlerinden kaldırım yasattıra.

72 Anam yarım qapa cılay cılay ama padişā ne dese o bola. Cürsetey. Tam o esnada padişān

73 kızI pencereden qaray. BİR kutug atay, men saña barayım, üyleniyig dēy. Keşke menmen

74 üylenseydin, men seni sabāga şıqarmazdım ama. BİR taā üyleneler anav yarım kapaman

75 padişān kızI. Padişān kızI yarım kapagı işkiyev ala.

76 Camdan bîr insan sureti yasay. İşine nar suyu totura. Moynuna bîr âlka taka, kire
âmamın

77 işine.Kiyev kele. Seni gidi seni diy. Bizke bîr surü maceralar yapkan sen tuvumu edin,
dëy.

78 Kız âlkanın uşundaki cıpnı tarta, anav başını sallay. Sen benim arqadaşlarımını kaldırım

79 yasatıp üstünden cürsetken sen değıl misin dëy. Anav gene cıpnı tartar, başın sallay.

80 Dediymizni pekmezke atıp ölttürken sen tuv mı edin, dëy. Gene başın sallay. Kiyev

81 anavga bîr kılış vura, üyün işi qıpqırmızı kan bola. Bîr guzel şiy peydâ bola. Vay mınav

82 kan bîr guzel kokay dëy. Kaşığın kanga batırıp karay. Parmakman, kaşıkman anav
kanını

83 işe pitire. Allâ dëy, bîr aruv kanı tatlı kişi eken, sabır etkeydim öttürmeydim ta dëy.
Şoman

84 âyat keşirgeydim, üylengeydim dep sölenip turakende anav kız şıka âmamın işinden.
Anâ

85 üyleneler.

86 Āret āretne kavuşa, şoman masal pite.

87 KELİN KAYNANA MACERASI

88 Bîr kelin kaynanasına ötmekni uynatıp berey. Kaynana bîr taâ ūluna ayta.

89 Mınav kelin maga ötmekni ėp uynatıp bere, dëy.

90 Balası da: Sayı, dëy. Aytsa maga. Taâ sūna ūydeki cünün astına kirip cata balası.

91 Kaynana: Bersene maga ötmekni, kâ bermedin dëy.

92 Kelin : Et adetin, dëy.

93 Sūna tura kaynana.

94 Menim ūlum Batır

95 Cün astında catır

96 Kelin denen kapır

97 Bîr tilim ötmekke oynatır.

98 MASAL

99 Bîr bar edin bîr coq edin. Bîr kop arqadaş toplaşalar. Bîrevi şolak, bîrevi şıpalak, bîrevi

100 topal, bîrevi sokur, bîrevi saşır eken. Şıqalar av eti aşagıları kele, avga şıqalar.

101 Saşır soyu ayta: Mina koyan tıptırtısı bar. Sokur soyu ayta: mına kelyatır, diy.

102 topal soyu kovalap tuta, şolak soyu kesip sđıra, şıpalak soyu beline kıstıra. ũndan sđna
103 bđr koyge baralar. Tarlanın başında bđr ũy tapalar. Penceresi bar, kapısı coq.
Tövesinden

104 kireler. Bđr kazan tapalar, tübi coq. Balta tapalar, sapı coq. Oman parşalaylar. Teşik

105 kazanga kuyalar. Eti alıp kete, suv kala. Onı işeler. Bđr beşik tapalar, töşeki coq. Bđr

106 corgan tapalar, beti cok. Catıp yuqlaylar. Etik tapalar, oña mayın cabarlar. Ėki etik
kavga

107 ete. Sokur soy ayta: kavga bar deyi. Şolak soyu bđr Ėki tokat ata anavga. Tokat atılğan

108 soyu kıza kete, coq bola. Bđr de qarasalar bđr cerge kadı bolğan. Qaraylar. Masası bar,

109 sandalyesi coq. Okkası bar, kalemi coq. Kalemi bar, depteri coq. Mākemesi bar,
kōrecek

110 davacısı coq. Mına ne dersin?

4.

DERLENEN KİŞİ: MAKBULE ÖZEN
DOĞUM TARİHİ: 1922
DERLENEN YER: ORHANIYE KÖYÜ
KONU: a) Tapmaşa (Bilmece)
b) Aynenni (Ninni)

a)

1 Tapmaşa keşe aytılır ta! Kündüz aytmam. Aytaversem entarim coytulur ta!

2 Sarı suvda şarılday o

3 Kop kıymetli şeyimiz

4 (şibörek)

5 Sürülü koyun suvga ketti

6 Sülüman Tentek arkasına ketti

7 (tabaqbörek)

8 Babası bükülü ocak

9 Anası yayvan kadın

10 Kızı güzellerden güzel

11 Ülı meyānelerde gezer

12 (üzüm bağı)

13 Kat kat kapıska

14 İşi dolu kırmıska

15(Quran)

16 Cer astında dedem sakalı

17 (pırasa)

18 Kalavdan atladı

19 Kaz cımırtladı

20 (balkabağı)

21 BİR küşücük mintası

22 İşinde devler aş

23 Pişirirsen aş bolur

24 Pişirmezsən kuş bolur

25 (cımırta)

26 Bandırmaga bardın mı

27 Taştan kavagı kördün mü

28 (minare)

29 Sarı suvda sandal oynay

30 (şiböre)

31 Üş yüz otuz altı legelegin qırq ěkidir yuvası, on ěki cımırtası ěki şıqar yavrısı.

32 (bİR sene)

33 Tört tirmen, tört canı kermen

34 Aga tuvu bey ũlı kelse turup cerim bermem

35 (namaz ceri)

b)

36 **AYNENNİ**

37 Ayyan ayyan ayyası

38 Qaşan tiyer paydası

39 Kış tiyemese caz tiyer

40 Bebegimin paydası

41 Ayyan ayyan ayyaniy

42 Şölde şeşek kavraniy

- 43 Kavranmasın kuymesin
44 Bebegime nazar tiymesin
- 45 Ayyan ayan aypara
46 Kaşı közü kapkara
47 Vay bĩ aruv bĩ bala
48 Dandi dandi danası
49 Taā tabar anası
50 Taba berse beş bolur
51 Bĩbĩrne eş bolur

5.

DERLENEN KİŞİ: MAKBULE ÖZEN
DOĞUM TARİHİ: 1922
DERLENEN YER: ORHANIYE KÖYÜ
KONU: Şın (Atışma)

1 Āydınız tenler aytayık, turmayıp karap
2 Ten kadrin ten bilir, altını saşap

3 Ay mübaşek avalı şavlesi cerde
4 Xayırlı bolsun kına, toy kurulgan perde

5 Xayırlı bolsun dēyenge darısı bolsun
6 Üş ayların başınga bostorgay konsun

7 Bostorgayın bo cerde kes bīř vāde
8 El malında payda yok tiymen kāde

9 Mal desen de sende mal da yok üysüz bekar
10 Karaltısız karmensiz sen kimge şıqar

11 Aydavlu malda kozüm yok sürülü koyda
12 Kişkeneden axtım bar siziņ soyda

13 Altından arabaya sattım gümüşten arış
14 Āves etsen soyuma kel de karış

15 Ayttrayım babana berse alayım
16 Canın istediğın cerge üy salayım

17 Ayttırsan babam eş bermez, anayım süymez
18 Men diyetken caş pidan sizlerge dëymez

19 Akşamsepa, kadipe, top pesligen
20 Bek balaban konuşma söz kesilgen

21 Yasin-i şerip'i sorsan on yedi ārp
22 İzin vermiy babası kaşsın garip

23 Calañayak cer basmam, abdessiz cürmem
24 Aşılsa cennet kapısı, men sensiz kirmem

25 Kaşları kalem tartılğan, ... tirsek
26 Cetekleşip cennetke barabar kirsek

27 Ana şaybol, şaylıbol devletin artsın
28 Ėki melek kolundan cennetke tartısın

29 Şoban degen şoşkanın tonu maylı
30 Axırette imanı tayakka baylı

31 Maylamasam katigim tonum kata
32 Şoban aqan cennetin töründe cata

33 Tabakası selvesi, kātı telli
34 Āygidi keday sözüne ne demeli

35 Kaldık xasır astında cık basılıp
36 Men sen cerde bolsam olür edim cipke asılıp

37 Ağır kumaş keş satılır
38 Tura tura süne tüşe

39 Derya dedim gol şıktı, kurudu tıynak

- 40 Ne cigitte ne kızda kalmadı konak
- 41 İstanbulu kozledik, Şam colun kuvduk
42 Tadı kaçkan dünyanın sonunda tuvduk
- 43 Ėki kaşın Ėki altın manlayın mekan
44 A kız senin cürüşün kurulu tükan
- 45 Ėki kaşın Ėki altın uşları oktay
46 Körülesin kozüme dünyada cektay
- 47 Daldal pesim dalpesim daldırayım
48 Aqam kelse şo kızını aldırayım
- 49 Daldal pesim dalpesim daldırma pesim
50 Men o kızını almayman Moldovan kesim
- 51 Penceresi kapıday, kapısı ayday
52 Bek maktaylar şo kızını korüyüm kayday
- 53 Men o kızını korgemen
54 Boyu ketgen kavaktay, başı taş kabaktay
- 55 Tokuz arşın kumaştan kaptan şıkmay
56 Men o kızını katiyim urup da cıkmay
- 57 Candım dostlar men candım ot berdiler
58 Senden benim kısmetim köterdiler
- 59 Cansam canım bolaman sönsem komüş
60 Sensiz keşken künlerni saymayman omüş
- 61 Oylanaman oylana bolaman divan
62 Uşkan kuştan sorayman o da aytmay āyvan

63 Men de bñ keldim kalpten tayıp

64 Xaysınızga konayım kanadım cayıp

65 Oy aytasın cevabın buklep cuklep

66 Otka cansan alırman kulden şoklep

67 Şınlamaga bilmiymen āveslik koymayın

68 Ketecekmen dñnyanın zevkine toymayın

69 Şınlap şınşı tuvuman şınlasam yalman

70 Şınşılarga baş koşup karap da kalman

71 Baban saray saldırgay borşka batıp

72 Şınlamasañ ne keldin cer kapatıp

73 Şındır benim sermayem, toydur kârım

74 Şınlamaga kelgenmen yok inkârım

75 Akşam catsam sarsulav oñ bilegim

76 Keşe kñdüz mevladan sen tilegim

77 Saraylardan sarkayken sarı örmekşe

78 Sen talapşı bol keday men tilekşi

79 Uruga bakır taşlasañ şındırgay keter

80 Canaşa köyge kız bersañ cılay keter

81 Kelyatırman koy taşlap can şıraqlap

82 Avursam seni aytarman sandıraklap

83 Aveliymen aveliy sarkaman sarka

84 Sen dñy etken cañgızga bolurman arka

- 85 Sen bîr çağız men bîr çaş kelirmiz etke
86 Sen bîr elmas parşası kım salmaz cepke
- 87 Kogerşin gürüldiy, şavkem nişliy
88 Canım kozüm eniştem aptem nişliy
- 89 Apten nesin soraysın kıypın karay
90 Koş pencere altında zülpün taray
- 91 Aylan aylan celtirmen cel turganda
92 Kayda barasın kudagam men turganda
- 93 Qudaganın qudaşa ėlal malı
94 Kadıga şıqıp dava etken bîr kaşık kanı
- 95 Alla canım kıygaşa beş şibörek
96 Tiymeniz qudaşama özüme kerek
- 97 Tenekeden teğerşik, temirden tayav
98 Seniñ işin ketermen İzmirge cayav
- 99 A kız seniñ köz aşığın müyüssiz tuvar
100 Tak moynuna bîr yulaş akette suvar
- 101 Ayda desem aydamay, cür desem cürmüy
102 Kademsizin balası kadrini bilmiy
- 103 Aylanaman karaldın, soyarman taşın
104 Allā kısımet ekteydi pişirgen aşın
- 105 Ak deryanın üstünde canar türbün
106 Calbara da canaman kelmeysin bîr kün

- 107 Ak deryanın üstünde gemi kaya
108 A kız sizin itiniz tırsıltı tuya
- 109 Men selam etkemem Patmaga
110 Bîr tilim ötmegin yok mı edi itke atmaga
- 111 Karanpıl ektim koraga kel de kokla
112 Aptalarman demiyen aylarda cokla
- 113 Ak deryanın üstünde katnar kayık
114 Kõz tutkanın cok bosa dost bolayık
- 115 Canday dostum bar edi unutmagan bolsa
116 Bo āsretlik bek kıyın kõzden āsa
- 117 Süygülüm seksen caş caşasın dostum toksan
118 Cumsam kõzum altında aşsam sen coksan
- 119 Ėkindi akşam arası at pazarı
120 Akkan suvun toktatır kõz nazarı
- 121 Keday degenin kaküllisi
122 Bizim keday o kõiün kaküllisi
- 123 Bizim keday kermekaş, bir kõiye baş
124 Atın aydap kelyatır yavaş yavaş

6.

DERLENEN KİŞİ: MAKBULE ÖZEN
DOĞUM TARİHİ: 1922
DERLENEN YER: ORHANIYE KÖYÜ
KONU: Oyun Havası

1 TATAR ĀVASI

2 Keşe keştim karaltından
3 Kōrülmedin kōrgensiz
4 Qartlar catmay, kandil sōnmiy
5 Qatip de keldin cüreksiz

6 Ları ları larınay

7 Nırı nırı nırınay

8 Bismillā dep ya Allā dep
9 Mindim ciyren atka
10 Ötürükten oqüz qarayman dedim qartka

11 Ları ları larınay

12 Nırı nırı nırınay

13 Keşe keştin karaltımdan
14 Kōrülmedin kōzüme
15 Cılay da cılay yazık da boldu
16 Menim de ěki kōzüme

17 Ları ları larınay

18 Nırı nırı nırınay

19 Āvlu attım denizke de

20 Kelyatır yūze yūze

21 Darılmaynız tatararım

22 Kiyev bolarman sizge

23 Ları ları larınay

24 Nırı nırı nırınay

25 On ėki ordek işinde de

26 Tanıysin mı atasın

27 Özün kel dep şaqırasın

28 Özün cuklap catasın

29 Ları ları larınay

30 Nırı nırı nırınay

DERLENEN KİŞİ: MURADİYE ŞEN ÖZBEK

DOĞUM TARİHİ: 1938

DERLENEN YER: ORHANIYE KÖYÜ

KONU: Orhaniye Köyü Düğünleri

- 1 Allā bonday otururuz. Toylarımızda dömbelek şalırlar, uynar caşlar. Caşlar uynar. Toyu
- 2 bolgan kız bondayıp oturur. Ũndan sūna onı kelip bir aqayın akrabası, abisi kelip at
- 3 arabasına atar. Kuşaklap atar. Kelin napor? Kelin büzölüp oturur burada eski urbalarıman
- 4 ādi kelin bol ketesin kıyınse arvetip di mi? İndi kelir perde şekerler üye. Köşege töft metre
- 5 pasmadan perde şekerler. Kişkene kişkene teşikler kaldırırlar. Teşiklerden qarar o cerde
- 6 qudagiyler, bolgan qudagiyler katlama yapaylar, kobete yapaylar. Cayarlar ortaga töşek
- 7 carganni. Kelinin ėki canına oturup kaynana ėki qudagiy. Ānı başlarına cabu cabarmız. Bĩr
- 8 cabu bĩr kolek saña cabarlar. Ēpsine cabu cabarlar. Beyenmeselerimiş şıqarıp taşlarlar,
- 9 mınavday edip. Ũndan sūna kelin oraza tutayap toy bolup ketgende. Keserler kobete berirler
- 10 işerge. Cengimen ėkisi oturur. Cengimeni oturan sūna kelinler de orazasın aşar. Ötmekni
- 11 aşar, oturur. Akşam apakaylar bĩr dümbürtü bĩr dümbelek şalırlar. Uynaylar, catıp kalırlar
- 12 o üde, kelin bolgan üde. Kızyatkan kelgenler catıp kalır. Apaqaylar kalır üde. Uynarlar,
- 13 uynarlar. Sabbā ezanında kelirler kelinge üyün aşmaga. Kiyev şıqıp kete ta.
- 14 Otururlar, otururlar, üde ötmek aşarlar, şaylar ketirirler. Bĩr şeyler ketirirler, aşalar.
- 15 Ũndan sūna Allāısmalladık dep kızyak qaytar. Kızın anası ėpsi bolalar, ėpsi keleler o
- 16 zaman. Şimdi kelmiyeler. Toy pite. Sūna quda qudagiy şaqırşırlar. Sıpraya oturur şatar
- 17 kaşıkni şorbaga kiyev. Kaynatam bĩr şey vercek ėrālde. Ũndan sūna aşaylar ötmeklerini.
- 18 Bola işte toylarımız.

8.

DERLENEN KİŞİ: MÜESSER BOLAT

DOĞUM TARİHİ: 1946

DERLENEN YER: ORHANIYE KÖYÜ

KONU: Sohbet

1 Hoş geldiniz. Karacabeyden mi keldin? Bizim köyden var orda. Tatarca konuşmam mı,
2 konuşurum da sen anlıyon mu? Tatar mısın? Artık konuşmuyoz, balalar unuttu işbiri
3 bilmez. Kendi aramızda konuşuruz da Türkçe konuşunca Türkçe konuşuyoz. Aklıma şın
4 keldi onu aytayım mı?

5 Ak deryanın üstünde yeşil türbün

6 Calbray da canaman kelmiysin bir kün.

DERLENEN KİŞİ: ZATİYE YALIN

DOĞUM TARİHİ: 1948

DERLENEN YER: ORHANIYE KÖYÜ

KONU: Tatar Yemekleri ve Adetler

1 Munta tuvdum. Ėki ũl, bŕ kŕz bar. Āyvan qaraymŕz. Kobete, kařıkbŕrek, řibŕrek, laxşa,

2 tabakbŕrek yapaymŕz.

3 řibŕrek. Un alŕrsŕn bŕřaz koyarsŕn suvman basarsŕn. Muni cımŕrtatay cımŕrtatay kesersŕn.

4 Oklavaman ařarmŕz. İşine kıyma koyarmŕz, sovan, nane. Pişirmiz. Saņa yaparmŕz kŕsmet

5 bolsa

6 Kobete. Balaban balaban ařarmŕz, balaban oklavaman. Maylarmŕz, orta yerine pilav

7 koyarmŕz tavuk etimen. Ūstŕne gene kapaklep gene xamŕr ařaymŕz. Onŕ kapakleyip pŕrına

8 sŕreymiz. Boldu bŕř kobete.

9 Kolu komşunun balalarını toplarmŕz. Lokma pişirirmiz. Mısŕr patlatŕrmiz. İşine şerez

10 atarmŕz. Konanın ũstŕne oturturmŕz. Bařından ařa atarmŕz. Balalar ěpsi ũnŕne ũnŕne toplar.

11 Ūndan sŕna torbalarga toturalar. Komřu řaqŕramŕz. řay ikram edemiz. Bo kadar bo. Balan

12 tişi şıqanda kurmaş şekmek.

DERLENEN KİŞİ: MUHSİN KARATAY

DOĞUM TARİHİ: 1941

DERLENEN YER: ORHANIYE KÖYÜ

KONU: Sohbet

1 İsmim Mūsin Karatay. Bin dokuz yüz qırq tuvumluyum. Yetmiş bīř yaşımdayım. Üylüyüm.

2 Ėki balam, tōrt torun bar. Bandırma ūraniye koyūnde tuvum. Dobrucadan kelgen ekenmiz.

3 Mında oturgan atalarımız. Koyūn eski ismi Poyralı tuvu Poyralı mevkin adı. Civar koyler

4 Poyralılar dēyler. Men Tatarman. Tatar, postacı dēmek dēy aytalar. Tatarlar ēp bīřbīřimizge

5 beņzeřmiz. Şipşilik yasaymız, āyvan qaraymiz. Balalar konuşmay, Tatarlık bilmey. Men

6 balayken ērkes aytaydı, anlaydı. Balalar anlay bīřaz ama konuşmay. Men balayken balalık

7 ēyidi. Şobantayak uynay edik, piko uynay edik. Balalar bilmey. Ėpsi pitti.

DERLENEN KİŞİ: AYKUT ÖZBEK

DOĞUM TARİHİ: 1962

DERLENEN YER: ORHANIYE KÖYÜ

KONU:

a) Sohbet

b) Nevruz

c) Atasözleri

a)

1 Əlli çaşıdayım. Üylüyüm. Əki bala bar. BİR ül, BİR kız. Meslegim şipşi. Koyümüzün adı

2 kurulgandan beri Orhaniye. Halk arasında Poyralı. Poyralı koyün kurulgan ceri.

3 Koyümüzün BİR buşuk Əki kilometre doğusunda BİR yerleşim ceri. Koyümüzün köçmen
alkı

4 BİR Əki sene mi BİRkaç sene mi otura. Poyralı Tatarlıkman alakalı BİR sözcük tuvu. Şimdi

5 baqlarımız bar. Koyün yüzde yüzü anlay, maalesef balalar konuşamay. Son yirmi üç
yıldan

6 beri şok irtifa kaybettik. Kapkaslarda da aynı bizde de. Kelinler tışdan kelmege başladı.
BİR

7 de okul. Seksen çaşıdaki dede torunuman konuşmay okulda zorluk bolmasın dëy.
Tilimizi

8 kaybettik. Tilin coytan curtun coyar. Bunun ėp beraber parkına baracaz. Bizim avzumuz

9 Kıpşak avzu gibi; pakat Tatar tuvumuz demeymiz. Men Tatarman dëriz. Müslümanmız.

10 Annem balam derdi; Qırım Tatarı nameman, mektupman Müslüman bolgan. Bizge
doksan 11 üç muāciri dërler. Biñ sekkiz yüz yetmiş sekkizde Romanya'dan şıkıp kelmişiz.

b)

12 **NAVREZ**

13 Şabuk hastalanan, şelimsizge de yenigünge de navrez dëriz.

14 Navrez keldi korünüz,

15 Korümlügüm beriniz,

16 Üy arkasında atlar

17 Cuvurup cuvurup otlar

- 18 Cımırta bermegen apaqaylar
19 Cımırtatay patlar dep cüreydik.
20 BİR de maşt tokuzu bar. Cengilligim özüme, avurlugum yavurda dep kerilip otun
21 üstünden atlana ede.

c)

- 22 Toyga barsan toyup bar.
23 Artmadan cetmez.
24 Uzak da bolsa col aruvdur, yaman da bolsa ül aruvdur.
25 Avzu kıyışta bolsa, boy balası konuşsun.
26 Abırlını aklanız, altı arık cem saklanız.
27 Tapkan künü ěki iřtan, tapmagan künü kot iřtan.
28 İğnesin coyar, cıbın coyar, koterir işin coyar.
29 Őlına Pazar aşı tattırma, kızını el üyünde cattırma.
30 Beruv bent cıqar.
31 Uzaktaki tuvğanım, körmegenim oņğanım.
32 BİR simit aşa, řeēerde yaşa.
33 Tarlaga saban, koyga şoban, camige imam kerek.
34 Cavun cavsa cer katar, kar cavsa cer şımşar.
35 İtge dolanacağına bokluknu dolaş.
36 Oksüz bala asrasan avzun murnun kan ete, oksüz kuzu asrasan avzun murnun may 37 ete.
38 Kiyevden ül bolmaz, kuldan oba bolmaz.
39 Osal da ül aruv, uzak da bolsa col aruv.
40 Őlına kasaba aşı tattırma, kızını el üyünde cattırma.
41 Alda atmış kişinin kozü bar.
42 Kız balanın kısmeti qışq cerde.
43 Qara kızga kelgende taņ atar.
44 Maqtalmagan kız oturup qalır.
45 Egilmegen terekniņ qoqlanmagan goncesi bolur.

12.

DERLENEN KİŞİ: İSMAİL OKBAY

DOĞUM TARİHİ: 1966

DERLENEN YER: ORHANIYE KÖYÜ

KONU:

- a) Masal
- b) Şarkı
- c) Adetler

a)

1 KOYAN MASALI

2 BİR bar eken, BİR yok eken, BİR koyan bar eken. Bu koyanın eş arkadaşı yok eken. Bu yüzden

3 kop canı sıkılıy eken. BİR kün şölde BİR terek körgen. Terek terek meni sallasa değen. Terek

4 sallamadım ya nişin sallayacakman değen. Karşıda BİR şoban eşki atlatıp cüre eken.

5 Eşkilerge bargan anav terekke aytım, meni sallamay. Şo terekin yapraklarını aşasa değen.

6 Eşkiler de terek aganın, bayın teregi. Bay yapraklarını aşaganımızı körse bizke kızar değeler.

7 Koyan bu seper şobanga barıp ayta. Terekke aytım, meni sallamay. Eşkilerge aytım,

8 teregin yapraklarını aşamaylar. Sen şo eşkilerni köteklesen dey. Şoban da kötekledim ya

9 dey. Koyan bu depa tok ta, men seni bayga aytayım deyip bayga bara. Terekke aytım, meni

10 sallamay, eşkilerge aytım teregin yapraklarını aşamay, şobanga aytım eşkilerni

11 köteklemey, sen şo şobannı köteklese deyi. Bay da kötekledim ya değen koyan taā sūna

12 bayın üyüne bargan, samanlığında uynaşıp cürgen ışanlarga tam sizin avzunuzga layık BİR

13 aş taptım. A cërde bayın maytenekeleri bar, oña tüşseniz dëgen. Işanlar da tüşmedik ya bay

14 bizni körse kötekler ya degenler. Koyan bu seper üyün cuyruşup cürgen mışıklarga bargan,

15 samanlıkta bîr surü ışgan bar, şonları aşasanız dëgen. Mışıklar da unlar bayın mışıkları

16 aşamayız dëgenler. Koyan gene azbar kapısının astında kuneşlenip catkan itlerge bargan.

17 Bayın karaltısında bîr surü mışık bar, şonları aşasanız dëgen. İtler de karınlarnı aşagıp ne 18 aşasak eken dep turaylar. Ėmen kayerde ka aşayık dep mışıklarnı aşamaga cuyurganlar.

19 Bunu körgen mışıklar ışganlarnı aşamaga cuyurgan, bunu körgen işanlar maytenekesinge

20 tüşmege cuyurgan, bunu körgen bay şobanı köteklemeye cuyurgan, bunu körgen şoban

21 eşkilerni köteklemeye cuyurgan, bunu körgen ekşiler teregin yapraklarnı aşamaga

22 cuyurgan. Bunu körgen terek koyanı sallamaga cuyurgan. Koyan o kün bu kündür o

23 terekte sallanıp turay.

b)

24 ASABAM

25 Asabam attan cıgılğan de yazgan asabam

26 Axiretin bîr şetin kore yazgan asabam

27 Üyüm aldı şukurşuk şaytan kazgan asabam

28 Ėkëvmizde bîr boyda mevlam yazgan asabam

29 Ay katında bîr yıldız o da ayın balası

30 Altın tastan suv işken o da bayın balası

31 Penciremde bîrev bar kaāt aşay asabam

32 Āyvan desem nepesi kişige uşay asabam

33 Papişım ketti deryaga calday calday asabam

34 Başıma nokta taktılar alday alday asabam

- 35 Sen cavşığa kelgende tay soyarman asabam
36 Tabaqbörek pışırıp may kuyarman asabam

c)

37 KİYEV CANI

- 38 Qırım Tatar toylarında kelin tüşken sūna“kiyev canı” diye bñ adet yapıla. En başta kelin
39 tüşe, taā sūna kelini kapıga şıqarıp “kelin süzülmesi” yapıla. O cerge toyga katılğanlarga
40 özün kösterir. Görücü gibi şıqar beş taka bekler taā sūna üygü alır. Akşamına da damatnı
41 kelinin canına civermezler. İlk önce arkadaşları toplanır bñ odada ya da arkadaşının
42 üyünde. O cerde kobete aşarlar, ěrkese keser keser dağıtır, aşanır. Őndan sūna da bñ
43 bakıma toyga, kiyevge şok az da bolsa katgı yapmak maksatıman para toplanır. Buña “cütürme” denir. ěmen şey şıqar, tabi bu bizim kōrgenlerimiz. Eskiden taā parklı olay. Men
44 özüm yaşaganımman anlatamam.
45 Delikanlılar şakalaşır, şeşitli espiriler yapaylar., şok ağır da bolsa şakalar yapaylar. En
46 basitinden set gibi bñ şeyin altına suv, bñ elekenge suv koyarlar. Şaktırmadan onı şıqarıp
47 oturturlar.
48 En soñ akşam saat on bñ, on ěkiye dogru da delikanlıbaşı bolur bñ tane. Delikanlı başı ādi
49 cütürüyek arkadaşlar der. Ortaga bñ cavluk cayar. ěrkes sıraman ěrkes o cerge çaşlar
50 ĩssesinde ne kadar para bolsa üş lira beş lira könlüğden ne koparsa damakta berir. O
51 cavlukka adamakıllı bñ tüymüşkedip baylandırıp cavluk ve kiyevin kişesine salınır.
52 Şıqarlar kiyevi üyüne kötürürler. Yaklaşkanda ěpsi kiyevge arkadan vurmaya,
53 köteklemeye başlarlar. Damatı kiyev üyüne kapatırlar. O yerde kiyevin kirşek yerge
54 kapının altına bñ tane şevre serilir. O şevreni kim kaparsa ketip kiyevin annesinden
55 babasından bñ ědiye alır. Bu şekilde bñ adet. En soñ bizim kōrgenimiz bu boldu.

13.

DERLENEN KİŞİ: VAHİDETTİN KARTAL

DOĞUM TARİHİ: 1962

DERLENEN YER: ORHANIYE KÖYÜ

KONU: a) Ramazan Ayı
b) Delikanlı Başkanlığı

a)

1 Şimdi Ramazan aylarında bizim koyümüzde adet eyledik. Caş balalar üy üyden tolaşıp Şe

2 Ramazan aytaydık. Başta üy sayibine baqıraydık. Ya Şe ramazan aytayık mı? Üy sayibi

3 aytınız dese kuvanıydık, aytaydık. Başlaydık:

4 Remazan ayları tuvdu perman

5 Kol kötürüp duva kılmak canga derman

6 Ya Muāmmmed Medine'den

7 Ya Şe Remazan

8 Kıbladan cıllı cıllı celler ese

9 Mayteregin yaprakları şu şu edip cerge düşe

10 Onı körgeñ eki melek şaqıldeşip küle düşe

11 Ya Muāmmmed Medine'den Ya Şe Ramazan

12 Bıř sarı ekşim bar ědi, balalayman der idi

13 Balaların şıbırtıp bay bolaman der idi

14 Ya Muāmed Medin'den Ya Şe Ramazan

15 Beyitlerni uydurup uydurup balalar ya da analarından babalarından tuyuranım aytalar.

16 Őndan sūna üy sayibi bıř eki ědiye berir. Oña kuvanıp qaytaydı. Ēr ānede bōle aytaydık.

17 Kōy işi bōle zuvşu şey bolaydı, bala sesi. Bunların epsi pittı. Ēm balaların itiyacı yok ěm

18 millet ayttırmaga iřtālı deyil. Aykut onları canlandırmak istedi keşen sene, bĩraz balalar
19 gezdiler ama õřlarına ketmedi ērāl.

b)

20 Delikanlı bařı mūtarday bĩř řey ēdi. O da pittı. Sıraman bütün ēr řey tükene, pite.
Bilmem

21 Tatarlık da pitecek.

22 Nasıl pitmesin ki şimdi benim ānımım Çerkez, balam melez. Balam okuldan taptı bĩř
Arap

23 kızı. Arap kızman üylendirdik. Onun balası diyebilir mi men Tatarman?

14.

DERLENEN KİŞİ: EDİN ÖZBEK

DOĞUM TARİHİ: 1963

DERLENEN YER: ORHANIYE KÖYÜ

KONU:

- a) Sohbet
- b) Düğün
- c) Su değirmenleri

a)

1 Ėki balam bar, koyde yaşaymız. Koyde şipşilik yasaymız. Lise mevzunuman. Tatarların
2 eski adetlerinde bar, şipşilikmen āyvancılıkman keşinirler. Eskiden üş beş āyvan
karaydık,
3 şimdi şiplikler kuruldu. Torgay, şoşami, karılgaşlar kelir yazın, legeleg, kokmiyav bardır
4 koyümüzde. Gogucuk bo tür kuşlar bar koyümüzde. Ormanımız bolmadıyı işin avcılık
yok.
5 Balalığımızda āyvan qaramaga ciber ekende koy altında meramız bar edi. Ėm āyvan
6 karaydık ėm de şobantayak uynu, piko uynu uynaydık. Şoban, āyvancılık kelişken sūna
7 ortaga şıktı. Men tuvgan zamanda at üyümüzden ketgen; motor, traktör kelgen.

b)

8 Toyga toyga bokta tıranlamka, bo davetiyedir.
9 Şimdi caşlar toylarda bayrak şıqarılır. Bayrak şıqarıldıktan sūna işki sıprasıman beraber
10 kelin alıcı yaparlar. Kelin üyüne ketirgeşik kelin alıcımın beraber belli yerlerde tolap
11 uynap kelin üyüne o şekilde kelir. Kelin ingen sūna tagılır.
12 Eski adetlerimizde kelin alıcı aynı şekilde davullarman, şalgılarman kelgen sūna, kiyev

13 kapamak işin beş altı tepsi kobete şıqar. Delikanlı başkanı kesmege kalkar. Pışak kesmez

14 der oña bîr bâşış berilir. Ũndan sŭna keser, dağıtır toy piter.

c)

15 Ālkın ötmek salamak işin unlu kayde yaparlar. Koyŭn astında dere geğer. Suvun keldigi

16 yerge suv tirmenni yapkanlar. Suv tirmeninde ěrkes itiyacı kadar ũş şuval, beş şuval ketirir,

17 tirmende keşirir. Kepekli un bolur. Tirmen de kalmadı eskidendi, caşlar kŕrmedi.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SÖZLÜK

A

āber	: haber
abırlı	: mart ayının son soğukları
ācı	: hacı
aket-	: götürmek
akla-	: atlat-, geçir-, sona erdir-
akşamsepa	: akşamsefa
al	: kırmızı
alişke	: çorba
ālk	: halk
Allā	: Allah
alt	: ön
āmam	: hamam
ana	: işte
anā	: şimdi
anav	: o
anniy	: anne (birden çok çocuğu varsa)
apaqay	: kadın
āpta	: hafta
apte	: abla
aqa	: abi
aqay	: erkek
aqkoşkar	: koç
aqla-	: atlat-
aqqamış	: saz

aran	: at ahır, ahırda bir hayvanlık bölüm
āret	: ahret
arık	: ölçü birimi
arış	: römorkun takıldığı ok
armalı	: altın
ārp	: harf
ārp	: harp
arusoy	: iyi
aruv	: iyi, güzel, temiz
arvetip	: (aruv edip) iyisini yapıp
asa-	: ocağa koy-
asaba	: akraba, sevgili
asra-	: yetiştirmek, terbiye edip bakmak, himaye etmek
āsret	: hasret
ast	: alt
aş	: yemek
aşa-	: yemek yemek
ata	: baba
atlanmay	: margarin
av	: ağ, balık ağı
āva	: hava
avali	: gökyüzünde asılı duran ay
āves	: heves
āvlu	: havlu
avunla-	: atların yerde oynaşması
avur	: ağır
avur-	: hastalan-
avuz	: ağız
ayat	: evin bölümü
āyat	: hayat
ayda-	: sür-
aydav	: sürü
āydi	: haydi
ayla-	: dön-

aylan-	: dön-
ayse	: bir tür ünlem
ayt-	: söyle-
āyvan	: hayvan
azbar	: avlu, bahçe, giriş

B

babay	: baba, birden çok çocuğu varsa
badi	: ördek
baqa	: kablumbağa
bala	: çocuk
balaban	: büyük
balala-	: yavrulamak
baq	: bağ
bar	: var, mevcut
bar-	: varmak, ulaşmak
bas-	: yoğurmak, hamur karmak, ezmek
bāşiş	: bahşiş
başlap	: itibaren, sonra, ilkin
batmay	: kış aylarında oynanan oyun
bay	: zengin
bek	: pek
bekala	: pekala
bekşi	: bekçi
bent	: engel
ber-	: vermek
beruv	: verme
bet	: yüz, çehre
birev	: biri
boday	: buğday
bodere	: bir tür tavuk
bol	: ol
bol-	: olmak

bolay	: bu şekilde, böyle
boman	: bununla
bonday	: bunun gibi
bostorgay	: tarla kuşu
botka	: bulgur pilavı, içli pilav
boydak	: ailenin en küçük erkek çocuğu
bör	: kurt

C

cabar-	: örtmek
cabış-	: yapışmak
cabu	: örtü
cağ-	: sürmek
cal-	: yüzmek
calañayak	: yalın ayak
calbar-	: yalvarmak
calyap	: yavan
can	: dost, sevgili
can	: yan
can-	: yanmak
canga	: cana
cañgız	: yalnız
caq-	: yakmak
carık	: ışık
caş	: genç
caş	: yaş
cat-	: yatmak
cav-	: yağmak
cavluk	: mendil
cavşı	: dünürcülük
cavun	: yağmur
cay-	: yaymak
cayav	: yayan
cazma	: ayran

celtirmen	: yel değirmeni
cem	: yem
cengi	: yenge
cengil	: hafif
cengiy	: birkaç kişinin yengesi
cer	: yer
cet-	: yetmek
cıp	: ip
cıgıl-	: düşmek
cık	: sınır, iz
cık-	: yıkmak
cıla-	: ağla-
cılan	: yılan
cılı	: sıcak
cıllı cıllı	: ılık ılık
cımırta	: yumurta
cımırtatay	: yumurta gibi
cıq-	: yıkmak
cıya-	: cemaati topl-
ciber-	: göndermek
cigit	: yiğit
ciyren at	: at cinsi
coq	: yok
cokla-	: yoklamak
coktay	: yok gibi
col	: yol
coy-	: kaybetmek
coyt-	: kaybolmak
cuğruş -	: koşuşmak
cukle-	: yüklemek
cum-	: yummak, kapamak
cuvur-	: koşmak
cün	: yün
cür-	: gezmek, dolaşmak, yürümek

cürek	: yürek
cürgen	: gezen
cütkürme	: bahşış, öksürme
çal-	: biçmek

D

dalpes	: sarıksız fes
day	: gibi
dediy	: dede
deren	: derin

E

ebanay	: ebe anne
ëkevmiz	: ikimiz
ëki	: iki
ëkindi	: ikindi
ēlal	: helal
eleken	: leğen
ēm	: hem
ēmen	: hemen
endë	: artık, işte
endik	: artık
ēp	: hep
ependi	: efendi
ēpsi	: hepsi
ērkes	: herkes
erte	: erken

erten	: sabah, erken
ēsap	: hesap
esvap	: kıyafet
eşki	: keçi
et	: kenar
ēyil-	: eğil-

G

gogucuk	: guguk kuşu
gonce	: gonca
göbe piş-	: yayık ayran yapmak

I

ırım	: adet
ış	: iş
īş	: hiç
ışka-	: dışkılanmak

İ

iş	: iç
işer	: içeri
işiy	: şey
işker	: oda
işkiyev	: iç güvey

X

xamır	: hamur
xarıjlık	: harçlık
xasır	: hasır
xayır	: hayır
xayırlı	: hayırlı
xaysı	: hangi
Xıdır	: Hıdır
Xıdırellez	: hıdırellez
xırsız	: hırsız
xoraz	: horoz

K

kā	: hani
ka	: ne
kaāt	: kağıt
kabaāt	: kabahat
kāde	: arkadaş
kadipe	: kadife
kalav	: çit
kapır	: kafır
kapıska	: lahana
karmensiz	: ?
kartop	: patates
kaş-	: kaçmak
kaşkır	: kurt
kāve	: kahve
Kazak	: gavur anlamında tüm halk
keday	: delikanlı, sevgili
kel-	: gelmek
kelgeşik	: gelene kadar
kelin	: gelin

kerek	: gerek
keril-	: gerilmek
kermekaş	: yay gibi kaş
kermen	: ?
kesim	: model
keş-	: geçmek
keşe	: gece
keşin-	: geçinmek
ket-	: git
kılış	: kılıç
kırmıska	: karınca
kırset-	: girdirmek
kışe	: kişi
kıtır-	: aramak, gezmek
kıygaşa	: ?
kıyın	: zor
kıyış	: ters, aksi
kızıyak	: kız tarafı
kile	: 35 kg denk ölçü birimi
kır-	: girmek
kişkene	: küçük
kıy-	: giymek
kiyev	: damat
kıyp	: keyif
kogerşin	: güvercin
kokmiyav	: baykuş
koküş	: hindi
kol	: el
kolek	: iç çamaşırı
kömlek	: gömlek
kona	: hamur açılan tahta, yaslaç
konak	: huzur, iyi gün
kop	: çok
kopga	: kova

kora	: bahçe
korgensiz	: görgüsüz, insan ,içine karışmayan
korumlug	: yüz görümlüğü
koş	: çift
koşamak	: mısır unundan yapılan pekmezle yenen yemek
koşarı	: ikiz
kötele-	: dövmek
koter-	: kaldırmak
koy	: koyun
koyan	: tavşan
köz	: göz
köter-	: kaldırmak
köz	: göz
kuda	: erkek dünür
kudaşa	: kadın dünür
kulaş	: kulaç
kuneş	: güneş
kurmaş	: mısır patlağı
kursu	: sehpa, seki
kuşak	: kucak
kutug	: kutu
küv-	: kovmak
kuvan-	: sevinmek
küy-	: koymak
kün	: gün
kündüz	: gündüz
küntebak	: ayçiçeği
Küntiymez	: Güngörmez , Karacabey köyü

Q

qabıq	: kabuk
qalav	: bahçe duvarı
qaniy	: hanımlar, kadınlar

qapa	: kafa
qapes	: kafes
qaplambaqa	: kaplumbağa
qapşığı	: çuval
qaq-	: koparmak
qara-	: bakmak
qaraltı	: bahçe
qaranpıl	: karanfil
qarılgaş	: kırlangıç
qart	: büyük, koca, yaşlı
qartanay	: büyük anne
qartbabay	: dede, büyük baba
qartiy	: nine
qaşqır	: kurt
qatna-	: gidip gelmek
qayır-	: ters tarafa itmek
qayt-	: dönmek
qaysi	: hangisi
quda	: erkek dünür
qudagiy	: kadın dünür
qulterek	: gül ağacı

L

legeleg : leylek

M

maga	: bana
māl	: mahal, zaman
malya-	: yağlamak
mamelek	: mısır unundan yapılan pekmezle yenen yemek

mañlay	: alın
maqta-	: methetmek, övmek, daima iyi taraflarından söz etmek
maqтал-	: kendini övmek
marama	: baş örtüsü
masrap	: masraf
matüv	: kendi halinde, safça
may	: yağ
mayla-	: yağlamak
mayşırak	: süslü sopa
mayteneke	: yağ tenekesi
mıga-	: küs-
mınav	: bu
mınavdey edip	: bunun gibi yapıp
mışık	: kedi
mıyık	: bıyık
min-	: bin-
minset-	: bindir-
mıntaşı	: çakıl, beyaz taş
Mirza	: Kırım soylusu
miyaq	: bu taraf
miyaqbet	: bu taraf
moyun	: boyun
müyüs	: boynuz

N

navrez	: nevrüz
nepes	: nefes
nikā	: nikah
nokta	: atların başına takılan boncuklu süs

O

oba	: toprak yığını
ōca	: hoca
ocak	: öbek
oguz	: öküz
oke	: kardeş
oksüz	: öksüz
oktay	: ok gibi
on-	: doya doya yaşamak
on ěki ördek	: Tatar türküsü
onga	: ona
oŋ	: sağ
opapişik	: ötmeyen bir kuş
oraza	: oruç
osal	: kötü
oşak	: saç ayağı
oşek	: dedikodu
ot	: ateş

Ö

örmekşe	: menekşe
ötmek	: ekmek
ötrür-	: öldürmek
ötürük	: yalan
öz	: kendi

P

padişā	: padişah
pakılcı	: yaramaz

papır	: vapur
papış	: ayakkabı
pasma	: basma
Patma	: Fatma
payda	: fayda
Pazarcık	: Romanya'da bir yer
pēlvān	: pehlivan
pencēre	: pencere
pener	: fener
perman	: ferman
pesligen	: fesleğen
peş	: evi ısıtmaya yarayan araç
peşkir	: sofrā bezi
pırın	: fırın
pırıj	: pirinç
pışkı	: testere
pidan	: fidan
pit-	: bitmek
piyale	: ayna

R

raāt	: rahat
------	---------

S

sal-	: koymak, bırakmak
sal-	: pişirmek
sal-	: yapmak, bina etmek, kurmak
salaver-	: omzuna koymak
sandırak-	: sayıklamak
sarımay	: tereyağı

sarrap	: saraf
sarsul-	: acımak
sası	: tatsız, kötü kokulu
satuv	: sandık
satuv	: alışveriş, ticaret
satuvlaş-	: pazarlık etmek
sav-	: sağmak
say	: sığ, derinliği az, az
sayı	: sahi
sekkiz	: sekiz
selvě	: selvi
sep-	: serpmek
sıkar-	: rulo haline getirmek
sın-	: kırılmak
sındır-	: kırmak
sıpra	: sofraya
sıt-	: kırmak, ezmek, talan etmek
sıyır	: inek, sığır
soņ	: sonra
sopra	: sofraya
sovan	: soğan
soy-	: kes-
soyum	: dana
sůna	: sonra
suv	: su
Sülüman Tentek	: kaşık anlamında kullanılan söz grubu
süy-	: sevmek

Ş

şagıldıaş-	: neşeli konuşmak
şal-	: çalmak
şāla	: çağla
şalışuv	: çalışma

şalt	: tez
şap-	: koşmak
şaqır-	: çağırmaq
şat-	: çatmaq
şavke	: papağan
şavle	: ışıq
şay	: çay
şaytan	: şeytan
şek-	: çek-
şekirdek	: çekirdek
şeleba	: kardeş
şelebaqay	: kocanın abisi
şelebi	: çelebi
şerbent	: örtü
şerez	: çerez
şeşme	: çeşme
şet	: kenar
şevre	: çember, işlemeli baş örtüsü
şıbın	: sinek
şıgarak	: baca
şımşa-	: yumuşamak
şın	: atışma
şınşı	: şıncı, şın söyleyen kişi
şıq-	: çıkmak
şıraq	: ışıq
şibörek	: çiğ börek
şikar	: kıymetli
şiker	: şeker
şilter	: ortası desenli hamur kızartması
şipşe	: civciv
şirkiy	: kör sinek
şo	: şu
şoban	: çoban
şoq	: çok

şople-	: eşele-
Şora Batır	: Kuzey Türklerinin efsane kahramanı Çora Batır
şorap	: çorap
şorba	: çorba
şoşami	: ibibik kuşu
şoşami	: maymun gibi bir hayvan
şoşka	: domuz yavrusu
şot	: keser
şotnu	: çetik
şöl	: kır
şömlek	: çömlek
şömüş	: kepçe
şöyün kazan	: çiğ börek kazanı
şukurşuk	: çukurcuk
Şulşu	: özel ad
şuval	: çuval
Şürü	: Orhaniye'ye komşu bir köy

T

taā	: daha
tabakbörek	: mantı
taqmaq	: tekerleme
tali	: talih
tap-	: bul-
tapmaşa	: bulmaca, bilmece
tarap	: taraf
tart-	: çek-
taşla-	: bırak-
tata	: abla
tav	: dağ
tayak	: sopa
tayav	: dayanak, takoz

tegerşik	: tekerlek
ten	: can
terek	: ağaç
teş-	: del-
teşik	: delik
tınla-	: dinle-
tıraj	: tıraş
tırsıltı	: çalı sesi
tıynak	: su kaynağı
tib	: dip
tik-	: dik-
til-	: dil-
tilek	: dilek
tili-	: dile-
tirmen	: değirmen
tirsek	: dirsek
tiy-	: değ-
tiz-	: diz-, düz-
tokta-	: dur-
toku-	: doku-
tokuz	: dokuz
ton	: giysi
torgay	: serçe
totay	: görümce
totur-	: doldurmak
toy	: düğün
toy-	: doymak
töbe	: tepe, üst
tör	: dip
tört	: dört
töşek	: döşek, yatak
tur-	: durmak
tur-	: kalkmak
tutaq	: dudak

tuv-	: doğmak
tuvar	: davar
tuvgan	: akraba
tuvu	: değil
tuyur-	: doyurmak
tük	: tüy
tükan	: dükkän
Türük	: Türk
tüy-	: düğümlemek
tüygen	: düğümledenmiş

U

üyle	: öğle
ül	: oğul
ülbet	: oğlan tarafı
ülyak	: oğlan tarafı
urba	: giysi
uru	: toprak altındaki zahire deposu
uş	: uç
uş-	: uçmak
uşa-	: benzemek
ütebe	: çatı
uyna-	: oynamak
üyren-	: öğrenmek
üyret-	: öğretmek

Ü

üsük	: yüzük
üş	: üç
üy	: ev
üylen-	: evlenmek

V

vapır : vapur

Y

yal- : utanmak

yas- : yapmak

yasa- : yapmak, yemek yapmak

yavdi : Yahudi

yavrı : yavru

yavur : gavur

yuqla- : uyuklamak

Z

zaire : zahire

zuvşu : karmaşa

zülp : zülûf

KAYNAKÇA

- ❖ Ahad ÜSTÜNER, Anadolu Ağızlarında Sfat-Fiil Ekleri, TDK Yayınları, Ankara, 2000.
- ❖ Ahmet Bican ERCİLASUN, Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü, Kültür Bakanlığı Yayınları/1371, Kaynak Eserler/54, Ankara, 1991.
- ❖ Ahmet Bican ERCİLASUN, Türk Dili Tarihi, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005.
- ❖ Ahmet Bican ERCİLASUN, Türk Lehçeleri Grameri, Tatar Türkçesi, Akçağ Yay, Ankara, 2007.
- ❖ Ahmet BURAN- Ercan ALKAYA, Çağdaş Türk Lehçeleri, Türkiye ve Türk Dünyası İktisadî Araştırmalar Vakfı, Elazığ Şubesi Yayınları: 4, Türk Dili Dizisi: 1, Ankara, 1999.
- ❖ Ahmet BURAN, Anadolu Ağızlarında İsim Çekim Ekleri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları: 660, Ankara, 1996.
- ❖ Ali AKAR, Türk Dili Tarihi, Ötüken Yayınevi, Ankara 2005.
- ❖ Ayşegül AYDINGÜN, İsmail AYDINGÜN, Kırım Tatarlarının Vatana Dönüşü: Kimlik ve Kültürel Canlanma, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2004.
- ❖ B. A. SEREBRENNİKOV- N. Z. GADJİEVA, Türk Yazı Dillerinin Karşılaştırmalı Tarihi Grameri, Türk Dil Kurumu Yayınları: 1033, Ankara, 2011.
- ❖ Derleme Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1982.
- ❖ Dilek Ergönenç AKBABA, Nogay Türkçesi Grameri, Grafiker Yayınları, Ankara, 2009.
- ❖ Doğan AKSAN, Sözcük Türleri, Türk Dil Kurumu Yayınları: 421, Ankara, 1983.
- ❖ Erdoğan BOZ, Uluslararası Tatar Türkçesi Şöleni Bildirileri, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları No. 177, Eskişehir, 2010.
- ❖ Fatma ÖZKAN, Osmaniye Tatar Ağzı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları: 668, Ankara, 1997.

- ❖ Ferhat TAMİR, Barköl'den Kazak Türkçesi Metinleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 94, Ankara, 1989.
- ❖ Günay KARAAĞAÇ, Türkçenin Dil Bilgisi, Akçağ Yayınları, Ankara, 2012.
- ❖ Gürer GÜLSEVİN, Eski Anadolu Türkçesinde Ekler, Türk Dil Kurumu Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2011.
- ❖ Hakan KIRIMLI, Kırım Tatarlarında Milli Kimlik ve Milli Hareketler 1905-1916, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2010.
- ❖ Hakan KIRIMLI, Kırım'dan Türkiye'ye Kırım Tatar Göçleri, Bilkent Üniversitesi.
- ❖ <http://www.bandirma-bld.gov.tr>.
- ❖ <http://www.turkiyekulturportali.gov.tr/Sayfalar/Tarih/GunumuzdekiTurkDevletveTopluluklari/OzerkTurkCumhuriyeti/KirimCumhuriyeti.aspx?isp=1>.
- ❖ Hülya SAVRAN, Kırım Tatar Türkçesi, Karesi Yay, Balıkesir, 2003.
- ❖ Janos ECKMANN, Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar, TDK Yayınları, Ankara, 2011.
- ❖ Mehmet AKALIN, Eski Türkçenin Grameri, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2007.
- ❖ Mehmet AKALIN, Tarihi Türk Şiveleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yayınları: 161, Ankara, 1998.
- ❖ Mehmet AYDIN, Aybastı Ağzı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları:796, Ankara, 2002.
- ❖ Muharrem ERGİN, Orhun Abideleri, Kültürün Abidesi Güney yüzü, Boğaziçi Yay, İstanbul, 2005.
- ❖ Muharrem ERGİN, Türk Dil Bilgisi, Bayrak Basım/Yayın/Tanıtım, İstanbul, 2002.
- ❖ Mustafa ÖNER, Bugünkü Kıpçak Türkçesi, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları: 703, Ankara, 1998.
- ❖ Mustafa ÖNER, Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2009.
- ❖ Mustafa ÖNER, Türk Lehçeleri Grameri, Tatar Türkçesi, Akçay Yay, Ankara, 2007.

- ❖ Mustafa SAFRAN, Yaşadıkları Sahalarda Yazılan Lugatlara Göre Kuman /Kıpçaklar'da Siyasi, İktisadi, Sosyal ve Kültürel Yaşayış, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yayınları: 137, Ankara, 1993.
- ❖ Mustafa YILDIZ, Nogay Halk Yırları, Kömen Yayınları, Konya, Nisan 2010.
- ❖ Nurettin DEMİR- Emine YILMAZ, Türk Dili El Kitabı, Grafiker Yayıncılık:15, Ankara, 2005.
- ❖ Saadet Ş. ÇAGATAY, Türk Lehçeleri Örnekleri, Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları, Ankara, 1977.
- ❖ Tahir Nejat GENCAN, Dilbilgisi, Türk Dil Kurumu, İstanbul, 1975.
- ❖ Tahsin BANGUOĞLU, Türkçenin Grameri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları: 528, Ankara, 1995.
- ❖ Tarama Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.
- ❖ Türkçe Sözlük, TDK Yayınları, Ankara, 2009.
- ❖ Yazım Kılavuzu, TDK Yayınları, Ankara, 2005.
- ❖ Zeynep KORKMAZ, Türkiye Türkçesi Grameri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu:827, Ankara, 2003.
- ❖ Zühâl YÜKSEL, Türk Lehçeleri Grameri, Kırım Tatar Türkçesi, Akçay Yay, Ankara, 2007.

FOTOĞRAFLAR

KAYNAK KİŞİLER

1) Makbule ÖZEN

2) Muradiye Şen ÖZBEK

3) Müesser BOLAT

4) Zatiye YALIN

5) Muhsin KARATAY

6) Aykut ÖZBEK

7) Vahidettin KARTAL

8) Edin ÖZBEK

9) İsmail OKBAY

KÖY MEZARINDA GÖRÜLEN MEZAR TAŞLARI VE TAMGALAR

ORHANIYE KÖYÜNDEKİ TİPİK KIRIM TATAR EVLERİ

ORHANIYE KÖYÜ

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı	Şule		ATEŞ
Doğum Yeri ve Yılı	ÇORUM		1986
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		
ve Düzeyi	Orta		
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lise	2001	2004	Çorum Mehmetçik Lisesi
Lisans	2004	2008	Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği
Yüksek Lisans	2011	2014	Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora			
Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama - Ayrılma Yılı		Çalışılan Kurumun Adı
1.	2010	2013	Bursa Karacabey Sarıbey Serkan Arın Ortaokulu
2.	2013		Bursa Osmangazi Başöğretmen Ortaokulu
3.			
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar			
Yayımlar:			
Diğer:			
İletişim (e-posta):	atessveatess@hotmail.com		
	Tarih	28.01.2014	
	İmza		
	Adı Soyadı		